

NOWA KODYFIKACJA
PRAWA KARNEGO

NOWA KODYFIKACJA PRAWA KARNEGO

Tom LXVIII

Redakcja
Tomasz Kalisz
Adam Kwieciński

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego
Wrocław 2023

Komitet Redakcyjny

prof. dr hab. Marek Bojarski (Polska), prof. Andrij Bojko (Ukraina),
prof. Philippe Bonfils (Francja), prof. Jurg Gerber (USA),
prof. dr hab. Jecek Giezek (Polska), prof. dr Otto Lagodny (Austria),
prof. dr Ingrid Mitgutsch (Austria), prof. dr Ineke Regina Pruin (Niemcy),
prof. dr Gintautas Sakalauskas (Litwa), prof. dr hab. Zofia Sienkiewicz (Polska),
prof. dr hab. Jerzy Skorupka (Polska), prof. dr hab. Piotr Sępnia (Polska),
prof. dr hab. Krzysztof Wójtowicz (Polska), prof. dr Inga Žalėnienė (Litwa)

Redaktor naczelny
Tomasz Kalisz

Sekretarz redakcji
Adam Kwieciński

© Autorzy, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego
i Wydawnictwo „Szermierz” sp. z o.o.
Wrocław 2023

ISSN 0239-6661 (AUWr)
ISSN 2084-5065 (NKPK)

Wersją pierwotną czasopisma jest wersja drukowana

Publikacja udostępniona na licencji
Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 (CC BY 4.0).

Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów
oraz Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego i Wydawnictwa „Szermierz” sp. z o.o.
Treść licencji jest dostępna pod adresem <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Czasopismo znajduje się w wykazie czasopism punktowanych MNiSW

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego
pl. Uniwersytecki 15, 50-137 Wrocław
tel. 71 3752474, e-mail: wydawnictwo@uwr.edu.pl

Wydawnictwo „Szermierz” sp. z o.o.
pl. Uniwersytecki 15, 50-137 Wrocław
tel. 71 3752474, e-mail: sekretariat@wuwr.com.pl

Spis treści

TOMASZ KALISZ, ADAM KWIECIŃSKI, Słowo wstępne	9
MONIKA CENDROWSKA, Etyka zawodowa kuratora sądowego	11
JACEK GMAJ, Charakter prawny polecenia doprowadzenia skazanego w celu odbycia kary	21
GRZEGORZ KOPCZYŃSKI, Przewlekłość postępowania a konieczność zasięgnięcia opinii biegłego w sprawach karnych — uwagi <i>de lege lata</i> i <i>de lege ferenda</i>	31
ADAM KWIECIŃSKI, Ochrona zdrowia osób przebywających w jednostkach penitencjarnych. Analiza najnowszych judykatów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich	55
ALEKSANDRA POLAK-KRUSZYK, Najnowsze rekomendacje Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności	73
MARCIN SOWAŁA, Uzyskanie prawa do obrony w świetle polskich standardów konstytucyjnych	91

Contents

TOMASZ KALISZ, ADAM KWIECIŃSKI, Foreword	9
MONIKA CENDROWSKA, Professional ethics of probation officers	11
JACEK GMAJ, The legal nature of the order to bring the convict to serve his sentence .	21
GRZEGORZ KOPCZYŃSKI, The length of proceedings and the need for an expert opinion in criminal cases — comments <i>de lege lata</i> and <i>de lege ferenda</i> . .	31
ADAM KWIECIŃSKI, Protecting prisoners' health in penitentiary units. The analysis of the latest European Court of Human Rights judgments concerning Poland . . .	55
ALEKSANDRA POLAK-KRUSZYK, The latest recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture on prisoners and prison condi- tions developed in recent years	73
MARCIN SOWAŁA, Obtaining the right to defence in the light of Polish constitu- tional standards	91

Słowo wstępne

Prawo karne zalicza się do najbardziej wrażliwych na zmianę władzy politycznej gałęzi nauk prawnych. Pokusa, aby po zwycięstwie wyborczym realizować za pomocą zmian w ustawodawstwie karnym własną wizję zwalczania przestępczości, jest równie kusząca dla polityków, co niebezpieczna dla społeczeństwa. Mimo że zjawisko „handlu strachem” przed rzekomo narastającą falą przestępczości nie należy do specyfiki tylko naszego kraju, to z całą mocą powinno się przestrzegać przed wybiórczym i instrumentalnym wykorzystywaniem danych statystyki kryminalnej dla „ulepszania” prawa karnego. Takie działanie, charakterystyczne dla populizmu penalnego, stanowiło często fałszywe uzasadnienie dla wzmocnienia punitaryzmu polskiego systemu prawnokarnego.

Niemniej jednak po przeszło dwóch dekadach od wejścia w życie nowej kodyfikacji karnej można zakładać, że istnieje potrzeba przegądu i ewentualnej korekty pewnych przepisów bądź instytucji lub wprowadzenia nowych. Źródłem wszelkich zmian musi być jednak rzetelne badanie praktyki funkcjonowania obowiązujących rozwiązań prawnych. Dopiero wyniki tych badań otwierają przestrzeń dla dyskursu naukowego, który powinien być stałym elementem procesu legislacyjnego. Przy tym wartościowe będą tutaj nie tylko sformalizowane opinie przygotowywane na potrzeby konkretnych projektów aktów prawnych, lecz także wszystkie analizy naukowców dotyczące wskazywanych kwestii. Swobodny, niczym nieskrępowany obieg myśli naukowej jest gwarantem tego, że w szerokiej dyskusji zweryfikowane zostaną wadliwe regulacje prawne, a w ich miejsce wypracuje się nowe, lepsze propozycje rozwiązań normatywnych.

„Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”, odkąd została powołana do życia, zawsze była areną, na której zarówno przedstawiciele świata nauki,

jak i praktycy mogli bez przeszkód prezentować poglądy na temat funkcjonowania prawa karnego. Profesor Leszek Bogunia, pierwszy redaktor czasopisma, uważał, że jak najszersze udostępnienie jego łamów leży w interesie wszystkich, dla których rozwój nauk penalnych nie jest sprawą obojętną. W efekcie autorzy z kraju i z zagranicy opublikowali dotychczas kilkaset interesujących prac koncentrujących się na problematyce szeroko rozumianego prawa karnego. Konkluzje wielu z nich stały się podstawą zmian w prawie, a postulaty zawarte w kolejnych pobudziły do refleksji naukowej dalszych twórców. Hołdując tej zasadzie, zapraszamy do publikacji w „Nowej Kodyfikacji Prawa Karnego” wszystkich, którzy z racji czy to wykonywanego zawodu, czy zainteresowań badawczych zechcą wziąć udział w tym dyskursie.

Etyka zawodowa kuratora sądowego

MONIKA CENDROWSKA

ORCID: 0000-0003-4361-1285

Kurator specjalista

Sąd Rejonowy dla Wrocławia Krzyków we Wrocławiu

Abstrakt

Opracowanie przedstawia szczególne znaczenie etyki zawodowej w pracy kuratora sądowego. Etyka zawodowa jest istotna dla podejmowania moralnie słusznych decyzji oraz zapobiegania niewłaściwemu postępowaniu i nadużyciom nie tylko w stosunku do podopiecznych, lecz także w interakcjach ze współpracownikami. Poza wiedzą naukową i umiejętnościami system wartości, którym kierują się kuratorzy zawodowi, odgrywa kluczową rolę w ich zawodowym postępowaniu.

Słowa kluczowe: kurator zawodowy, etyka zawodowa, Kodeks etyki kuratora sądowego

Kurator sądowy to zawód zaufania publicznego. Od osób wykonujących tę pracę wymaga się nie tylko wiedzy teoretycznej zdobytej podczas studiów, aplikacji oraz szkoleń, ale przede wszystkim szczególnych umiejętności, które pozwalają na wykonywanie zadań służbowych w sposób profesjonalny. Kurator zatem musi nie tylko być absolwentem jednego z kierunków studiów wskazanych w ustawie, lecz także mieć odpowiednie cechy charakteru predestynujące go do tej ważnej społecznej roli¹. Kodeks etyki określa cechy osobiste kuratora, które w pewnym zakresie definiują nieostre pojęcie zawarte w przepisie art. 5 ust. 1 pkt 2

---

¹ M. Kaniewska, *Kształtowanie umiejętności niezbędnych w pracy kuratora, w funkcjonowaniu w środowisku zawodowym oraz w zarządzaniu zespołem*, Warszawa 2012, s. 4.

ustawy o kuratorach sądowych z dnia 27 lipca 2001 roku dotyczące „nieskazitelnosci charakteru”, wymieniając wśród nich: „postępowanie zgodne z zasadami uczciwości, honoru i szacunku dla innych osób oraz przestrzeganie dobrych obyczajów”². Specyfika wykonywanego zawodu stawia przed kuratorami sądowymi bardzo wysokie wymagania dotyczące zarówno wszechstronności zgromadzonej wiedzy, jak i umiejętności stawiania określonych celów i ich osiągnięcia. Praca kuratora to też wzajemne relacje wewnątrz grupy zawodowej, które powinny być nacechowane szacunkiem, życzliwością i lojalnością. Do relacji kuratora z innymi współpracownikami odnosi się też Kodeks etyki kuratora sądowego³. Etyka zawodowa określa, jak przedstawiciele określonego zawodu powinni postępować, a jak nie. Jej celem jest regulacja stosunków moralnych między profesjonalistą — kuratorem sądowym — a jego podopiecznymi. Regulacja ta konkretyzuje, uzupełnia i pogłębia normy etyki ogólnej, aby uzgadniać sprawność profesjonalną z moralnością obowiązującą w danej kulturze⁴. Kodeks zawiera zasady postępowania kuratora wobec podopiecznych, a wśród tych zasad wymienić należy zachowanie szacunku dla podopiecznego, dystansu, rozwagi oraz obiektywizmu, działanie dla dobra podopiecznego i jego prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie. Zakazuje zaś wykorzystywania kontaktów służbowych z podopiecznymi do osiągnięcia korzyści osobistych i nakazuje zachowanie tajemnicy służbowej⁵.

Składając ślubowanie, kurator zobowiązuje się do postępowania zgodnie z zasadami etyki zawodowej, mając na względzie dobro Rzeczypospolitej Polskiej i dobro osób podlegających jego pieczy. Zobowiązania te stawiają go w sytuacji szczególnej, nakładają na niego odpowiedzialność za podejmowanie działań dla pomyślności społecznej i jednostkowej. Dobro wspólne to ogół warunków życia społecznego, w których ludzie mogą pełniej i łatwiej osiągnąć własną doskonałość. Jest to stan idealny, do którego należy dążyć i dla którego osiągnięcia należy stale podejmować nowe działania i wyzwania. Służy temu mię-

---

² S. Stasiorowski, *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna sądowego kuratora zawodowego — o potrzebie zmian*, „Probacja” 2012, nr 3, s. 192.

³ M. Kaniewska, *Kształtowanie umiejętności...*, s. 4.

⁴ S. Stasiorowski, *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna...*, s. 191.

⁵ *Ibidem*, s. 193.

dzy innymi system sądowych środków ochrony przed niedostosowaniem społecznym i recydywą. Państwo poprzez władzę sądowniczą ustanawia kuratelę wszędzie tam, gdzie dobro wspólne jest zagrożone: czy przez zaniedbania wychowawcze i opiekuńcze rodziców, czy to przez demoralizację i czyny karalne nieletnich, czy też wreszcie przez wykroczenia i przestępstwa dokonywane przez dorosłych. Kurator stara się wpływać na podopiecznego w taki sposób, by rozbudzić w nim potrzebę osobistej doskonałości i dać mu nadzieję, że jej osiągnięcie jest możliwe. Kurator służy dobru wspólnemu, przekazując oddanym pod opiekę osobom określone wartości. Są to wartości pożądane z punktu widzenia społeczeństwa, między innymi poszanowanie życia i integralności cielesnej, prawdy, własności. Kuratela — jako przekaz wartości — jest równocześnie swoistym aktem sprawiedliwości społecznej. Osoby poddane kurateli mają za sobą liczne negatywne doświadczenia i krzywdy ze strony środowiska, które je kształtowało. Ich aktualna sytuacja nie jest zatem całkowicie od nich zależna. Kurator jest swego rodzaju pomostem pomiędzy powierzoną mu osobą a społeczeństwem. Jednak jego rola nie ogranicza się jedynie do orędzia słownego czy też osobistego przykładu. Swoją rolę — służbę dobru wspólnemu i przekaz wartości — osiągnąć może tylko poprzez konkretne działania, przez konkretną pomoc. Podopieczni znajdują się przeważnie w sytuacjach, które ich osaczają, które jawią im się jako nierozwiązywalne. Mogą to być na przykład brak pracy, brak środków do życia czy zagrożenie utratą domu. Kurator pomaga przede wszystkim w rozwiązywaniu najbardziej podstawowych i codziennych problemów. Profesja kuratorska ma wymiar immanentnie etyczny. Jej etos wynika z samej istoty tego zawodu, z tego, czym on jest i jakie cele przed nim stoją. Kurator, realizując swoje zadania, włącza się w urzeczywistnianie podstawowych zasad, na których opiera się życie społeczne — zasady dobra wspólnego, sprawiedliwości, pomocniczości (subsydiarności) i solidarności⁶.

Podstawą rozwiązywania sporów w przypadku naruszenia zasad etyki przez kuratorów sądowych jest uchwalony przez Krajową Radę Kuratorów 6 maja 2004 roku Kodeks etyki kuratora sądowego⁷. W preambu-

⁶ T. Jedynek, K. Stasiak, *Funkcjonowanie polskiej kurateli sądowej w świetle regulacji prawnych. Zadania kuratorów*, Warszawa 2006, s. 34.

⁷ S. Stasiowski, *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna...*, s. 192.

le do tego kodeksu zostały zawarte zarówno cele autoteliczne — dobro publiczne, dobro osób objętych oddziaływaniem kuratorskim, dbałość o właściwą rangę zawodu — jak i heteroteliczne — uznanie wartości i godności oraz praw i obowiązków każdego człowieka. Kodeks odnosi się do relacji kurator–podopieczny oraz kurator–współpracownicy. Zapisy kodeksu odnoszą się również do osoby patrona, który powinien dołożyć wszelkich starań w celu należytego przygotowania aplikanta do wykonywania zawodu kuratora pod względem merytorycznym i etycznym⁸. Kodeks opiera się na fundamencie uznania wartości, godności i niepowtarzalności istoty ludzkiej, jej praw i obowiązków. Wyraża poszanowanie dla sprawiedliwości, solidarności, równości i wolności. Jego celem są sprzyjanie tym wartościom oraz pomoc w społecznej readaptacji i osiągnięciu stabilizacji życiowej osób podlegających kuratorowi. Ponadto zawiera standardy postępowania z podopiecznymi i ze współpracownikami. Pozwala też na ocenę postępowania kuratora i uświadamia moralny wymiar jego pracy. Zasady ogólne kładą nacisk na profesjonalizm kuratora, jego kompetencje jako funkcjonariusza publicznego i pracownika wymiaru sprawiedliwości. Są także wyrazem troski o wizerunek kuratorskiej służby sądowej⁹.

Artykuł 3 Kodeksu etyki kuratora sądowego określa cechy osobiste podmiotu, czyli kuratora, które wyznaczają ramy jego działania. Kurator bezwzględnie musi przestrzegać następujących zasad:

- uczciwości — godnego zachowania, postępowania, szczerości, prawdomówności, sumienności, przyzwoitości, które wynikają z poczucia obowiązku;
- honoru — dobrej reputacji, dobrego imienia, poczucia dumy i godności osobistej — poczucia własnej wartości;
- dobrych obyczajów (wiele zachowań międzyludzkich regulowanych jest przez konwencje zwyczajowe, których lekceważenie może prowadzić do społecznego potępienia i utraty szacunku, a w przypadku kuratora — także do utraty autorytetu w środowisku).

Pojęcie dobrych obyczajów nie wymaga osobnego normowania w przepisach. Każdy bowiem w normalnym procesie wychowania otrzy-

⁸ M. Kaniewska, *Kształtowanie...*, s. 12.

⁹ S. Stasiorowski, *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna...*, s. 192.

muje praktyczną wiedzę na przykład o tym, że rzucanie śmieci na ulicę, nadużywanie alkoholu, grubiaństwo albo nawet niestosowny ubiór są zachowaniami spotykającymi się ze społecznym odrzuceniem. Lekceważenie dobrych obyczajów może doprowadzić do utraty powagi i poszanowania w środowisku, do utraty autorytetu, a wreszcie do uniemożliwienia realizacji zadań¹⁰.

Artykuł 4 Kodeksu etyki kuratora sądowego, podobnie jak art. 1 tegoż kodeksu, można by nazwać kompetencyjnym. Zawarto w nim obowiązek poszerzania wiedzy i umiejętności, aby jak najlepiej służyć dobru podopiecznych i dobru wspólnemu. Nierespektowanie tej normy musi prowadzić do działań nieadekwatnych, których skuteczność wychowawcza jest problematyczna. Brak efektów pracy przekłada się bezpośrednio na brak satysfakcji z pracy. Z kolei po stronie podopiecznych rodzi poczucie bezkarności i przekonanie o nieudolności organów sądowych. W społeczeństwie zaś rosną przekonanie o bezskuteczności tej formy resocjalizacji oraz niechęć do jej rozwijania i promowania. Pojawiają się postulaty zaostrzania kar i budowy więzień¹¹.

Kurator sądowy zgodnie z art. 5 Kodeksu etyki kuratora sądowego, realizując swoje ustawowe zadania, ma swobodę wyboru metod i środków oddziaływania, zgodnych z aktualnym stanem wiedzy z zakresu pedagogiki, psychologii i resocjalizacji oraz pracy socjalnej. Artykuł gwarantuje autonomię kuratora. Można go porównać do zasady niezawisłości sędziego. Kurator wykonuje orzeczenia i zarządzenia sądu i sędziego, a więc w tym znaczeniu jest od obu tych instytucji zależny. Zachowuje jednak swobodę doboru metod do wykonania zleconych czynności, pod warunkiem że mieszczą się one w ramach wyznaczonych przez obowiązujące prawo i aktualny stan wiedzy w wymienionych naukach. Implikuje to zatem konieczność znajomości przepisów prawa, jak również osiągnięć nauk o wychowaniu¹².

Artykuł 6 omawianego kodeksu określa zachowania i postawę kuratora względem podopiecznego: szacunek należny każdej osobie ze względu na jej godność, konieczny dystans i rozwagę. Kurator jest partnerem, a nie kumplem podopiecznego. Określenie adekwatnego dystansu wy-

¹⁰ T. Jedynek, K. Stasiak, *Funkcjonowanie polskiej kurateli sądowej...*, s. 36.

¹¹ *Ibidem*, s. 37.

¹² *Ibidem*.

maga zatem rozwagi. Rozwagi wymagają w ogóle kontakty z podopiecznym — zakaz podejmowania przez kuratora zachowań ryzykownych, mogących wywołać agresję podopiecznego, na przykład dyskusji z pijanym czy pobudzonym podopiecznym, ośmieszania. Wymagania muszą być formułowane zgodnie z możliwościami podopiecznego — stąd metodyczny postulat oddziaływań zindywidualizowanych — praca z indywidualnym przypadkiem. Postępowanie podopiecznego musi być oceniane obiektywnie, czyli ani zbyt surowo, ani zbyt pobłażliwie¹³.

Jak wskazuje art. 7 kodeksu, działania podejmowane przez kuratora sądowego mające na celu dobro podopiecznego i jego prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie są normą nadrzędną wszelkich działań — przede wszystkim liczy się dobro osoby podlegającej pieczy kuratora. Tuż za nim stoi dobro społeczeństwa, prawidłowe funkcjonowanie podopiecznego wpływa bowiem na lepsze funkcjonowanie całego społeczeństwa. Tak więc celem jest przede wszystkim dobro podopiecznego, ale zawsze w związku z dobrem społecznym¹⁴. Kurator sądowy chociaż swoją działalność wykonuje zawodowo, to jednak w relacjach z podopiecznym musi pozostać absolutnie bezinteresowny. Interesowność kuratora rzuca cień na całość jego działań oraz może przełożyć się na opinię o całym środowisku. Wskazują na to przykłady pochodzące z innych środowisk zawodów zaufania publicznego. Przypadki przekroczenia tej normy przez jednego czy nawet kilku przedstawicieli środowiska podrywają zaufanie do całego środowiska zawodowego i dają powód do niesprawiedliwych ocen względem zdecydowanej większości przedstawicieli danego zawodu, ofiarnie i uczciwie wykonujących swoje obowiązki¹⁵. Wszelkie informacje o podopiecznym oraz jego rodzinie uzyskane przez kuratora sądowego podczas wykonywania przez niego ustawowych zadań objęte są tajemnicą (art. 9 Kodeksu etyki kuratora sądowego). Nie narusza tajemnicy kurator, który przekazuje tego rodzaju informacje w celach służbowych. Nakaz zachowania tajemnicy służbowej nie wymaga komentarza, chodzi w nim bowiem o ochronę prawa do dobrego imienia i do prywatności, a mają one swoje źródło w osobowej godności człowieka. Ponadto norma ta daje gwarancje anonimowości

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, s. 38.

¹⁵ *Ibidem*.

tym wszystkim, którzy udzielają kuratorowi informacji. Bez nich poruszałby się w środowisku po omacku i nie mógłby zweryfikować żadnej informacji¹⁶.

Zasada etyki(ety) właściwie jest normą pozamoralną — dotyczy sfery tego, co się zwie *savoir-vivre*. Zasadniczo można ją sprowadzić do zasady: traktujcie innych tak, jakbyście sami chcieli być traktowani. Jest sprawą oczywistą, że przestrzeganie tej normy będzie pozytywnie wpływać na atmosferę w zespole, a jej lekceważenie tę atmosferę zatruje¹⁷. Atmosfera zaufania w zespole pracowniczym jest ważnym czynnikiem, idzie w parze z jednoznacznością funkcji pełnionych przez poszczególnych członków. Gdy brakuje zaufania do współpracowników, podwładnych czy przełożonych, pojawia się stan napięcia psychicznego, które przejawia się niezadowolaniem z pracy oraz pogorszeniem ogólnego samopoczucia i stanu zdrowia. Nieprawidłowa atmosfera pracy utrudnia skuteczne porozumiewanie się, a na linii zwierzchnik–podwładny stwarza niekorzystną blokadę. Stwierdzono, że pracownicy oceniający nisko swojego zwierzchnika na skali troskliwości i komunikatywności doświadczali jednocześnie silniejszej presji psychicznej. Jakość stosunków międzyludzkich w środowisku pracy odbija się głównie na różnych aspektach zdrowia psychicznego. Badania wskazują jednak, że istnieje również związek między jakością stosunków międzyludzkich a licznymi symptomami fizycznymi¹⁸. W kontaktach służbowych kurator sądowy powinien być uprzejmy, lojalny i koleżeński. Jego relacje z kuratorami i innymi współpracownikami powinny cechować się taktem, życzliwością i szacunkiem. Jeśli kurator nie radzi sobie z obowiązkami lub wręcz zwraca się o pomoc, to koledzy mają moralny obowiązek udzielić mu jej w ramach swoich możliwości (art. 10 Kodeksu etyki kuratora sądowego). Zasada pomocniczości (subsydiarności) jednocześnie zakazuje wyręczać kolegów w tym, co są w stanie wykonać, a więc nakazuje szacunek dla autonomii kuratora i jego samodzielności w realizowaniu zadań kuratorskich¹⁹.

---

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, s. 39.

¹⁸ B. Hołyst, E. Wojtera, *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badań ogólnopolskich*, Warszawa 2013, s. 21.

¹⁹ T. Jedynak, K. Stasiak, *Funkcjonowanie polskiej kurateli sądowej...*, s. 39.

Kurator sądowy w obecności podopiecznych lub osób postronnych nie powinien wypowiadać niekorzystnych opinii o współpracownikach (art. 12 Kodeksu etyki kuratora sądowego). Zasada zachowania autorytetu stoi na straży dobrego imienia kuratorów. Z jednej strony każdy ma prawo do dobrego imienia, z drugiej zaś — w pracy z podopiecznymi wiele zależy od uznania przez nich autorytetu kuratora. Norma ta chroni spójność i dobrze pojęty interes służby²⁰.

Moralna odpowiedzialność patrona aplikacji odgrywa kluczową rolę w przygotowaniu aplikanta do zawodu: „kurator sądowy, któremu powierzono obowiązki patrona, powinien dołożyć wszelkich starań dla należytego przygotowania aplikanta do wykonywania zawodu kuratora pod względem merytorycznym i etycznym”. Od jego zaangażowania zależy ukształtowanie w aplikancie wizji jego roli zawodowej, stosunku do podopiecznych i do obowiązków kuratorskich. Zaniedbania patrona w tym zakresie niewątpliwie przekładają się na sprawność i wizerunek całego zespołu, na ewentualne szkody dla podopiecznych lub samego aplikanta²¹. Kurator powinien zgłosić wszelkie uwagi o dostrzeżonych zaniedbaniach lub błędach w postępowaniu innego kuratora. W przypadku rażącego zaniedbania obowiązków lub zasad etycznych kurator jest zobowiązany do poinformowania o tym bezpośredniego przełożonego tego kuratora. Dbałość o odpowiedni poziom moralny przedstawicieli zawodu służy także ochronie dobrego imienia, potępia czyn, a nie sprawcę. Jednocześnie zakazuje wszelkich form zatajania poważnych zaniedbań. Jeżeli kurator, który dopuścił się zaniedbania, przyjmie uwagi kolegi i naprawi skutki swojego działania, problem może zostać rozwiązany. Jeżeli jednak nie chce zmienić swojego postępowania lub dopuszcza się ciężkich przewinień, to w imię dobra wyższego rzędu — dobra podopiecznego, społeczeństwa czy służby kuratorskiej — o sprawie należy poinformować przełożonego tego kuratora, który dopuścił się zaniedbań lub błędów²².

Zasada solidarności zawodowej wyrażona w art. 15 Kodeksu etyki kuratora sądowego, wyraźnie wskazuje, że odnosi się ona tylko do sytuacji, w których kurator przekonany jest o niesłuszności zarzutów pod

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, s. 40.

adresem swojego kolegi. W imię poszanowania prawdy, ale także godności pomówionego, powinien bronić kolegi. Niespełnienie tej normy skutkuje rażącym zaniedbaniem zasad etycznych, czyli naruszeniem art. 14 Kodeksu etyki kuratora sądowego²³.

Reasumując, można stwierdzić, że etyka zawodowa kuratora sądowego jest przykładem etyki odpowiedzialności. Odpowiedzialność jest bowiem tą kategorią, która dominuje nad wszystkimi przejawami aktywności kuratora sądowego i porządkuje je. I chociaż nie jest wprost nazwana, to pozostaje w tle Kodeksu etyki kuratora sądowego. Kodeks etyki zawodowej nie zastąpi sumienia czy zmysłu moralnego, ale może pełnić funkcję drogowskazu na drodze trudnych wyborów i dylematów zawodowych²⁴.

Bibliografia

- Hołyst B., Wojtera E., *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badań ogólnopolskich*, Warszawa 2013.
- Jabłonko O., *Etyczne aspekty w pracy kuratora sądowego z nieletnim*, „Edukacja Humanistyczna. Półrocznik myśli społeczno-pedagogicznej” 2023, nr 1 (48), s. 24–36.
- Jedynak T., Stasiak K., *Funkcjonowanie polskiej kurateli sądowej w świetle regulacji prawnych. Zadania kuratorów*, Warszawa 2006.
- Kaniewska M., *Kształtowanie umiejętności niezbędnych w pracy kuratora, w funkcjonowaniu w środowisku zawodowym oraz w zarządzaniu zespołem*, Warszawa 2012.
- Kaniewska M., *Praca kuratora w świetle ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 o ochronie danych osobowych, ochrona prawna kuratorów jako funkcjonariuszy publicznych*, Warszawa 2011.
- Kaniewska M., *Prawo karne wykonawcze w pracy kuratora dla dorosłych*, Warszawa 2011.
- Rzepniewski A., *Samorząd kuratorski*, [w:] *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. T. Jedynak, K. Stasiak, Warszawa 2014, s. 161–171.
- Stasiak K., *Charakterystyka stosunku pracy kuratora sądowego i aplikanta kuratorskiego*, [w:] *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, red. T. Jedynak, K. Stasiak, Warszawa 2008, s. 101–126.
- Stasiorowski S., *Odpowiedzialność porządkowa i dyscyplinarna sądowego kuratora zawodowego — o potrzebie zmian*, „Probacja” 2012, nr 3, s. 191–228.

---

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

Professional ethics of probation officers

Abstract

The study shows the particular importance of professional ethics in the work of a probation officer. Professional ethics are important and crucial in making morally right decisions and in preventing misconduct and abuse, not only in relation to wards but also in interactions with colleagues. In addition to scientific knowledge and skills, the value system guiding probation officers plays a key role in their professional conduct.

Keywords: probation officer, professional ethics, code of ethics for probation officers

Charakter prawny polecenia doprowadzenia skazanego w celu odbycia kary

JACEK GMAJ

ORCID: 0000-0003-0020-4524

Sędzia Sądu Rejonowego w Tomaszowie Mazowieckim

Abstrakt

Niniejszy artykuł przedstawia poglądy autora na charakter prawny instytucji doprowadzenia skazanego do odbycia kary pozbawienia wolności w związku z nowelizacją Kodeksu karnego wykonawczego, która weszła w życie 1 stycznia 2023 roku. Wprowadzona zmiana odmiennie uregulowała czynności doprowadzenia skazanego do odbycia orzeczonej kary. Wcześniejsze regulacje w tym zakresie nie budziły większych wątpliwości, a samo polecenie doprowadzenia skazanego do aresztu śledczego nie miało charakteru decyzji procesowych. Były to czynności techniczno-administracyjne wykonywane przez prezesa sądu (przewodniczącego wydziału, upoważnionego sędziego, a w wielu sądach przez kierownika sekcji wykonawczej albo sekcji wykonywania orzeczeń). Dokonana zmiana przepisów może prowadzić do rozbieżności w ocenie charakteru prawnego tej instytucji, który wymaga nowej interpretacji. W ocenie autora polecenie doprowadzenia ma również charakter merytoryczny i procesowy, a nie tylko administracyjny. Za taką koncepcją przemawia fakt, że z tym poleceniem wiąże się faktyczne zatrzymanie, a następnie osadzenie skazanego w areszcie śledczym czy zakładzie karnym, co związane jest z rzeczywistym pozbawieniem wolności. Występują zatem tutaj elementy czynności procesowej znacznie wykraczające poza sferę administracyjno-techniczną. Skoro występują faktyczne zatrzymanie i osadzenie, to należy umożliwić skazanemu zaskarżenie takiej decyzji, a zatem będzie to kolejna gwarancja procesowa w postępowaniu wykonawczym, jak również działanie urzeczywistniające konstytucyjne prawa jednostki, w tym skazanego. Te nowe zapatrywania co do charakteru prawnego instytucji polecenia doprowadzenia, w związku z dokonanymi w tym zakresie zmianami, prowadziłyby do

ewolucji prawa karnego wykonawczego i jego unowocześnienia, ale niekoniecznie do racjonalności jego stosowania.

Słowa kluczowe: postępowanie wykonawcze, kara pozbawienia wolności, sąd pierwszej instancji, decyzja, doprowadzenie

O ile charakter prawny polecenia doprowadzenia skazanego do aresztu śledczego do odbycia kary w stanie prawnym sprzed 1 stycznia 2023 roku nie budził większych wątpliwości, to jednak na gruncie aktualnego brzmienia art. 79 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego mogą wystąpić już rozbieżności w ocenie charakteru prawnego tej instytucji.

Obowiązująca od 1 stycznia 2023 roku nowelizacja ustawy — Kodeks karny wykonawczy, dokonana ustawą z dnia 5 sierpnia 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw¹, odmienne uregulowała czynności doprowadzenia skazanego do odbycia orzeczonej kary. Zgodnie z nowym brzmieniem art. 79 § 1 kkw „skazanego na karę pozbawienia wolności sąd poleca zatrzymać i doprowadzić do aresztu śledczego”.

Mimo wprowadzenia istotnej zmiany tego przepisu zaprezentowane w artykule rozważania co do dotychczasowego charakteru prawnego doprowadzenia skazanego celem odbycia kary nie tracą na aktualności, jednakże obecnie doprowadzenie skazanego do aresztu śledczego bez wezwania staje się regułą, co oznacza, że może pojawić się nowe zapatrywanie na ocenę charakteru prawnego tegoż doprowadzenia, tym bardziej że ustawodawca posługuje się sformułowaniem: „Sąd poleca zatrzymać i doprowadzić”. Jak widzimy, jest to istotna różnica w odniesieniu do unormowania stosowanego do 31 grudnia 2022 roku, i wydaje się, że powinniśmy się skłaniać do odmiennej i rozszerzającej interpretacji przepisu art. 79 § 1 kkw. Będzie to wynikać przede wszystkim z użycia zwrotu „zatrzymać” (w poprzednim stanie prawnym ustawodawca posługiwał się zwrotem „polecić doprowadzenie”, a zatem wprowadzono wyraźnie instytucję zatrzymania, co związane jest z faktycznym pozbawieniem skazanego wolności. Co prawda, ustawodawca w § 1a art. 79 kkw przewidział wyjątek od tej zasady i umożliwił sądowi w uza-

---

¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 1855 (dalej: kkw).

sadnionym wypadku, na wniosek skazanego, wezwanie go do stawienia się w wyznaczonym terminie w areszcie śledczym, ale w tej sytuacji sąd powinien ocenić, czy dotychczasowa postawa i dotychczasowe zachowanie skazanego uzasadniają przypuszczenie, że skazany stawi się na wezwanie. Moim zdaniem ustanowienie takich przesłanek będzie rodzić wątpliwości odnośnie do tego, co należy uznać za taki wypadek, a dodatkowo zachodzi konieczność podjęcia przez sąd kolejnej czynności decyzyjnej, która będzie wymagała uzasadnienia, co wydaje się zbędne. Może to zniechęcić sądy do uwzględniania wniosków skazanych w tym przedmiocie, a jednocześnie prowadzić do wydłużenia toczącego się postępowania wykonawczego w zakresie wykonania kary pozbawienia wolności, kary zastępczej pozbawienia wolności, kary aresztu i kary zastępczej aresztu.

Aby jednak ocenić charakter prawny aktualnie obowiązującej instytucji polecenia doprowadzenia do odbycia kary, należy w pierwszej kolejności sięgnąć do uprzednio obowiązujących unormowań w tym zakresie i rozważań na ten temat, a mianowicie do przepisów ustawy Kodeks karny wykonawczy, obowiązującej i stosowanej do 31 grudnia 2022 roku.

Czynność polecenia doprowadzenia skazanego do aresztu śledczego w celu odbycia kary została unormowana w art. 79 § 1 zd. 2 i § 2 Kodeksu karnego wykonawczego², przy czym polecenie to było fakultatywne w sytuacji niewzywania skazanego do odbycia kary oraz obligatoryjne w przypadku niestawienia się do odbycia kary w wyniku uprzedniego doręczenia skazanemu wezwania do stawienia się w areszcie śledczym. Zgodnie z treścią cytowanego wyżej przepisu ustawodawca przypisał sądowi kompetencje w zakresie wykonania orzeczonej kary pozbawienia wolności i chodzi tutaj o sąd pierwszej instancji jako organ postępowania wykonawczego (art. 2 pkt 1 kkw, art. 3 § 1 kkw).

Czynności sądu w przedmiocie doprowadzenia nie miały charakteru decyzji procesowych w rozumieniu art. 18 kkw³, a były jedynie czynnościami techniczno-administracyjnymi wykonywanymi przez prezesa sądu (przewodniczącego wydziału, upoważnionego sędziego, a w wielu sądach przez kierownika sekcji wykonawczej albo sekcji wykonywania orzeczeń).

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny wykonawczy (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 53).

³ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017.

W świetle zarówno dotychczasowego orzecznictwa Sądu Najwyższego⁴, jak i przeważających poglądów doktryny⁵ stwierdzić należy, że charakter prawny tej instytucji na gruncie poprzednio obowiązujących przepisów nie budził większych zastrzeżeń.

Rozważając tezę o nieprocesowym charakterze instytucji polecenia doprowadzenia na tle dotychczasowej praktyki orzeczniczej Sądu Najwyższego⁶ i poglądów doktryny⁷, należy w pełni podzielić to stanowisko.

Również wykładnia przepisu art. 7 § 1 kkw w zw. z art. 79 § 1 zd. 2 kkw co do możliwości złożenia przez skazanego skargi na polecenie doprowadzenia do aresztu śledczego oraz niemożność jego zaskarżenia w trybie odwoławczym (art. 7 § 1 kkw) przemawiają za nieprocesowym statusem polecenia doprowadzenia.

Należy zwrócić uwagę, że artykuł 7 § 1 kkw stanowi, że „skazany może zaskarżyć do sądu decyzję organu wymienionego w art. 2 pkt 3–6 i 10 z powodu jej niezgodności z prawem, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej”. Do organów postępowania wykonawczego wymienionych w omawianym przepisie ustawodawca zaliczył prezesa sądu lub upoważnionego sędziego, sędziego penitencjarnego, dyrektora zakładu karnego, dyrektora aresztu śledczego, dyrektora okręgowego i dyrektora generalnego Służby Więziennej, komisję penitencjarną, sądowego kuratora zawodowego oraz inny organ uprawniony przez ustawę do wykonywania orzeczeń (na przykład organ samorządu terytorialnego).

Skoro pismo polecające doprowadzenie skazanego do aresztu śledczego celem odbycia kary podpisuje prezes sądu (upoważniony sędzia), a do katalogu organów postępowania wykonawczego nie zaliczono sądu pierwszej instancji właściwego do procedowania między innymi w trybie art. 79 § 1 zd. 2 kkw, to już tylko z tego formalnego powodu skaza-

⁴ Postanowienie SN z dnia 11 stycznia 2006 roku, I KZP 56/05, OSNKW 2006, nr 2, poz. 14.

⁵ Zob. K. Postulski, *Glosa do postanowienia SN z dnia 11 stycznia 2006 r.*, I KZP 56/05, teza 2, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 7–8, s. 251 oraz R. Stefański, *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2006 rok*, teza 6, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2007, nr 2, s. 92.

⁶ Zob. postanowienie SN z dnia 24 stycznia 1991 roku, V KZP 24//90, OSP 1991, nr 11–12, poz. 293.

⁷ Zob. Z. Doda, J. Grajewski, *Postępowanie karne w świetle orzecznictwa SN*, „Przegląd Sądowy” 1996, nr 6, s. 55–56.

nemu nie przysługuje skarga na jakąkolwiek decyzję administracyjną tego organu, a tym bardziej na decyzję wydaną w formie postanowienia, która to forma orzeczenia wydaje się właściwa z uwagi na to, że jest ona zastrzeżona do kompetencji sądu (art. 79 § 1 zd. 2 kkw w zw. z art. 18 § 1 kkw)⁸.

Na gruncie tych rozważań pojawia się zatem kolejna przesłanka formalna, która dodatkowo przesądza o niedopuszczalności skargi z art. 7 § 1 kkw oraz w sposób istotny uzupełnia i rozszerza poglądy prezentowane w uzasadnieniu postanowienia Sądu Najwyższego⁹.

Moim zdaniem przedstawione powyżej poglądy i koncepcje są słuszne i z praktycznego punktu widzenia w pełni akceptowalne. Jednakże w orzecznictwie¹⁰ pojawił się pogląd, że:

przepis art. 246 § 1 kpk mógłby mieć odpowiednie zastosowanie do innych krótkotrwałych form pozbawienia wolności wynikających z realizacji polecenia przymusowego doprowadzenia osoby.

Stanowisko to spotkało się z uzasadnioną krytyką¹¹. Jednakże na gruncie obecnie obowiązujących przepisów odmienne koncepcje rozważane w orzeczeniu Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu¹² wydają się słuszne i zmierzają we właściwym kierunku. Chodzi tutaj oczywiście o kwestię tego, że zatrzymanie wiąże się z pozbawieniem skazanego wolności i że winien on mieć możliwość kwestionowania takiego stanu. Idąc dalej tym tokiem rozumowania, przyjęć należy, że obecnie wymaganą formą decyzji o doprowadzeniu będzie postanowienie sądu. W mojej ocenie takie postanowienie ze względu na wagę czynności procesowej winno być zaskarżalne na podstawie art. 246 § 1 Kodeksu postępowania karnego w zw. z art. 1 § 2 kkw, mamy tutaj bowiem do czynienia z przypadkiem, kiedy skazany nie otrzymał wezwania do stawienia się w areszcie śledczym, a więc ma być doprowadzony do niego przymusowo bez wezwania.

Ponieważ chodzi o niezwłoczne doprowadzenie do odbycia kary, to takie decyzje winny być poddane kontroli i weryfikacji przez sąd odwo-

⁸ Por. odmienne stanowisko: Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005, s. 135.

⁹ Zob. przypis 4.

¹⁰ Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 15 lutego 2016 roku, II AKz w 234/16, LEX nr 1993066.

¹¹ Zob. K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX/el. 2020.

¹² Zob. przypis 8.

ławczy, którym nie musi być sąd drugiej instancji, tylko sąd równorzędny w innym składzie.

Takie rozwiązanie w tym przypadku będzie miało na celu zapewnienie gwarancji procesowych i praw skazanego i pozwoli na korektę orzeczenia sądu wykonującego orzeczenie związane z pozbawieniem wolności, albowiem na przykład skazany już przed zatrzymaniem złożył wnioski o odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności, wnioski o wstrzymanie wykonania kary czy też wnioski o zawieszenie postępowania wykonawczego, który nie został jeszcze rozpoznany, a w rzeczywistości są ku temu podstawy. W tym wypadku osadzenie skazanego w areszcie śledczym pozbawia go już możliwości odroczenia wykonania kary, a umożliwia jedynie ubieganie się o udzielenie przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności.

Skoro w postępowaniu przygotowawczym zatrzymanemu podejrzanemu, a w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji — zatrzymanemu oskarżonemu — przysługuje środek odwoławczy, to i w postępowaniu wykonawczym takimi samymi zasadami należy się kierować w stosunku do osoby skazanej, mającej w tym postępowaniu uprawnienia strony.

Ograniczenie możliwości zaskarżenia zatrzymania, w tym również o charakterze administracyjnym, tylko do postępowania przygotowawczego i sądowego wydaje się niczym nieuzasadnione, gdyż mamy do czynienia z tymi samymi decyzjami procesowymi, tylko na innym szczeblu postępowania. W ramach tych postępowań w zakresie stosowania zatrzymania winno się stosować takie same gwarancje procesowe.

Nie może tak być w państwie prawa, aby osobie prawomocnie skazanej na karę bezwzględną pozbawienia wolności czy karę aresztu za wykroczenie przysługiwały w zakresie zatrzymania w celu doprowadzenia do aresztu śledczego bez wezwania inne prawa niż te, które przysługiwały jej do czasu uprawomocnienia się wyroku.

Biorąc jednak pod uwagę normy konstytucyjne zawarte w art. 31, art. 41 ust. 2 i art. 78 ustawy zasadniczej¹³, musimy dokonać głębszej analizy przepisu dotyczącego polecenia doprowadzenia skazanego do odbycia kary i ta pogłębiona analiza wskazuje, że nie można zaakcep-

---

¹³ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, zm. Dz.U. z 2001 r. Nr 28, poz. 319).

tować argumentacji, iż polecenie doprowadzenia jest tylko czynnością *stricte* administracyjną, ograniczoną li tylko do pewnej czynności technicznej, a nie merytorycznej. Jest to stanowisko zbyt uproszczone i zawężone. Już sama lektura art. 79 § 1 zd. 2 kkw wskazuje, że właściwym podmiotem do podjęcia stosownej decyzji w tym przedmiocie jest sąd, a nie inny organ postępowania wykonawczego.

Skoro organem tym jest sąd, to zgodnie z wolą ustawodawcy unormowaną w treści art. 18 § 1 kkw w postępowaniu wykonawczym winien orzekać postanowieniem. Co prawda § 2 tegoż artykułu statuuje, że „w kwestiach niewymagających postanowienia prezes sądu lub upoważniony sędzia wydaje zarządzenia”. W tej sytuacji nie wydaje się jednak uzasadnione, aby odstępstwo zawarte w § 2 art. 18 kkw od zasady wyrażonej w § 1 miało zastosowanie do treści art. 79 § 1 zd 2 kkw¹⁴.

Gdyby było inaczej, to racjonalny ustawodawca wyraźnie by tę kwestię unormował. Poza tym stosowanie innej wykładni niż językowa przy interpretacji art. 79 § 1 zd. 2 kkw nie jest moim zdaniem dopuszczalne.

Za rozwiązaniem polegającym na tym, że polecenie doprowadzenia ma również charakter merytoryczny i procesowy, a nie tylko administracyjny, przemawia fakt, że z tym poleceniem łączy się faktyczne zatrzymanie, a następnie osadzenie skazanego w areszcie śledczym czy zakładzie karnym, co związane jest z rzeczywistym pozbawieniem wolności. Występują zatem tutaj elementy czynności procesowej znacznie wykraczające poza sferę administracyjno-techniczną.

Takie działanie godzi już w wolność jednostki, a więc w konstytucyjne prawo każdego obywatela, i decyzje w tym przedmiocie winny być bezwzględnie podejmowane w formie postanowienia sądu, a nie zarządzenia.

Ta zasada, dopuszczająca możliwość zaskarżenia zatrzymania do odbycia kary, niezależnie od dotychczasowych poglądów Sądu Najwyższego, doktryny i charakteru decyzji, o której mowa w art. 79 § 1 zd. 2 kkw, mogłaby być powszechnie stosowana w postępowaniu wykonawczym, w którym przecież skazany nadal zachowuje prawa i wolności obywatelskie (art. 4 § 2 kkw), a ich ograniczenie w tym przypadku nie wydaje się uzasadnione.

---

¹⁴ Zob. odmienne stanowisko: Z. Hołda, K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz...*, s. 135.

Stojąc na powyższym stanowisku, przyjąć należy, że dopuszczenie możliwości zaskarżenia instytucji polecenia doprowadzenia do aresztu śledczego, a *de facto* faktycznego zatrzymania, a zatem kwestii unormowanej w przepisach prawa karnego wykonawczego, będzie kolejną gwarancją procesową w postępowaniu wykonawczym, jak również działaniem urzeczywistniającym konstytucyjne prawa jednostki, w tym skazanego.

Te nowe zapatrywania co do charakteru prawnego instytucji polecenia doprowadzenia, w związku z dokonanymi w tym zakresie zmianami, prowadziłyby do ewolucji prawa karnego wykonawczego i jego unowocześnienia, ale niekoniecznie do racjonalności jego stosowania. W tej sytuacji moje rozważania mogą być *de lege ferenda* przyczynkiem do wprowadzenia modyfikacji przepisów prawa karnego wykonawczego w zakresie możliwości zaskarżenia decyzji o zatrzymaniu i przymusowym doprowadzeniu do odbycia kary, tym bardziej że normy konstytucyjne wyrażone w art. 41 ust. 1 i 2, art. 78 oraz pośrednio art. 31 ust. 1 Konstytucji RP przemawiają za przyjęciem takiego rozwiązania.

Wykaz aktów prawnych

Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, zm. Dz.U. z 2001 r. Nr 28, poz. 319).

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 roku o zmianie ustawy — Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2022 r. poz. 1855).

Bibliografia

Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX/el. 2020.

Doda Z., Grajewski J., *Postępowanie karne w świetle orzecznictwa SN*, „Przegląd Sądowy” 1996, nr 6, s. 55–56.

Hołda Z., Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Gdańsk 2005.

Postulski K., *Glosa do postanowienia SN z dnia 11 stycznia 2006 r.*, I KZP 56/05, teza 2, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 7–8, s. 251–258.

Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017.

Stefański R., *Przegląd uchwał Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego procesowego za 2006 rok*, teza 6, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2007, nr 2, s. 92–142.

Wykaz orzecznictwa

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 1991 roku, V KZP 24//90, OSP 1991, nr 11–12, poz. 293.

Postanowienie SN z dnia 11 stycznia 2006 roku, I KZP 56/05, OSNKW 2006, nr 2, poz. 14.

Wyrok SA we Wrocławiu z dnia 15 lutego 2016 roku, II AKzw 234/16, LEX nr 1993066.

The legal nature of the order to bring the convict to serve his sentence

Abstract

This article presents the author's views on the legal nature of the institution of bringing a convict to serve his sentence in connection with the amendment to the Executive Penal Code, which came into force on January 1, 2023. The amendment introduced regulated differently the activities of bringing a convict to serve his sentence. Previous regulations in this regard did not raise major doubts, and the mere order to bring a convict to the Detention Center did not have the character of procedural decisions. These were technical-administrative actions carried out by the President of the Court (the Chairman of the Department, an authorized Judge, and in many Courts by the Head of the Executive Section or the Judgment Execution Section). The amendment to the legislation may lead to discrepancies in the assessment of the legal nature of this institution, the assessment of which after the amendment is not clear and requires a new interpretation. In the author's opinion, the order to bring a convict to serve a prison sentence is also substantive and procedural, and not just administrative. Such a concept is supported by the fact that this order involves the actual detention and incarceration of the convict in a Detention Center or prison, which is related to the actual deprivation of liberty. Thus, there are elements of a procedural action here that go far beyond the administrative-technical sphere. Since there is an actual detention and incarceration of the convict, the convict should be allowed to challenge such a decision, and therefore this will be another procedural guarantee in the executive proceedings, as well as an action that realizes the constitutional rights of the individual, including the convict. These new views on the legal nature of the institution of an order to bring a convict to serve a prison sentence, in connection with the changes made in this regard, would lead to the evolution of executive criminal law and its modernization, but not necessarily to the rationality of its application.

Keywords: enforcement procedure; imprisonment; the first instance court; judicial decision; bringing the convicted person to serve the sentence

Przewlekłość postępowania a konieczność zasięgnięcia opinii biegłego w sprawach karnych — uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*

GRZEGORZ KOPCZYŃSKI

ORCID: 0000-0001-8735-5346

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Abstrakt

Niniejsza publikacja ma na celu zwrócenie uwagi na zagadnienia praktyczne związane z udziałem biegłych w postępowaniach karnych w aspekcie terminowego i należytego wykonywania przez nich opinii w świetle zagwarantowanego prawa stron do rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Celem poniższej publikacji jest również zwrócenie uwagi na przedłużający się brak kompleksowej ustawowej regulacji instytucji biegłego sądowego i wynikające z tego konsekwencje dla efektywności postępowań sądowych z udziałem biegłych.

Słowa kluczowe: biegły, rozsądny termin, przewlekłość postępowania, rzetelny proces, Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Europejski Trybunał Praw Człowieka

Uwagi ogólne

Przewlekłość postępowania jest nadal istotnym problemem polskiego wymiaru sprawiedliwości. W wymiarze społecznym zarówno długotrwałe procesy, jak i przewlekłość postępowań kształtują negatywny obraz wymiaru sprawiedliwości w społeczeństwie. W wymiarze ekonomicz-

nym skargi na przewlekłość postępowania powodują generowanie dodatkowych kosztów, które są pokrywane przez Skarb Państwa. Skutkiem długotrwałego procesu może być naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie. W konsekwencji może to doprowadzić do wniesienia skargi na przewlekłość postępowania w ramach polskiego porządku prawnego, jak również stanowić podstawę do złożenia skargi do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC) na przewlekłość postępowania. Należy mieć na uwadze, że w świetle prawa polskiego *de lege lata* skuteczność wniesienia do ETPC skargi na przewlekłość postępowania uwarunkowana jest wyczerpaniem krajowej drogi prawnej¹. Konieczność zasięgnięcia opinii biegłego może doprowadzić do przewlekłości postępowania, co jest często związane z trudnościami w pozyskiwaniu biegłych, długim czasem oczekiwania na ekspertyzę czy też brakiem właściwej współpracy organu procesowego z biegłym. Przyczyny takiego stanu rzeczy mają charakter wielowymiarowy. Z jednej strony można zwrócić uwagę na powody natury systemowej leżące w organizacji wymiaru sprawiedliwości, a zwłaszcza w uregulowaniach dotyczących biegłych sądowych. Z drugiej strony należy zwrócić uwagę na przyczyny leżące po stronie organu procesowego zlecającego wykonanie ekspertyzy, a w szczególności mające swoją genezę w nieprawidłowej współpracy organu procesowego z biegłymi czy też w nienależytym nadzorze nad biegłymi. Należy zauważyć, że w aktualnym stanie prawnym nie ma aktu prawnego rangi ustawowej, który normowałby w sposób kompleksowy zasady weryfikacji kwalifikacji i naboru na listy biegłych sądowych. Regulacje prawne dotyczące trybu ustanawiania biegłych sądowych, pełnienia przez nich czynności czy zwalniania z funkcji zostały szczegółowo określone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 roku w sprawie biegłych sądowych². W przepisach tych zawarte są uregulowania fragmentaryczne, niedostosowane w pełni do aktualnej sytuacji gospodarczej. Pomimo zatem wielu inicjatyw dotyczących kompleksowego uregulowania instytucji

---

¹ P. Złamańczuk, *Odpowiedzialność państwa za przewlekłość postępowania w procesach medycznych przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 4, s. 12.

² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 roku w sprawie biegłych sądowych (Dz.U. z 2005 r. Nr 15, poz. 133).

biegłych sądowych w akcie prawnym rangi ustawowej nadal obowiązują przepisy, które już nie przystają do aktualnych potrzeb. W dalszym ciągu występują problemy związane z niedostatkami ekspertów, zwłaszcza tych o wąskich specjalnościach, wciąż występuje brak możliwości weryfikacji wiedzy specjalistycznej u osób, które chcą zostać biegłymi sądowymi. Problemy te wprost wpływają na długość postępowania i na jakość wykonywanych opinii. Ekspertci zaś nadal narzekają na niskie stawki wynagrodzenia za wykonywane ekspertyzy. Nadzieje pokładane są w nowych regulacjach prawnych dotyczących biegłych sądowych, które wciąż są procedowane i funkcjonują na etapie projektu. Od wielu już lat zarówno ze strony środowiska prawniczego, jak i ze strony środowiska eksperckiego słychać głosy domagające się opracowania aktu prawnego regulującego kwestie powoływania biegłych sądowych i weryfikowania ich kwalifikacji w celu zapewnienia obywatelom, których sprawy są rozstrzygane przez sądy powszechne, dostępu do ekspertów o najwyższych kwalifikacjach merytorycznych i etycznych. Należy zauważyć, że już w roku 2006 został przedstawiony Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej V kadencji projekt ustawy o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw wraz z projektami aktów wykonawczych³. Już wówczas uznano, że taka kompleksowa regulacja będzie miała fundamentalne znaczenie dla właściwej realizacji zadań wymiaru sprawiedliwości. W roku 2014 projekt założeń ustawy o biegłych sądowych został skierowany do konsultacji społecznych i uzgodnień międzyresortowych. Założeniem tego projektu było stworzenie mechanizmów pozwalających na dobór fachowych, odpowiedzialnych i bezstronnych osób do wykonywania obowiązków biegłych w postępowaniu sądowym. Regulacje prawne dotyczące biegłych sądowych nadal są procedowane i funkcjonują na etapie projektu.

Przyczyną długotrwałego postępowania z udziałem biegłych mogą być również problemy wynikające z nieprawidłowej współpracy organu procesowego z biegłym, w tym z braku właściwego nadzoru nad terminowością czynności wykonywanych przez biegłych czy też z bezczynno-

---

³ Projekt ustawy o biegłych w postępowaniu sądowym oraz w innych postępowaniach prowadzonych na podstawie ustaw wraz z projektami aktów wykonawczych przekazany do Sejmu 22 grudnia 2006 roku. Druk nr 1286.

ści organu procesowego w sytuacji wystąpienia opóźnień w wykonaniu opinii.

W szczególności należy tutaj wskazać na problemy mogące wynikać z:

1) braku sprawowania właściwego nadzoru w zakresie przekazywania akt biegłym;

2) nieprzestrzegania treści przepisu art. 194 Kodeksu postępowania karnego (dalej: kpk) nakazującego między innymi wskazywanie biegłym terminu dostarczenia opinii;

3) braku właściwej współpracy z biegłym podczas określania przedmiotu i zakresu ekspertyzy;

4) braku należytego nadzoru ze strony organu powołującego biegłego, czy to prokuratora, czy sędziego referenta, nad wydanym postanowieniem o powołaniu biegłego, co przejawia się najczęściej w beczynności w zakresie podejmowania niezbędnych czynności w przypadku przekroczenia tego terminu i opóźnienia w wydaniu opinii;

5) braku podejmowania właściwych kroków w sytuacji niestawienia się biegłych na wyznaczone terminy rozpraw;

6) braku koncentracji materiału dowodowego w sytuacji powołania kilku biegłych do sprawy;

7) zasięgania przez sądy kolejnych opinii w sytuacji braku podjęcia jakichkolwiek czynności celem wyjaśnienia wątpliwości i ewentualnych wad w już złożonych opiniach.

Wskazane wyżej uchybienia skutkują tym, że w postępowaniach z udziałem biegłych występują opóźnienia w opracowaniu opinii, mogące prowadzić do przewlekłości postępowania.

Przewlekłość postępowania

Według ustawy o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (dalej: ustawa o skardze) z przewlekłością mamy do czynienia wówczas, gdy postępowanie w danej sprawie trwa dłużej, niż jest to konieczne do wyjaśnienia tych okoliczności faktycznych i prawnych, które są istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, albo dłużej, niż jest to konieczne do załatwienia sprawy egzekucyjnej lub innej dotyczącej wykona-

nia orzeczenia sądowego (art. 2 ust. 1 ustawy o skardze)⁴. W literaturze podaje się, że przewlekłość to długotrwałe zaniechanie, podejmowanie nieefektywnych czynności, jak też podejmowanie pozornych czynności⁵. Na gruncie polskiego orzecznictwa sądowego przyjmuje się, że przewlekłość będzie zachodzić, gdy postępowanie jest długotrwałe i rozwlekłe, a trwa ponad konieczność podjęcia czynności niezbędnych do zakończenia sprawy, pozostających w związku przyczynowym z działaniem lub zaniechaniem organu⁶. Przez przewlekłość postępowania naruszone zostaje prawo strony do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie, które zostało zagwarantowane na gruncie zarówno prawa międzynarodowego, jak i prawa krajowego. Prawo do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie zostało zagwarantowane w art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁷, gdzie wskazano, że każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o jego prawach i obowiązkach o charakterze cywilnym albo o zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej. W przepisach polskiego prawa krajowego prawo do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie (bez nieuzasadnionej zwłoki) zostało zagwarantowane w Konstytucji i przepisach poszczególnych procedur. Według Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: „każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd” (art. 45 ust. 1)⁸. Przepisy procedury karnej również nakazują takie ukształtowanie postępowania karnego, aby rozstrzygnięcie sprawy nastąpiło w roz-

---

⁴ Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 roku o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2004 r. Nr 179, poz. 1843 ze zm., tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1725).

⁵ Zob. *Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2010, Legalis.

⁶ Zob. postanowienie SO w Gliwicach z dnia 4 września 2018 roku, III S 199/18, LEX nr 2589656, i przytoczone tam orzecznictwo.

⁷ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.).

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

sądny terminie (art. 2 § 1 pkt 4 kpk)⁹. Prawo do rozstrzygnięcia sprawy przez sąd bez nieuzasadnionej zwłoki zostało również uznane przez Trybunał Konstytucyjny za istotny element konstytucyjnego prawa do sądu¹⁰. W doktrynie podkreśla się, że nadanie tak dużego znaczenia problemowi „rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki” świadczy o jego istotności dla poszanowania gwarancji praw jednostki i zaufania do organów państwa¹¹. Prawo do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie jest także jednym z podstawowych elementów prawa do rzetelnego procesu¹². W orzecznictwie ETPC wskazuje się, że „rozsądny termin” postępowania musi zostać określony w świetle wszystkich okoliczności danej sprawy, a oceny czasu trwania postępowania należy dokonać na podstawie takich kryteriów jak:

- 1) złożoność sprawy, w tym stopień jej zawłości;
- 2) postępowanie samego skarżącego — jego zachowanie, możliwość przyczynienia się skarżącego do przewlekłości postępowania;
- 3) postawa właściwych organów sądowych rozpoznających sprawę;
- 4) znaczenie przedmiotu postępowania dla skarżącego, niektóre bowiem sprawy ze względu na ich charakter, chociażby stan zdrowia oskarżonego czy pozbawienie wolności, wymagają szczególnej staranności i szybkiego rozstrzygnięcia¹³.

Każde z tych kryteriów powinno być rozważane oddzielnie. Następnie należy zaś dokonać oceny ich skumulowanego efektu¹⁴. Polska ustawa o skardze przyjmuje, że aby stwierdzić, czy w sprawie doszło

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.).

¹⁰ Postanowienie TK z dnia 30 października 2006 roku, S 3/06, OTK ZU 2006, nr 9/A, poz. 146.

¹¹ Zob. Z. Świda, *Właściwość sądu i prawo strony do rozstrzygnięcia sprawy w „rozsądnym terminie”*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 10, s. 36.

¹² Zob. A. Błachnio-Parzych *et al.*, *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, red. P. Wiliński, Warszawa 2009, LEX.

¹³ Zob. wyrok ETPC z dnia 22 stycznia 2013 roku w sprawie *Ruprecht p. Polsce*, LEX nr 1252840; wyrok ETPC z dnia 13 listopada 2012 roku w sprawie *Bañczyk i Sztuka p. Polsce*, LEX nr 1285185. Por. także P. Hofmański, *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995, s. 233–236.

¹⁴ Zob. wyrok ETPC z dnia 13 listopada 2007 roku w sprawie *Zwoźniak przeciwko Polsce*, skarga nr 25728/05; wyrok ETPC z dnia 28 marca 2006 roku w sprawie *Koss przeciwko Polsce*, skarga nr 52495/99.

do przewlekłości postępowania, należy w szczególności ocenić terminowość i prawidłowość czynności podjętych przez sąd w celu wydania rozstrzygnięcia kończącego postępowanie w sprawie albo czynności podjętych przez prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze w celu zakończenia postępowania przygotowawczego lub czynności podjętych przez sąd lub komornika sądowego w celu przeprowadzenia i zakończenia sprawy egzekucyjnej albo innej sprawy dotyczącej wykonania orzeczenia sądowego. Oceny tej należy dokonać, opierając się na takich kryteriach jak:

- 1) charakter sprawy;
- 2) stopień faktycznej i prawnej jej zawikości;
- 3) znaczenie dla strony wnoszącej skargę rozstrzygniętych w niej zagadnień;
- 4) zachowanie się stron, a w szczególności strony, która zarzuciła przewlekłość postępowania.

Należy zauważyć, że wskazane kryteria nie mają charakteru katalogu zamkniętego. Wskazują jednak na sposób dokonywania oceny przewlekłości i przesłanek jej wystąpienia.

Kryteria te są zgodne z orzecznictwem ETPC, który wielokrotnie wskazywał, że rozsądna długość trwania postępowania musi być oceniona w świetle szczególnych okoliczności sprawy i z uwzględnieniem kryteriów ustalonych w orzecznictwie Trybunału¹⁵. Podczas dokonywania oceny, czy w sprawie doszło do przewlekłości postępowania, należy uwzględnić łączny dotychczasowy czas postępowania od jego wszczęcia do chwili rozpoznania skargi, niezależnie od tego, na jakim etapie skarga została wniesiona¹⁶. Słusznie podaje się w judykaturze, że ocena długości postępowania powinna być dokonywana na podstawie obiektywnych i ustawowych kryteriów w odniesieniu do realiów faktycznych i prawnych danej sprawy¹⁷. Zauważyć przy tym należy, że o przewlekłości postępowania można mówić zarówno wtedy, gdy sąd nie podejmuje żadnych czynności, jak i wtedy, gdy je podejmuje, ale są one nieprawidłowe

---

¹⁵ Zob. wyrok ETPC w sprawie *Frydlender p. Francji* [WI], nr 30979/96, § 43, ECHR 2000-VII.

¹⁶ Por. uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 28 marca 2013 roku, III SPZP 1/13.

¹⁷ Postanowienie SN — Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z dnia 20 kwietnia 2017 roku, III SPP 17/17, Legalis nr 1617899

i w ich następstwie dochodzi do zwłoki w rozpatrzeniu sprawy¹⁸. Dla oceny, czy postępowanie z udziałem biegłych prowadzone było przewlekłe, istotne znaczenie będzie miała ocena sprawności działań podjętych przez organ procesowy w postępowaniu lub ewentualnie bezczynność tego organu, która wpłynęła na czas trwania postępowania. Sąd Apelacyjny we Wrocławiu uznał, że czas sporządzania opinii wynoszący 16 miesięcy, przy praktycznie braku reakcji prokuratora na tak długi okres opracowania opinii, nie znajduje żadnego uzasadnienia i usprawiedliwienia w okolicznościach sprawy, tym bardziej jeśli mieć na uwadze niewielką obszerność dokumentu przedłożonego przez biegłą¹⁹. Ocena efektywności postępowania obejmuje także nadzorowanie pracy biegłych przez sąd prowadzący postępowanie, w czym mieści się ocena czynności zmierzających do sprawnego przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego²⁰. Orzecznictwo ETPC, jak również orzecznictwo sądów krajowych, potwierdza, że przyczyn przewlekłości postępowania dowodowego z udziałem biegłych można się doszukiwać w uchybieniach w zakresie sprawności postępowania organów procesowych, w tym w szczególności na płaszczyźnie braku prawidłowej organizacji pracy, w niewłaściwej współpracy organu procesowego z biegłym czy też nienależytym nadzorze nad wykonywaniem czynności przez biegłych. Zwraca się uwagę, że przewlekłość postępowania jest spowodowana brakiem aktywności po stronie sądów w kierunku dyscyplinowania biegłych, nadzorowania postępów w opracowywaniu zleconych opinii oraz w przeciwdziałaniu opóźnieniom postępowania²¹. Niewątpliwie bierność sądu w zakresie nadzoru nad biegłym może prowadzić do przewlekłości postępowania²². Dlatego też ocena terminowości i prawidłowości postępowania obejmować powinna między innymi takie okoliczności jak wyznaczanie terminów rozpraw i posiedzeń, organizacja rozpraw i występujące okresy bezczynności sądu, długość przerw zarządzanych między terminami posiedzeń, usta-

¹⁸ Postanowienie SN z dnia 24 lutego 2016 roku, III SPP 53/15, LEX nr 2032325.

¹⁹ Zob. postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 27 lutego 2018 roku, II S 1/18, <https://www.saos.org.pl/judgments/333210> (dostęp: 29.01.2024).

²⁰ Por. wyrok ETPC z dnia 7 grudnia 2010 roku w sprawie *Klik v. Polska*, LEX nr 818263

²¹ P. Złamańczuk, *Odpowiedzialność państwa za przewlekłość postępowania...*, s. 10.

²² Zob. postanowienie SN z dnia 4 lutego 2010 roku, III SPP 1/10, LEX nr 585842.

lanie kolejnych terminów rozpraw, zasadność ich odraczania. Powinna również obejmować ocenę dotyczącą właściwej koncentracji materiału dowodowego, szczególnie w sytuacji, gdy powołano kilku biegłych, terminowość działania biegłych oraz prawidłowość i szybkość wykorzystywania możliwości dyscyplinowania biegłych, przekazywanie akt sprawy między organami postępowania, sporządzanie i doręczanie uzasadnień²³. W pilotażowym wyroku z dnia 7 lipca 2015 roku w sprawie *Rutkowski i inni przeciwko Polsce* ETPC zwrócił uwagę na nieprawidłową praktykę w zakresie dostarczania materiału dowodowego biegłym oraz brak prób zdyscyplinowania biegłych i uznał, że procedurze uzyskania dowodu z opinii biegłego brakowało niezbędnej skuteczności²⁴. Nie ulega wątpliwości, że postępowanie może toczyć się opieszale, między innymi z powodu zbyt długo trwającego opracowywania opinii przez biegłych czy też nieskładania opinii w terminie. Należy przy tym zauważyć, że przewlekłość może zachodzić także wtedy, gdy nie jest zawiniona przez organ prowadzący postępowanie. Może się zatem zdarzyć, że skarga jest uzasadniona, lecz brak jest jakiegokolwiek winy prowadzącego sprawę sędziego lub prokuratora, ponieważ na przykład zaistniały obiektywne trudności z uzyskaniem niezbędnych opinii biegłych. Zwłoka w rozpoznaniu sprawy może być również w dużej mierze efektem okoliczności leżących po stronie biegłego. Może być też wynikiem zawilości sprawy, konieczności przeprowadzenia dowodu z opinii wielu biegłych, w tym różnych specjalności. W literaturze podaje się, że w sprawach medycznych dopuszczenie dowodu z opinii biegłego może być istotnym czynnikiem hamującym sprawność postępowania²⁵. Jednakże według utrwalonego już orzecznictwa ETPC praca biegłych w kontekście postępowania sądowego jest nadzorowana przez sędziego, który pozostaje odpowiedzialny za przygotowanie i bezzwłoczne przeprowadzenie postępowania²⁶.

²³ Zob. szerzej P. Górecki, S. Stachowiak, P. Wiliński, *Skarga na przewlekłość postępowania przygotowawczego i sądowego. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 32.

²⁴ Wyrok ETPC z dnia 7 lipca 2015 roku w sprawie *Rutkowski i inni przeciwko Polsce*; sprawa Mariusza Orlikowskiego (skarga nr 13927/11).

²⁵ P. Złamańczuk, *Odpowiedzialność państwa za przewlekłość postępowania...*, s. 10 i przytoczone tam orzecznictwo.

²⁶ Wyrok ETPC z dnia 7 lipca 2015 roku, 72287/10, LEX nr 1749574; wyrok ETPC z dnia 27 kwietnia 2004 roku, 68930/01, LEX nr 124605; wyrok ETPC z dnia 14 października 2003 roku, 76446/01, LEX nr 81405.

Nie ulega przy tym wątpliwości, że odpowiedzialność za pracę biegłego, za jego wybór w kontekście możliwości sprawnego wykonania zleconych czynności, związane z tym właściwe zakreślenie przedmiotu opiniowania oraz terminowość wydania opinii ponosi organ zlecający, ponieważ to na tym organie ciąży obowiązek sprawnego przeprowadzenia postępowania. To ten organ odpowiada zatem za brak właściwego nadzoru nad biegłym w wypadku, gdy bezczynność w tym zakresie prowadzi do przewlekłości postępowania. Trafnie zauważył Sąd Najwyższy, że obowiązkiem każdego państwa strony Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku jest zapewnienie takiej organizacji i takiego funkcjonowania systemu organów wymiaru sprawiedliwości, aby umożliwiały rzeczywiste i skuteczne korzystanie z gwarantowanego w art. 6 Konwencji prawa do sądu, w tym także prawa do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie²⁷. W orzecznictwie ETPC podkreśla się, że trudności organizacyjne przy przeprowadzaniu dowodu leżące po stronie biegłego albo sądu czy też problemy związane z brakami kadrowymi wobec na przykład ograniczonej liczby biegłych danej specjalności nie powinny być wystarczającym usprawiedliwieniem dla przeciągającego się okresu postępowania dowodowego. Trybunał wskazał przy tym, że główna odpowiedzialność za zwłokę spowodowaną w związku z opiniami biegłych obciąża ostatecznie państwo, które odpowiedzialne jest za to, by system uzyskiwania opinii specjalistów funkcjonował efektywnie²⁸. Obowiązkiem zaś każdego państwa strony Konwencji jest zapewnienie takiej organizacji i takiego funkcjonowania systemu organów wymiaru sprawiedliwości, aby umożliwiały rzeczywiste i skuteczne korzystanie z gwarantowanego w art. 6 Konwencji prawa do sądu, w tym także prawa do rozpoznawania sprawy w rozsądnym terminie²⁹.

---

²⁷ Zob. postanowienie SN z dnia 3 czerwca 2005 roku, III SPP 109/05, OSNP 2006, nr 1–2, poz. 33; por. także postanowienie SN z dnia 8 marca 2005 roku, III SPP 34/05, OSNP 2005, nr 20, poz. 327.

²⁸ Zob. wyrok ETPC z dnia 25 czerwca 1987 roku w sprawie *Capuano p. Włochom*, Series A nr 119, s. 14, § 32. Również wyrok ETPC z dnia 16 kwietnia 2002 roku w sprawie *Goc przeciwko Polsce* (skarga nr 48001/99), sprawa *Ciborek przeciwko Polsce* (skarga nr 52037/99) czy też sprawa *Rawa przeciwko Polsce* (skarga nr 38804/97).

²⁹ Zob. postanowienie SN z dnia 3 czerwca 2005 roku, III SPP 109/05, OSNP 2006, nr 1–2, poz. 33.

Zasięgnięcie opinii biegłego

Konieczność zasięgnięcia dowodu z opinii biegłego może nastąpić na każdym etapie postępowania karnego, zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i na etapie postępowania jurysdykcyjnego. Kryteria oceny pojęcia rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie mają zastosowanie również w odniesieniu do postępowania przygotowawczego. W postępowaniu przygotowawczym opinia biegłego może być ważnym dowodem świadczącym o wysokim prawdopodobieństwie popełnienia przestępstwa. Należy zwrócić uwagę, że już na etapie powoływania biegłego mogą zachodzić wątpliwości, czy dla rozstrzygnięcia danej sprawy niezbędna jest wiedza specjalna. W niektórych sprawach pojawiają się bowiem wątpliwości, czy organy procesowe nie korzystają z pomocy biegłych przesadnie, czy poprzez powołanie biegłego do sprawy organy procesowe nie unikają samodzielnej oceny faktów dowodowych i przerzucają ten ciężar na biegłych. W jednym z orzeczeń sąd uznał, że ocena, czy nożem można przebić oponę w samochodzie, nie wymaga wiedzy specjalnej³⁰. W innym przypadku Sąd Najwyższy przyjął, że z uwagi na specyfikę slangu (języka przestępczego) używanego przez osoby pełniące przestępstwa może zajść wyjątkowy przypadek uzasadniający powołanie przez sąd biegłego z zakresu kryminologii przestępczości narkotykowej i slangu narkotykowego³¹. Na organie procesowym zlecającym wykonanie opinii ciąży obowiązek dokonania oceny, czy w rozpatrywanej sprawie występują takie zagadnienia, które wymagają sięgnięcia po wiadomości specjalne, czy też organ jest w stanie sam je rozpoznać bez udziału biegłego. Należy przy tym zauważyć, że powołanie biegłego w sytuacji, gdy stwierdzenie okoliczności faktycznych wymaga dysponowania wiedzą specjalną jest obowiązkiem organu procesowego. Przepisy procesowe wymagają zasięgnięcia opinii biegłego lub biegłych wówczas, jeżeli dla stwierdzenia okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymagane są wiadomości specjal-

---

³⁰ Postanowienie SN z dnia 28 lipca 2021 roku, IV KK 329/21, LEX nr 3395863.

³¹ Postanowienie SN z dnia 6 czerwca 2018 roku, IV KK 246/18, LEX nr 2555743.

ne (art. 193 § 1 kpk)³². Okolicznościami mającymi istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy są między innymi okoliczności, które mogą mieć wpływ na treść decyzji kończącej postępowanie. Z kolei przez wiadomości specjalne rozumie się takie wiadomości, które przekraczają normalną, ogólnie dostępną w danym społeczeństwie wiedzę w zakresie nauki, sztuki, techniki czy rzemiosła. Będą to wiadomości, które z jednej strony przekraczają zasób wiedzy przeciętnie inteligentnego i przeciętnie wykształconego człowieka, z drugiej zaś strony są konieczne do stwierdzenia określonych okoliczności istotnych dla danej sprawy³³. Wiadomościami specjalnymi nie będą jednak te wiadomości, które są dostępne dla dorosłego człowieka o odpowiednim doświadczeniu życiowym, wykształceniu i zasobie wiedzy ogólnej³⁴. Jeżeli jakaś okoliczność podlega ustaleniu w postępowaniu karnym, a jednocześnie jej ustalenie wymaga wiadomości specjalnych, to na organie procesowym ciąży obowiązek zasięgnięcia opinii biegłego. Przy czym organ procesowy jest zobligowany do dopuszczenia takiego dowodu nawet w sytuacji, gdyby sam dysponował wiedzą specjalną. W orzecznictwie wskazuje się, że nawet gdyby sąd miał wiadomości specjalne, to powinien i tak zasięgnąć opinii biegłego, treść tych wiadomości bowiem nie jest dostępna stronom, a więc nie pozwala na weryfikację tych wiadomości³⁵. Uważa się również za niedopuszczalne zastąpienie dowodu z opinii biegłego własnym odmiennym

³² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks postępowania karnego (Dz.U z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.).

³³ Zob. T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 1998, s. 9. Podobnie T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992, s. 12. Por. T. Hanausek, *Ekspertyza kryminalistyczna*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1973, nr 1, s. 92.

³⁴ Natomiast wiedza, która jest dostępna dla dorosłego człowieka o odpowiednim doświadczeniu życiowym i wykształceniu, może już zostać zastąpiona wiedzą sędziego i doświadczeniem sędziowskim. Zob. wyrok SN z dnia 15 kwietnia 1976 roku, II KR 48/76, OSNKW 1976, z. 10–11, poz. 133. Por. Z. Doda, A. Gaberle, *Dowody w procesie karnym*, Warszawa 1997, s. 81.

³⁵ Wyrok SN z dnia 15 listopada 2022 roku, II KK 374/22, LEX nr 3552508, por. wyrok SN — Izba Karne z dnia 13 września 2023 roku, I KK 160/23, Legalis. W jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy uznał, że nawet wówczas, gdy rozpoznający sprawę sędzia sądu *ad quem* orientował się w stopniu ponadprzeciętnym w problematyce logowania się telefonów i azymutów, za pomocą których doszło do tego logowania, to i tak zobligowany był skorzystać z dowodu z opinii biegłego, co jasno wynikało z treści art. 193 § 1 kpk. Zob. wyrok SN z dnia 9 września 2020 roku, IV KK 155/19, LEX nr 3276408.

stanowiskiem organu procesowego. Byłoby to bowiem ustalanie faktów bez wymaganych dowodów³⁶. Zasadnicze znaczenie dla całego toku postępowania ma również wybór odpowiedniego biegłego, ponieważ nieprawidłowy jego dobór lub zła komunikacja z nim mogą skutkować koniecznością uzupełniania opinii lub wymagać powoływania nowego biegłego do sprawy i tym samym przedłużać proces, a przez to prowadzić do przewlekłości postępowania.

Praktyka orzecznicza wskazuje, że często organy procesowe poszukują biegłych, ponieważ brakuje wykwalifikowanych ekspertów w szczególnie wąskich specjalnościach, na przykład z zakresu analizy ekonomiczno-finansowej, nowoczesnych technologii, z zakresu nauk medycznych, w tym zwłaszcza ekspertów o rzadkiej specjalizacji. Bardzo ważne jest przy tym, aby do konkretnej sprawy został dobrany biegły specjalizujący się w takiej dziedzinie, która jest wymagana w sprawie. Etap poszukiwania i wybór biegłego mają bardzo istotne znaczenie dla sprawności postępowania, ponieważ najczęściej wpływają na cały tok procesu, na szybkość postępowania, na zaufanie stron do wiedzy biegłego, na rzetelność procesu. W tym względzie istotne znaczenie będzie miało zapewnienie dostępu do wysoko wykwalifikowanych ekspertów. Należy tutaj zwrócić uwagę, że ustawodawca dostrzega problemy związane z niedostateczną liczbą biegłych. Na aprobatę zasługuje utworzenie Instytutu Ekspertyz Ekonomicznych i Finansowych w Łodzi³⁷, którego jednym z celów są opracowywanie ekspertyz i wydawanie opinii na zlecenie sądów, prokuratur oraz innych podmiotów uprawnionych, co z pewnością może przyczynić się do poprawy sytuacji w zakresie zlecania sporządzania ekspertyz, zwłaszcza w obszarach: ekonomii, finansów, rachunkowości, podatków i ceł, rynków kapitałowych, bankowości i ubezpieczeń, działalności i finansowania przedsiębiorstw, przekształceń własnościowych czy cyberprzestępczości gospodarczej. Podobnie należy ocenić utworzenie Instytutu Ekspertyz Medycznych w Łodzi³⁸. Przedmiotem dzia-

³⁶ Wyrok SN z dnia 14 marca 2023 roku, IV KK 298/22, LEX nr 3572239.

³⁷ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 lipca 2018 r. w sprawie utworzenia Instytutu Ekspertyz Ekonomicznych i Finansowych w Łodzi. (Dz.Urz.MS. z 2018 r. poz. 206).

³⁸ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 października 2021 roku w sprawie utworzenia Instytutu Ekspertyz Medycznych w Łodzi (Dz.Urz.MS. z 2021 r. poz. 239).

łalności Instytutu zgodnie z jego statutem jest współpraca z organami wymiaru sprawiedliwości i ścigania, realizowana poprzez prowadzenie badań naukowych i prac rozwojowych oraz opracowywanie ekspertyz i wydawanie opinii z zakresu nauk medycznych. Jego działalność ma na celu usprawnienie procesu opiniowania sądowo-lekarskiego i przeciwdziałanie przewlekłości postępowań w sprawach karnych i cywilnych wynikającej z niedostatecznej liczby podmiotów opiniujących i lekarzy biegłych z dziedziny medycyny, a także przeciwdziałanie wydawaniu opinii nieprzydatnych dla prowadzonych postępowań. W praktyce istotnym problemem jest niewystarczająca liczba biegłych sądowych z zakresu medycyny zwłaszcza w postępowaniach, w których zachodzi potrzeba zasięgnięcia opinii biegłego o wąskiej specjalizacji. Duże zapotrzebowanie na biegłych określonej specjalizacji powoduje, że są oni nadmiernie obciążeni pracą, co w konsekwencji może się przełożyć na długi czas oczekiwania na opinię. W Polsce organ procesowy ma możliwość wyboru konkretnego eksperta z listy biegłych sądowych prowadzonej przez prezesów sądów okręgowych z obszaru danej apelacji³⁹. Organ procesowy może również powołać do pełnienia czynności biegłego każdą inną osobę, o której poweźmie wiadomość, że ma ona odpowiednią wiedzę

---

³⁹ Zgodnie z art. 157 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku Prawo o ustroju sądów powszechnych to prezes sądu okręgowego ustanawia biegłych sądowych i prowadzi ich listę (Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1070 ze zm.). Według § 12 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 roku w sprawie biegłych sądowych biegłym może być ustanowiona osoba, która: 1) korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich; 2) ukończyła 25 lat życia; 3) posiada teoretyczne i praktyczne wiadomości specjalne w danej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innej umiejętności, dla której ma być ustanowiona; 4) daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków biegłego; 5) wyrazi zgodę na ustanowienie jej biegłym (Dz.U. z 2005 r. Nr 15, poz. 133 ze zm.). Należy tutaj zwrócić uwagę, że wprowadzenie systemu teleinformatycznego ROBUS (Rejestr Osób Biorących Udział w Postępowaniach Sądowych) może przyczynić się do poprawy wyszukiwania informacji o biegłych sądowych. Ministerstwo Sprawiedliwości prowadzi prace legislacyjne nad uzupełnieniem obecnie funkcjonującego systemu ROBUS o dodatkowe dane dotyczące biegłych sądowych. Zgodnie z art. 157 § 1a biegły wpisany na listę biegłych sądowych będzie miał obowiązek założenia konta w portalu informacyjnym. Przepis art. 157 § 1a został dodany ustawą z dnia 7 lipca 2023 roku o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego, ustawy — prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy — kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 1860), która wchodzi w życie 14 marca 2024 roku.

w danej dziedzinie (art. 195 kpk). Może się także o wydanie opinii zwrócić do odpowiedniej instytucji naukowej lub specjalistycznej (art. 193 § 2 kpk). W praktyce orzeczniczej najliczniejszą grupę tworzą biegli powoływani z listy biegłych sądowych. Powołanie biegłego do sprawy musi nastąpić przez uprawniony organ we właściwej formie procesowej. Przepisy nie pozostawiają wątpliwości, że jedyną formą, w jakiej organ prowadzący postępowanie może dopuścić dowód z opinii biegłych, jest postanowienie (art. 194 kpk). Istotne jest prawidłowe sformułowanie postanowienia o dopuszczeniu tego dowodu. Zgodnie z przepisami w postanowieniu o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego należy wskazać:

1) imię, nazwisko i specjalność biegłego lub biegłych, a w wypadku opinii instytucji, w razie potrzeby, specjalność i kwalifikacje osób, które powinny wziąć udział w przeprowadzeniu ekspertyzy;

2) przedmiot i zakres ekspertyzy ze sformułowaniem, w miarę potrzeby, pytań szczegółowych;

3) termin dostarczenia opinii.

W celu poprawy szybkości i sprawności postępowania szczególnie ważne jest w miarę precyzyjne określenie przedmiotu i zakresu ekspertyzy. W doktrynie przedmiotem ekspertyzy określa się spostrzeżenie przez biegłego pewnych faktów oraz wydanie swojego sądu o ich znaczeniu, przyczynie i skutkach⁴⁰. Może to być również fakt lub zespół faktów, których wyjaśnienie zlecono biegłemu⁴¹. W literaturze pod określeniem zakresu ekspertyzy rozumie się granice i cel badań, wskazanie materiału badawczego i sposobu przeprowadzenia badań⁴². Pojęcia przedmiotu i zakresu ekspertyzy konkretyzują się w pytaniach, które należy postawić biegłemu, aby dowód z opinii spełnił swoje zadanie⁴³. Za niedopuszczalne należy uznać powoływanie biegłych do wypowiedzenia się na temat, który nie wymaga wiadomości specjalnych. Błędem byłoby zwracanie się do biegłego o dokonanie interpretacji przepisów prawa, ponieważ

---

⁴⁰ Zob. S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym*, Warszawa 1961, s. 665.

⁴¹ S. Kalinowski, *Opinia biegłego w postępowaniu karnym*, Warszawa 1972, s. 13. Por. T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego...*, s. 31.

⁴² H. Kołecki, *Określenie przedmiotu ekspertyzy w postanowieniu o powołaniu biegłego*, „Państwo i Prawo” 1974, nr 8–9, s. 185.

⁴³ S. Kalinowski, *Opinia biegłego...*, s. 32.

jest to domeną organu procesowego. Pytania mają zasadnicze znaczenie, gdyż umiejętne ich postawienie ułatwia biegłemu zadanie i wyznacza właściwe granice jego działalności. Należy również zwrócić uwagę, czy pytania do biegłych nie są zbyt ogólnikowe oraz czy nie wykraczają poza kompetencje biegłych. Nieprawidłowe jest także sformułowanie pytania w taki sposób, że nie można na nie udzielić odpowiedzi. Błędne będzie również stawianie biegłym pytań, które sugerują odpowiedź.

Słusznie stwierdza się w literaturze, że brak jasności co do zakresu zadań stawianych biegłemu w konkretnej sprawie, nieporuszenie w postanowieniach kwestii istotnych albo kierowanie pytań zbędnych, wychodzących poza kompetencje eksperta powodują, że organ procesowy otrzymuje niepełne lub niejasne opinie i musi później je uzupełniać bądź wyjaśniać⁴⁴. Dlatego już na tym etapie postępowania należy postulować szerszą współpracę organu procesowego z biegłym w celu sprecyzowania przedmiotu ekspertyzy poprzez właściwe postawienie pytań czy też w celu wyboru wykonawcy ekspertyzy, jak również zebrania materiału do badań czy już samej możliwości przeprowadzenia ekspertyzy. Współpraca ta może przyczynić się do usprawnienia postępowania i wyeliminowania wad opinii, a tym samym do przyspieszenia toku postępowania. W literaturze postuluje się zasięganie takich konsultacji w kwestiach:

1) zasadności przeprowadzania ekspertyzy z uwagi na możliwości poznawcze;

2) wyboru wykonawcy ekspertyzy;

3) wyboru metody badawczej;

4) zebrania materiału do badań;

5) sprecyzowania celu ekspertyzy poprzez właściwe postawienie pytań;

6) możliwości przeprowadzenia ekspertyzy w określonym czasie⁴⁵.

Czynnością mającą bezpośredni wpływ na usprawnienie toku postępowania i jego szybkość jest przestrzeganie treści art. 194 kpk poprzez wskazywanie biegłym terminu dostarczenia opinii. Zasadą powinno być, że dopuszczając dowód z opinii biegłego, zgodnie z treścią art. 194 kpk

---

⁴⁴ Zob. T. Tomaszewski, *Postanowienia o powołaniu biegłego w teorii i praktyce*, „Praktyka Kryminalistyczna” 1984, nr 163, s. 66.

⁴⁵ Z. Kegel, *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki*, Wrocław 1976, s. 90. Podobnie T. Chrustowski, *Biegły w postępowaniu przygotowawczym*, Warszawa 1977, s. 34.

jednocześnie określa się termin wykonania tej opinii poprzez wyznaczenie konkretnej daty lub konkretnego okresu. Dzięki temu organ procesowy ma możliwość kontroli procesu opiniowania co do jego terminowego przeprowadzenia. Wyznaczenie terminu ma również istotne znaczenie dla sposobu procedowania, gdyż pozwala na zaplanowanie kolejnego terminu rozprawy. Jest również czynnikiem mobilizującym samych biegłych. W praktyce organ procesowy przy ustalaniu terminu dostarczenia opinii powinien jednak brać pod uwagę charakter tej opinii, zakres i rodzaj materiału procesowego wymagającego badań, obciążenie biegłego pracą, jak również realne możliwości wykonania przez biegłego nałożonych na niego zadań. Dlatego z reguły organ procesowy nie powinien ustalać terminu arbitralnie, chyba że według jego wiedzy biegły może wykonać ekspertyzę, nie uchybiając wyznaczonemu terminowi. Wydaje się, że najlepiej ustalić taki termin poprzez skonsultowanie się z biegłym, który miałby wykonywać ekspertyzę⁴⁶. W przypadku bowiem uzyskania przez zlecającego informacji wskazujących na długi czas oczekiwania na wydanie opinii powinien dokonać ustaleń co do możliwości zlecenia jej innej osobie. Należy również zwrócić uwagę, że obowiązek dostarczenia opinii w terminie dotyczy także biegłego, który w sytuacji braku możliwości sporządzenia i dostarczenia opinii we wskazanym w postanowieniu terminie winien zwrócić się do organu procesowego o przedłużenie tego terminu, wskazując na powody uniemożliwiające mu przedłożenie opinii w terminie.

W sytuacjach nienależytego wykonywania przez biegłego obowiązków, w szczególności opieszałości w dostarczeniu opinii, niestawienia się na wyznaczone terminy rozpraw albo wręcz uporczywego niestawiania się na wyznaczone terminy, organ procesowy powinien wziąć pod uwagę środki przewidziane przepisami prawa w celu zdyscyplinowania biegłego. Kodeks postępowania karnego przewiduje wystarczające środki do dyscyplinowania biegłych w postaci nakładania kar pieniężnych za nieuzasadnioną zwłokę w przygotowaniu opinii czy też niewykonywanie obowiązku stawienia się na rozprawę. Zgodnie z przepisami na biegłego, który bez należytego usprawiedliwienia nie stawił się na wezwanie organu prowadzącego postępowanie albo bez zezwolenia tego organu

---

⁴⁶ Podobnie Z. Kegel, *Ekspertyza...*, s. 97.

wydał się z miejsca czynności przed jej zakończeniem, można nałożyć karę pieniężną w wysokości do 3 tys. złotych (art. 285 § 1 kpk). W razie zaś uporczywego uchylania się od wykonania czynności biegłego można zastosować, niezależnie od kary pieniężnej, aresztowanie na czas nieprzekraczający 30 dni (art. 287 § 2 kpk). Wydaje się jednak, że bardziej dotkliwe są wprowadzone sankcje w postaci możliwości obniżenia wynagrodzenia biegłego, a nawet odstąpienia od jego przyznania w przypadku nierzetelności opiniowania czy też jego istotnej i nieusprawiedliwionej przewlekłości. Jeżeli bowiem opinia jest nierzetelna lub została sporządzona lub złożona ze znacznym nieusprawiedliwionym opóźnieniem, wynagrodzenie biegłego ulega odpowiedniemu obniżeniu, a zgodnie z przepisami można również odstąpić od przyznania wynagrodzenia lub zwrotu jakichkolwiek kosztów poniesionych przez biegłego związanych z jej sporządzeniem lub złożeniem (art. 618f § 4b kpk). Sankcje te powinny w sposób dyscyplinujący wpłynąć na biegłych, przyczyniając się do ich większego zaangażowania i większej staranności przy wykonywaniu obowiązków zleconych przez sąd czy prokuratora. Natomiast nie podejmując żadnych czynności w celu zdyscyplinowania biegłego w zakresie terminowego opracowania opinii, sankcjonuje się jego opieślność i tym samym przyczynia do przewlekłości postępowania. Należy tutaj zwrócić uwagę, że podstawowym problemem często nie jest sama opieślność biegłych w sporządzaniu ekspertyz, ale brak reakcji ze strony organu procesowego na nieterminowe wykonywanie opinii. Problemem, który od lat jest wskazywany szczególnie przez środowisko eksperckie, pozostaje niskie wynagrodzenie za wykonaną pracę. Biegli od lat narzekają, że ich praca jest wynagradzana nieadekwatnie w stosunku do dużej odpowiedzialności i nakładu pracy. W praktyce można zauważyć, że niektórzy fachowcy nie są zainteresowani występowaniem w roli ekspertów sądowych ze względu na obowiązujące biegłych zbyt niskie stawki wynagrodzenia. Obecnie obowiązująca regulacja wynagrodzenia biegłych w wielu sytuacjach jest nieadekwatna do oferowanych stawek rynkowych, co również przyczynia się do deficytu biegłych i przekłada na długi czas oczekiwania na opinie i — co za tym idzie — na przewlekłość procesów. Dotyczy to zwłaszcza biegłych z zakresu medycyny o poszukiwanych specjalizacjach, którzy z tego powodu mogą unikać pełnienia funkcji biegłych sądowych. Problem ten jest dostrzegany także

przez Ministerstwo Sprawiedliwości, które w 2023 roku przygotowało nowe rozporządzenie w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym⁴⁷. Projektowane rozporządzenie ma zająć miejsce obecnie obowiązującego rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 roku⁴⁸. Projektowane rozporządzenie ma na celu zapewnienie lepszych warunków wynagradzania biegłych, co może spowodować zwiększenie ich dostępności, przyspieszenie opiniowania oraz zainteresowanie najlepszych specjalistów. Postulat podniesienia wynagrodzeń biegłych, tak by zachęcić najlepszych specjalistów do objęcia funkcji, zasługuje na aprobatę, ponieważ potrzebne są konkurencyjne stawki, aby przyciągnąć najlepszych specjalistów. Należałoby go jednak powiązać z podniesieniem wymagań merytorycznych w zakresie doświadczenia i wiedzy w stosunku do biegłych wpisywanych na listy.

Podsumowanie

Podjmując próbę wskazania możliwości usprawnienia toku postępowania z udziałem biegłych sądowych tak, aby mogło się ono odbywać sprawnie, efektywnie i zgodnie z wymogami rzetelnego procesu sądowego, należy zwrócić uwagę na szersze propagowanie standardów wypracowanych w orzecznictwie ETPC. Konieczne wydaje się także wyeliminowanie wszelkich uchybień w zakresie sprawności postępowania lub ich ograniczenie poprzez podejmowanie niezbędnych czynności, czy to w ramach wewnętrznego nadzoru administracyjnego, czy też poprzez zmiany systemowe mające na celu bardziej efektywne korzystanie z pomocy ekspertów.

Należy również postulować szerszą współpracę organu procesowego z biegłym, w szczególności przy wskazywaniu zakresu ekspertyzy i określaniu terminu dostarczenia opinii, jak również konsultowanie z biegłym

---

⁴⁷ Projekt rozporządzenia trafił do Rządowego Centrum Legislacji i miał wejść w życie 1 stycznia 2024 roku.

⁴⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 roku w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym (Dz.U. z 2013 r. poz. 508 ze zm.).

tych przypadków, w których organ procesowy ma wątpliwości co do wyboru rodzaju specjalności biegłego czy też samej zasadności przeprowadzenia ekspertyzy. W celu zatem przeciwdziałania przewlekłości postępowania należy zwrócić szczególną uwagę na konieczność ścisłego nadzoru nad terminowością czynności wykonywanych przez biegłych. Należałoby również zwrócić uwagę, że na przyspieszenie toku postępowań sądowych wpływ może mieć konieczność kompleksowego i pełnego gromadzenia materiału dowodowego. Szczególnie w sprawach wymagających dopuszczenia dowodu z opinii kilku biegłych koncentracja materiału dowodowego może przyczynić się do usprawnienia postępowania.

Należy również mieć na uwadze, że sprawny wymiar sprawiedliwości jest w dużej mierze uzależniony od dostępu do ekspertów i od jakości samych opinii wydawanych przez biegłych. Usprawnienie toku postępowania sądowego może nastąpić również poprzez nowe regulacje prawne gwarantujące dostęp do wysoko wykwalifikowanych i kompetentnych biegłych. Problemy dotyczące dostępności biegłych czy weryfikacji ich kompetencji powinny zostać uregulowane kompleksowo w akcie prawnym rangi ustawy. Należy wprowadzić system wynagradzania biegłych, tak aby przystawał do realiów rynkowych i zachęcał potencjalnych specjalistów do wykonywania opinii na potrzeby wymiaru sprawiedliwości. Na ustawodawcy spoczywa obowiązek stworzenia odpowiednich rozwiązań prawnych poprzez regulacje systemowe, które mogą się przyczynić do usprawnienia toku postępowania sądowego z udziałem biegłych. *De lege ferenda* należy zatem oczekiwać kompleksowego uregulowania statusu biegłych sądowych w jednym akcie prawnym rangi ustawowej. Obowiązkiem państwa jest zapewnienie takiej organizacji i takiego funkcjonowania systemu organów wymiaru sprawiedliwości, aby system uzyskiwania opinii biegłych funkcjonował efektywnie. W konsekwencji przyczynić się to może do zmniejszenia liczby skarg na przewlekłość postępowania kierowanych do sądów krajowych i ETPC.

Wykaz aktów prawnych

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku — Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 roku o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz.U. z 2004 r. Nr 179, poz. 1843 ze zm. tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1725).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 roku w sprawie biegłych sądowych (Dz.U. z 2005 r. Nr 15, poz. 133).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 roku w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym (Dz.U. z 2013 r. poz. 508 ze zm.).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 11 lipca 2018 r. w sprawie utworzenia Instytutu Ekspertyz Ekonomicznych i Finansowych w Łodzi. (Dz.Urz.MS. z 2018 r. poz. 206).
- Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 października 2021 roku w sprawie utworzenia Instytutu Ekspertyz Medycznych w Łodzi (Dz.Urz.MS. z 2021 r. poz. 239).

Bibliografia

- Błachnio-Parzych A., Kosonoga J., Kuczyńska H., Nowak C., *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, red. P. Wiliński, Warszawa 2009, LEX.
- Chrustowski T., *Biegły w postępowaniu przygotowawczym*, Warszawa 1977.
- Doda Z., Gaberle A., *Dowody w procesie karnym*, Warszawa 1997.
- Górecki P., Stachowiak S., Wiliński P., *Skarga na przewlekłość postępowania przygotowawczego i sądowego. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Gronowska B., *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Kudli przeciwko Polsce — dotyczący czasu i warunków stosowania aresztu tymczasowego, sprawności procesu karnego oraz prawa do skutecznego środka odwoławczego*, „Prokuratura i Prawo” 2001, nr 1, s. 119–125.
- Hanausek T., *Ekspertyza kryminalistyczna*, „Zeszyty Naukowe ASW” 1973, nr 1, s. 89–108.
- Hofmański P., *Konwencja Europejska a prawo karne*, Toruń 1995.
- Hofmański P., Szumiało-Kulczycka D., Waltoś S., *Przewlekłość procesu karnego w Polsce i środki jej zwalczania*, [w:] *Zagubiona szybkość procesu karnego. Jak ją przywrócić?*, red. J. Czapska, S. Waltoś, Warszawa 2005, s. 19–80.

- Kalinowski S., *Opinia biegłego w postępowaniu karnym*, Warszawa 1972.
- Kegel Z., *Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki*, Wrocław 1976.
- Kołecki H., *Określenie przedmiotu ekspertyzy w postanowieniu o powołaniu biegłego*, „Państwo i Prawo” 1974, nr 8–9, s. 178–187.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2013, LEX.
- Skarga na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2010, Legalis.
- Świda Z., *Właściwość sądu i prawo strony do rozstrzygnięcia sprawy w „rozsądnym terminie”*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 10, s. 36–48.
- Tomaszewski T., *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 1998.
- Tomaszewski T., *Postanowienia o powołaniu biegłego w teorii i praktyce*, „Praktyka Kryminalistyczna” 1984, nr 163, s. 66–75.
- Widła T., *Ocena dowodu z opinii biegłego*, Katowice 1992.
- Złamańczuk P., *Odpowiedzialność państwa za przewlekłość postępowania w procesach medycznych przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 4, s. 3–17.

Orzecznictwo

- Wyrok ETPC z dnia 25 czerwca 1987 roku w sprawie *Capuano p. Włochom*, Series A nr 119.
- Wyrok ETPC z dnia 16 kwietnia 2002 roku w sprawie *Goc przeciwko Polsce* (skarga nr 48001/99).
- Wyrok ETPC z dnia 7 grudnia 2010 roku w sprawie *Klik v. Polska*, LEX nr 818263.
- Wyrok ETPC z dnia 13 listopada 2012 roku w sprawie *Bañczyk i Szuka p. Polsce*, LEX nr 1285185.
- Wyrok ETPC z dnia 22 stycznia 2013 roku w sprawie *Ruprecht p. Polsce*, LEX nr 1252840.
- Wyrok ETPC z dnia 7 lipca 2015 roku w sprawie *Rutkowski i inni przeciwko Polsce*, sprawa Mariusza Orlikowskiego (skarga nr 13927/11).
- Postanowienie SN z dnia 3 czerwca 2005 roku, III SPP 109/05, OSNP 2006, nr 1–2, poz. 33.
- Postanowienie SN z dnia 24 lutego 2016 roku, III SPP 53/15, LEX nr 2032325.
- Postanowienie SN z dnia 6 czerwca 2018 roku, IV KK 246/18, LEX nr 2555743.
- Postanowienie SN z dnia 28 lipca 2021 roku, IV KK 329/21, LEX nr 3395863.
- Postanowienie SN — Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych z dnia 20 kwietnia 2017 roku, III SPP 17/17, Legalis nr 1617899.
- Postanowienie SA we Wrocławiu z dnia 27 lutego 2018 roku, II S 1/18, <https://www.saos.org.pl/judgments/333210>.
- Postanowienie SO w Gliwicach z dnia 4 września 2018 roku, III S 199/18, LEX nr 2589656.
- Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 28 marca 2013 roku, III SPZP 1/13.

The length of proceedings and the need
for an expert opinion in criminal cases —
comments *de lege lata* and *de lege ferenda*

Abstract

This publication aims to highlight the practical issues related to the participation of experts in criminal proceedings in terms of their timely and proper performance of their opinions in confrontation with the guaranteed right of the parties to a hearing without undue delay. The aim of the following publication is also to draw attention to the prolonged lack of comprehensive statutory regulation of the institution of an expert witness and the resulting consequences for the efficiency of court proceedings involving expert witnesses.

Keywords: expert witness, reasonable time, lengthiness of proceedings, fair trial, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, European Court of Human Rights

Ochrona zdrowia osób przebywających w jednostkach penitencjarnych

Analiza najnowszych judykatów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich

ADAM KWIECIŃSKI

ORCID: 0000-0002-2652-2689

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Uniwersytetu Wrocławskiego

Abstrakt

W polskiej rzeczywistości penitencjarnej skargi na niedostateczną bądź nieprawidłową opiekę zdrowotną podczas wykonywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania sytuują się w grupie najczęściej wnoszonych przez osadzonych. Zwracają oni uwagę na zbyt długi czas oczekiwania na wizytę u specjalisty, niewłaściwy dobór leków lub metod terapii, niedostosowanie warunków odbywanej kary bądź środka zapobiegawczego do ich stanu zdrowia, brak dostępu do dokumentacji zdrowotnej, rutynowe podejście lekarzy do więźniów, trudności w uzyskaniu przerwy w odbywaniu kary z przyczyn zdrowotnych, a także brak lub nieprzestrzeżenie istniejących procedur w zakresie udzielania świadczeń tego rodzaju. Część skarg w razie rozstrzygnięcia niesatysfakcjonującego skazanego trafia finalnie na wokandę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W niniejszej publikacji zaprezentowane zostaną wybrane orzeczenia Trybunału, które zapadły w ostatnich dziesięciu latach w sprawach przeciwko Polsce i dotyczyły świadczeń zdrowotnych udzielanych skazanym i tymczasowo aresztowanym.

Słowa kluczowe: skazany, kara pozbawienia wolności, zakład karny, świadczenie zdrowotne, prawo do ochrony zdrowia, opieka medyczna, skarga, naruszenie, Europejski Trybunał Praw Człowieka, wyrok

I

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej¹ w art. 68 ust. 1 i 2 stanowi, że każdy ma prawo do ochrony zdrowia, a władze publiczne są zobowiązane do zapewnienia wszystkim obywatelom i obywatelkom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, równego dostępu do świadczeń opieki medycznej finansowanych ze środków publicznych. Od zasady równego traktowania obywateli w przestrzeni ochrony zdrowia Konstytucja w ust. 3 przewiduje wyjątek w postaci konieczności zapewnienia szczególnej opieki dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom z niepełnosprawnościami i osobom w podeszłym wieku. Ten sam przepis ustawy zasadniczej nakłada na władze publiczne obowiązki zwalczania chorób epidemicznych, zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska oraz dbałości o rozwój kultury fizycznej (ust. 4 i 5).

Ogólna konstytucyjna deklaracja odnośnie do ochrony zdrowia obywateli zyskuje rozwinięcie w szeregu ustaw zwykłych, określających warunki i zakres udzielania tych świadczeń². Dzięki temu jednostka, w sytuacji kiedy jest dotknięta chorobą lub dysfunkcją zdrowotną, powinna mieć zapewnioną opiekę zdrowotną. Warto jednak nadmienić, że o zakresie dostępności i wachlarzu usług udzielanych w tym zakresie decydować będzie limit świadczeń dostępnych w ramach środków publicznych.

W przypadku wykonania prawomocnego orzeczenia skazującego na karę pozbawienia wolności, a także w razie osadzenia w jednostce penitencjarnej na mocy postanowienia sądu o zastosowaniu tymczasowego aresztowania problem udzielania świadczeń zdrowotnych przenosi się ze środowiska otwartego do instytucji izolujących. Rację ma

---

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

² Chodzi o szereg tzw. ustaw zdrowotnych, w tym m.in. ustawę z dnia 15 kwietnia 2011 roku o działalności leczniczej (Dz.U. z 2011 r. Nr 112, poz. 654), ustawę z dnia 5 grudnia 1996 roku o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz.U. z 1996 r. Nr 28, poz. 152), ustawę z dnia 27 sierpnia 2004 roku o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2004 r. Nr 210, poz. 2135), ustawę z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 1998 r. Nr 137, poz. 887) czy też ustawę z dnia 6 listopada 2008 roku o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz.U. z 2008 r. Nr 52, poz. 417).

P. Stępnia³, że pozbawienie, a nawet ograniczenie osadzonemu prawa do nich może być uznane za złamanie norm konstytucyjnych, wykraczające znacznie poza dopuszczalne w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP ograniczenie praw skazanego wynikające z konieczności osiągnięcia celów kary czy też środka zapobiegawczego. Autor ten, po uprzedniej analizie polskiego porządku prawnego, dochodzi do konstatacji, że skazany (i konsekwentnie osoba tymczasowo aresztowana — A.K.) korzysta nadal z praw i wolności obywatelskich, które nie zostały mu odebrane ustawą lub prawomocnym orzeczeniem sądu, a co za tym idzie — prawo do ochrony zdrowia, a także stanowiące ich nierozzerwalną część prawa pacjenta należą do tej grupy praw, których nie można go pozbawić.

II

Zupełnie inny problem dotyczyć będzie tego, w jaki sposób, zważywszy na specyfikę warunków, w jakich przebywają skazani i tymczasowo aresztowani, prawa te miałyby być realizowane. Sytuacja wynikająca z wykonywanej kary pozbawienia wolności czy też tymczasowego aresztowania powoduje, że organy administracji więziennej zostają obciążone dodatkowymi, niezwykle odpowiedzialnymi, ale też i uciążliwymi zadaniami. Odizolowanie skazanych od świata wolnego, pozbawienie decyzyjności, swobody wyboru, poruszania się czy kontaktowania ze światem zewnętrznym przenoszą na administrację penitencjarną odpowiedzialność za życie i zdrowie osadzonych. Nakładają na tę służbę konieczność monitorowania stanu zdrowia skazanych i tymczasowo aresztowanych, organizowania całego procesu diagnostyki w tym zakresie, zabezpieczenia w ramach więziennictwa pewnych najpilniejszych świadczeń medycznych oraz całej reszty w placówkach leczniczych poza resortem sprawiedliwości. To wszystko, po pierwsze, wymaga ustalenia właściwych ram prawnych, które stworzyłyby odpowiednie gwarancje ochrony zdrowia osób przebywających w jednostkach penitencjarnych. Po drugie, konieczne jest wypracowanie dobrych praktyk, które stanowiąc

---

³ P. Stępnia, *Prawo do świadczeń zdrowotnych w warunkach izolacji penitencjarnej*, Warszawa 2018, s. 111.

będą balans między potrzebami skazanych w tym zakresie a możliwościami, jakimi dysponuje Służba Więzienna.

W zakresie pierwszego punktu za kluczowy przepis Kodeksu karnego wykonawczego (dalej: kkw) przyjąć należy art. 102 pkt 1 kkw. Stanowi on, że skazany ma prawo w szczególności do odpowiedniego ze względu na zachowanie zdrowia wyżywienia, odpowiedniej odzieży, odpowiednich warunków bytowych, pomieszczeń oraz świadczeń zdrowotnych i odpowiednich warunków higieny. Wszystkie wymienione wyżej czynniki składają się na dobrostan psychofizyczny osadzonego, jednak w dalszej analizie skoncentrujemy się głównie na tematyce świadczeń zdrowotnych udzielanych skazanym. Prawo skazanego do świadczeń zdrowotnych rodzi jednocześnie obowiązki po stronie administracji penitencjarnej.

Zanim jednak zostaną one przedstawione, trzeba poczynić zastrzeżenie, że ustawodawca wprowadził do kodeksu zapisy, które stanowią o partycypacji skazanego w odpowiedzialności za stan własnego zdrowia. Artykuł 116 kkw w pkt 2a stwierdza, że skazany ma obowiązek niezwłocznego zawiadomienia przełożonego o chorobie własnej oraz o zauważonych objawach chorobowych u innego skazanego. Z kolei pkt 3 tego samego przepisu obliguje skazanego do poddania się — niezależnie od obowiązków określonych w przepisach o zwalczaniu chorób zakaźnych, wenerycznych i gruźlicy, alkoholizmu i narkomanii — przewidzianym przepisami badaniom, leczeniu, zabiegom lekarskim, sanitarnym oraz rehabilitacji, a także badaniom na obecność w organizmie substancji psychoaktywnej, a skazanego, wobec którego sędzia penitencjarny zarządził przeprowadzenie badań psychologicznych, psychiatrycznych lub seksuologicznych, dodatkowo — udzielania osobom prowadzącym badania informacji o stanie zdrowia, przebytych chorobach i urazach oraz warunkach, w jakich się wychowywał, oraz wykonywania zleconych przez psychologa, psychiatrę lub seksuologa czynności niezbędnych do przeprowadzenia badania.

Doprecyzowanie kwestii dostępności skazanych i tymczasowo aresztowanych do świadczeń zdrowotnych uregulowane zostało w art. 115 kkw. Ustawodawca potwierdził w nim bezpłatne świadczenia zdrowotne, leki i artykuły sanitarne dla skazanych. Jednocześnie zastrzegł, że protezy, przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze zapewnia się skazanym bezpłatnie, jeżeli ich brak mógłby pogorszyć stan zdrowia lub unie-

możliwić odbywanie kary pozbawienia wolności, a w innych wypadkach — odpłatnie. Minister sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia wydał odpowiednie przepisy wykonawcze umożliwiające realizację tych zapisów kodeksowych⁴.

Bardzo istotnym ograniczeniem autonomii woli pacjenta, wynikającym z wykonywanej wobec niego kary pozbawienia wolności, jest wymóg udzielania świadczeń zdrowotnych przede wszystkim przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności⁵. Inne podmioty lecznicze współdziałają z więziennymi podmiotami leczniczymi w zapewnieniu skazanym świadczeń zdrowotnych, gdy konieczne jest w szczególności natychmiastowe udzielenie świadczeń zdrowotnych ze względu na zagrożenie życia lub zdrowia skazanego bądź zapewnienie świadczeń zdrowotnych skazanemu, który korzysta z przepustki lub czasowego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, czy przeprowadzenie specjalistycznych badań, leczenia lub rehabilitacji skazanego⁶. Co istotne, w tym ostatnim przypadku tak zwane wolnościowe podmioty lecznicze udzielają skazanemu świadczeń zdrowotnych z zachowaniem kolejności dostępu do tych świadczeń obowiązującej osoby uprawnione do korzystania ze świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

Z limitacją swobody decydowania w kwestiach zdrowotnych mamy także do czynienia na etapie wyboru lekarza i pielęgniarki ambulatorium z izba chorych, lekarza, pielęgniarki, położnej podstawowej opieki zdrowotnej oraz świadczeniodawcy udzielającego ambulatoryjnych świadczeń opieki zdrowotnej, lekarza dentystry oraz szpitala. Skazany, w przeciwieństwie do pacjentów wolnościowych, jest pozbawiony możliwości

---

⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 listopada 2003 roku w sprawie warunków i sposobu zaopatrzenia osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych w protezy, przedmioty ortopedyczne oraz środki pomocnicze (Dz.U. z 2003 r. Nr 204, poz. 1986).

⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 czerwca 2012 r. w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 2131).

⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości i Ministra Zdrowia z dnia 9 maja 2012 roku w sprawie szczegółowych warunków, zakresu i trybu współdziałania podmiotów leczniczych z podmiotami leczniczymi dla osób pozbawionych wolności w zakładach karnych i aresztach śledczych w zapewnieniu świadczeń zdrowotnych osobom pozbawionym wolności (Dz.U. z 2012 r. poz. 547).

wyboru w tym zakresie. Nie jest to wprawdzie zakaz bezwzględny, skoro w szczególnie uzasadnionych przypadkach dyrektor zakładu karnego po zasięgnięciu opinii lekarza zakładu karnego może zezwolić skazanemu, na jego koszt, na leczenie przez wybranego przez niego innego lekarza, innego podmiotu leczniczego niż przeznaczony dla osób pozbawionych wolności oraz na korzystanie z dodatkowych leków i innych wyrobów medycznych. Znakiem czasu, rozszerzającym dostępność świadczeń zdrowotnych dla skazanych i tymczasowo aresztowanych, jest możliwość ich udzielania za pośrednictwem systemów teleinformatycznych lub systemów łączności.

Do elementów zawężających autonomię skazanego-pacjenta zaliczyć wypada także kwestie udzielania świadczeń zdrowotnych w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. Zaznaczyć przy tym należy, że dotyczyć to może nie tylko wybranych skazanych z zakładów typu zamkniętego i półotwartego, lecz także każdego skazanego, jeśli tylko osoba udzielająca świadczenia zdrowotnego uzna, że jest to konieczne do zapewnienia mu bezpieczeństwa. Podobny limitujący charakter mają domniemania dotyczące zgody skazanego na przeprowadzenie postępowania diagnostycznego (jeśli skazany zgłosił potrzebę takiego badania) czy przeniesienia na dyrektora jednostki penitencjarnej decyzji o przeprowadzeniu diagnozy stanu zdrowia (jeżeli skazany, który zgłosił informację o stanie zdrowia, chorobach lub urazach skutkującą potrzebą przeprowadzenia wobec niego procedury medycznej, jednocześnie odmawia wyrażenia zgody na diagnozę bądź w przypadku skazanego, który odmawia przyjmowania posiłków dostarczanych przez administrację zakładu karnego).

III

W polskiej rzeczywistości penitencjarnej skargi na niedostateczną bądź nieprawidłową opiekę zdrowotną podczas wykonywania kary pozbawienia wolności lub tymczasowego aresztowania sytuują się w grupie najczęściej wnoszonych przez osadzonych. Zwracają oni uwagę na zbyt długi czas oczekiwania na wizytę u specjalisty, niewłaściwy dobór leków lub metod terapii, niedostosowanie warunków odbywanej kary bądź środka zapobiegawczego do ich stanu zdrowia, brak dostępu do

dokumentacji zdrowotnej, rutynowe podejście lekarzy do więźniów, trudności w uzyskaniu przerwy w odbywaniu kary z przyczyn zdrowotnych, a także brak lub nieprzestrzeganie istniejących procedur w zakresie udzielania świadczeń tego rodzaju. Część skarg w razie rozstrzygnięcia niesatysfakcjonującego skazanego trafia finalnie na wokandę Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC, Trybunał).

W niniejszej publikacji zaprezentowane zostaną wybrane orzeczenia, które zapadły w ostatnich dziesięciu latach w sprawach przeciwko Polsce, dotyczące świadczeń zdrowotnych udzielanych skazanym i tymczasowo aresztowanym. Warto jednak mieć na uwadze, że ta problematyka była wcześniej przedmiotem interesujących rozstrzygnięć wydawanych przez Trybunał. Wiele z nich było szeroko komentowanych w piśmiennictwie, wyznaczało tym samym standardy traktowania osób osadzonych w polskich jednostkach penitencjarnych⁷.

W sprawie *Olszewski przeciwko Polsce* (wyrok z 2 kwietnia 2013 roku)⁸ skarżący przedstawił bogatą dokumentację medyczną (potwierdzającą chorobę wrzodową, żylaki, miażdżycę tętnic, zapalenie kości i stawów, chroniczne zapalenie oskrzeli, astmę oraz przepuklinę kręgosłupa) uzasadniającą zarzut braku właściwej opieki zdrowotnej ze strony Służby Więziennej. W szczególności stwierdził, że nie zapewniono mu specjalistycznego leczenia ortopedycznego i nie dostarczano mu środków przeciwbólowych mimo zgłaszanych przez niego potrzeb w tym zakresie. Należy nadmienić, że 31 maja 2010 roku skazany uzyskał zaświadczenie o niepełnosprawności w stopniu znacznym. W odpowiedzi na zarzuty polski rząd wykazywał, że skarżący miał zapewnioną regularną, odpowiednią opiekę lekarską zgodną z obowiązującymi medycznymi standardami w tym zakresie (był badany przez lekarzy 259 razy), a krótkie okresy, kiedy przebywał na oddziałach zwykłych, wynikały jedynie z re-

⁷ Por. wyrok ETPC z 3 lutego 2009 roku w sprawie *Koprykowski przeciwko Polsce* (skarga nr 23052/05); wyrok ETPC z 20 stycznia 2009 roku w sprawie *Musiał przeciwko Polsce* (skarga nr 28300/06); wyrok ETPC z 13 października 2009 roku w sprawie *Orchowski przeciwko Polsce* (skarga nr 23052/05); wyrok ETPC z 26 października 2000 roku w sprawie *Kudła przeciwko Polsce* (skarga nr 30210/96); wyrok ETPC z 24 lipca 2012 roku w sprawie *Wenerski przeciwko Polsce* (skarga nr 38719/09); wyrok ETPC z 12 lutego 2008 roku w sprawie *Pankiewicz przeciwko Polsce* (skarga nr 34151/04).

⁸ Wyrok ETPC z 2 kwietnia 2013 roku w sprawie *Olszewski przeciwko Polsce* (skarga nr 21880/03).

montów oddziałów specjalistycznych. Trybunał ostatecznie stwierdził, że nie nastąpiło naruszenie art. 3 Europejskiej konwencji praw człowieka (dalej: Konwencja) w odniesieniu do konieczności zapewnienia skazanym właściwej opieki medycznej (skarżący otrzymał wystarczającą pomoc medyczną: przechodził specjalistyczne badania i otrzymał przepisane lekarstwa).

W sprawie *Sepczyński przeciwko Polsce* (skarga 78352/14)⁹ skarżący wysunął zarzut braku koniecznej rehabilitacji, co w efekcie doprowadziło do pogorszenia stanu jego zdrowia. Fakt potrzeby zabiegów rehabilitacyjnych został potwierdzony przez lekarza ortopedę oraz neurologa podczas badań przeprowadzonych w trakcie pobytu w areszcie śledczym. Stwierdzono wówczas zanik mięśni uda i problemy ze zginaniem prawej stopy wynikające z uszkodzenia nerwu strzałkowego oraz zdiagnozowano ograniczone możliwości ruchowe stawu kolanowego. W czasie wykonywania środka zapobiegawczego skarżącemu aplikowano jedynie niesteroidowe środki przeciwzapalne. Zdaniem Trybunału służby penitencjarne poprzez swoją beczynność nigdy nie odniosły się właściwie do potrzeb składającego skargę, co doprowadziło nie tylko do pogorszenia stanu jego zdrowia fizycznego, lecz także do negatywnych konsekwencji psychicznych (lęk i niepokój o swój los), czym naruszono godność skarżącego i wywołano cierpienie przekraczające niedozwolne skutki związane z aresztowaniem. Tym samym stwierdzono naruszenie art. 3 Konwencji oraz art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji w związku z zasądzeniem od skarżącego kosztów sądowych w wysokości niemalże równej kwocie przyznanego mu zadośćuczynienia w procesie o ochronę dóbr osobistych, wytoczonym przez skarżącego aresztowi.

W wyroku ETPC z 13 marca 2013 roku (w sprawie *Zarzycki przeciwko Polsce*)¹⁰ Trybunał wprawdzie odrzucił skargę na podstawie artykułu 35 § 1 i § 4 Konwencji z powodu niewyczerpania dostępnych środków krajowych. Niemniej jednak zakres zarzutów postawionych w skardze wpisywał się w najczęściej wskazywane przez osadzonych dysfunkcje

---

⁹ Wyrok ETPC z 26 kwietnia 2018 roku w sprawie *Sepczyński przeciwko Polsce* (skarga nr 78352/14).

¹⁰ Wyrok ETPC z 13 marca 2013 roku w sprawie *Zarzycki przeciwko Polsce* (skarga nr 15351/03).

więziennego systemu opieki zdrowotnej w Polsce. Skarżący to osoba z niepełnosprawnością fizyczną (stan po amputacji dwóch przedramion). Stwierdzał on, że spędził długi czas w areszcie śledczym, gdzie był w zasadzie pozbawiony opieki medycznej, a warunki osadzenia nie odpowiadały jego potrzebom. Skutkiem tego był zmuszony do korzystania z pomocy innych skazanych w czynnościach dnia codziennego (higiena, ubieranie się, załatwianie potrzeb fizjologicznych). Zarzucił również, że Polska nie wypełniła swoich obowiązków wynikających z artykułu 3 Konwencji, ponieważ nie pokryła w całości kosztów protez przedramion zaawansowanego typu (podstawowe protezy mechaniczne były dla niego dostępne i skarżący otrzymał je bezpłatnie, a w zakresie zaawansowanych możliwe było jedynie refundowanie niewielkiej części kosztów).

Na podobny rodzaj zaniedbań po stronie administracji więziennej zwrócono uwagę w skardze *D.G. przeciwko Polsce*¹¹. Skazany — inwalida narządów ruchu, poruszający się na wózku — odbywał karę w celi nieprzystosowanej do jego specjalnych potrzeb. W efekcie miał trudności z załatwianiem potrzeb fizjologicznych oraz w swobodnym poruszaniu się po jednostce penitencjarnej. Analogicznie jak w omawianej wyżej sprawie skarżący w wielu kwestiach bytowych zdany był wyłącznie na korzystanie z pomocy współosadzonych. Wskazywał on jednocześnie, że z uwagi na rodzaj swoich schorzeń oraz problemy z dostępnością wkładek urologicznych i cewników niejednokrotnie był zmuszony do spania w przemoczonej bieliznie. Trybunał potwierdził, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji w odniesieniu do warunków materialnych osadzenia skarżącego w związku z jego specjalnymi potrzebami zdrowotnymi.

W sprawie *Kulikowski przeciwko Polsce* (skarga nr 16831/07)¹² Trybunał uwzględnił fakt, że już w momencie zatrzymania skarżący cierpiał na cukrzycę, która następnie przekształciła się w cukrzycę insulinozależną. Skarżący zarzucił, że to brak odpowiedniej opieki medycznej w zakładach karnych, w których był osadzony, doprowadził do tego stanu. Znacznemu pogorszeniu w trakcie osadzenia uległ tak-

¹¹ Wyrok ETPC z 12 lutego 2013 roku w sprawie *D.G. przeciwko Polsce* (skarga nr 45705/07).

¹² Wyrok ETPC z 9 października 2012 roku w sprawie *Kulikowski przeciwko Polsce* (skarga nr 16831/07).

że jego wzrok (skarżący zaczął chorować na jaskrę) oraz ogólny stan zdrowia (uległ zakażeniu wirusem). W opinii skarżącego brak dostępu do odpowiedniego leczenia poskutkowało nieodwracalnym pogorszeniem się jego stanu zdrowia. W szczególności wskazywał, że nie zapewniono mu leczenia w szpitalach publicznych z dostępem do niezbędnych specjalistycznych porad lekarskich i specjalistycznego sprzętu medycznego. Trybunał stwierdził jednak, że jakość zagwarantowanej skarżącemu opieki medycznej nie naraziła jego zdrowia na niebezpieczeństwo i tym samym nie osiągnęła minimalnego poziomu dolegliwości wymaganego, by wchodzić w zakres art. 3 Konwencji. Trybunał wyraził swoje zadowolenie ze skutecznych działań podjętych przez administrację karną w celu zapewnienia codziennej opieki medycznej osadzonym chorym na cukrzycę insulinozależną. Skazany przebywał wielokrotnie na leczeniu zarówno cukrzycy, jak i schorzeń okulistycznych w różnych szpitalach więziennych i korzystał z porad lekarzy specjalistów w trakcie odbywanej kary. Zwrócono jednak uwagę, że skazani cierpiący na cukrzycę, by móc właściwie monitorować i prowadzić swoje leczenie, powinni zostać poinstruowani na temat stosowania terapii insulinowej, dawek oraz częstotliwości jej przyjmowania, jak również zależności pomiędzy stosowaną dietą, aktywnością fizyczną i terapią insulinową — czego zabrakło w badanym przypadku.

W wyroku ETPC z dnia 26 lutego 2013 roku (sprawa *Kowrygo przeciwko Polsce*, skarga nr 6200/07)¹³ potwierdzono, że skarżący-tymczasowo aresztowany wymagał specjalistycznego leczenia z powodu poważnych dolegliwości natury kardiologicznej (między innymi w postaci choroby niedokrwiennej serca, pozawałowego złego stanu mięśnia sercowego, przezskórnej angioplastyki, napadowego migotania przedsionków i komorowego zaburzenia rytmu serca). Skarżący twierdził, że z racji swoich schorzeń nie powinien być osadzony w areszcie śledczym, a skoro do niego już trafił, to winien przebywać w więziennym szpitalu. Władzom penitencjarnym zarzucał także brak odpowiedniej opieki medycznej w postaci konsultacji lekarskich oraz specjalistycznej diagnostyki (odmówiono mu badania rezonansem magnetycznym). Trybunał

---

¹³ Wyrok ETPC z 26 lutego 2012 roku w sprawie *Kowrygo przeciwko Polsce* (skarga nr 6200/07).

uznał, po pierwsze, że nie ma podstaw do podważania zasadności tymczasowego aresztowania z przyczyn medycznych. Po drugie, stwierdził, że w trakcie pobytu w areszcie zapewniono skarżącemu odpowiednią opiekę lekarską, wystarczającą dla zachowania jego zdrowia w niepokorszonym stanie, niezależnie od tego, czy przebywał aktualnie na specjalistycznym oddziale szpitalnym. Tym samym zdecydował, że skarga złożona na podstawie art. 3 Konwencji jest oczywiście bezzasadna i jako taka musi być odrzucona.

Podobny finał znalazła skarga nr 65196/16 (*Normantowicz przeciwko Polsce*)¹⁴. Skarżący cierpiał na liczne urazy kręgosłupa (dyskopatia, spondylolisteza, przewlekły ból pleców), co stało się podstawą orzeczenia o niepełnosprawności wydanego jeszcze przed osadzeniem w zakładzie karnym. Z racji wyżej wymienionych schorzeń lekarz neurochirurg w trakcie badania w jednostce penitencjarnej zalecił operację skarżącego. Z czasem zdiagnozowano u skarżącego także następujące krótkotrwałe lub przewlekłe dolegliwości: wrzody, epilepsję, zakażenie dróg moczowych, rwę kulszową, kamicy nerkową, bezsenność, zaburzenia lękowe, nadciśnienie, zaburzenia nastroju i depresję. W czasie osadzenia zarejestrowano także próbę samobójczą (zdaniem administracji penitencjarnej — pozorowaną). Skarżący zarzucił naruszenie art. 3 Konwencji (zakaz nieludzkiego lub poniżającego traktowania) oraz art. 6 ust. 1 Konwencji (prawo do rzetelnego procesu sądowego), wskazując, że władze państwowe nie zapewniły mu w odpowiednim terminie dostępu do koniecznej operacji oraz zwlekały ponad rok przy rozpoznaniu jego wniosku o udzielenie przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności, o co ubiegał się ze względów zdrowotnych. Niemniej jednak Trybunał stwierdził, że władze wykazały odpowiednią staranność w podejmowaniu odpowiednich działań w celu zapewnienia skarżącemu operacji w szpitalu, który specjalizował się w złożonych schorzeniach kręgosłupa, oraz uważnie i stale monitorowały inne, liczne schorzenia skarżącego. Trybunał ponadto podzielił opinię władz, że skarżący otrzymał w zakładzie karnym odpowiednią opiekę medyczną (między innymi otrzymywał odpowiednie leki przeciwbólowe i przeciwpadaczkowe, zapewniono mu

---

¹⁴ Wyrok ETPC z 24 lutego 2022 roku w sprawie *Normantowicz przeciwko Polsce* (skarga nr 65196/16).

dolną pryczę w celi, odpowiednie badania diagnostyczne oraz konsultacje licznych specjalistów). ETCP również zauważył, że władze należycie zbadały kwestię zdatności skarżącego do odbywania kary pozbawienia wolności i bez zbędnej zwłoki rozpatrzyły jego wniosek o udzielenie przerwy w odbywaniu kary pozbawienia wolności, biorąc pod uwagę wyjątkowe okoliczności sprawy (między innymi chodziło o ponowne powołanie biegłych, kiedy ujawnił się konflikt interesów między opiniującymi, oraz ciągłą zmianę właściwości sądu i konieczność przesyłania akt wynikającą z przenoszenia skarżącego do właściwych placówek medycznych). W związku z tym Trybunał nie dostrzegł, że doszło do naruszenia artykułu 3 Konwencji, oraz uznał, że nie jest konieczne badanie skargi skarżącego na podstawie art. 6 ust. 1 Konwencji.

W skardze, którą przeciwko Polsce wniósł Sławomir Bujak (skarga nr 686/12)¹⁵, poza nadmierną długością aresztu wysunął zarzuty niedostatecznej opieki zdrowotnej. Skarżący był konsultowany kilka razy przez neurologa, okulistę, ortopedę i traumatologa, którzy podczas każdej wizyty sprawdzali, czy powinien zostać poddany operacji. Wprawdzie na oddziale szpitalnym zakładu karnego przeszedł on specjalistyczną rehabilitację (ćwiczenia fizyczne, naświetlanie, laseroterapia), jednak jednocześnie lekceważono specjalistyczne zalecenia dotyczące korzystania z kul, twardego materaca i wózka inwalidzkiego. Skarżący podkreślał, że korzystanie z pomocy współosadzonych przy znoszeniu go na spacerory oraz dostarczenie wózka przez rodzinę nie były jego wyborem, lecz koniecznością, przed którą został on postawiony przez administrację więzienną. Lekarze orzekli, że brak tych środków mógł zagrażać życiu skarżącego, co ostatecznie skutkowało jego zwolnieniem z aresztu w celu przeprowadzenia operacji. Trybunał uznał, że w omawianej sprawie nastąpiło naruszenie art. 3 Konwencji. Zdaniem sędziów brak odpowiedniej opieki medycznej dla aresztowanego spowodował, że był on uzależniony od pomocy współosadzonych w wykonywaniu codziennych czynności życiowych, co naruszało jego godność i przekroczyło dopuszczalny poziom dolegliwości tymczasowego aresztowania.

---

¹⁵ Wyrok ETPC z 21 marca 2017 roku w sprawie *Bujak przeciwko Polsce* (skarga nr 686/12).

W roku 2023 ETPC rozpatrywał sprawę *K.P. przeciwko Polsce* (skarga nr 52641/16)¹⁶. Skarga dotyczyła kilku kwestii: pozbawienia prawa do widzenia z najbliższymi przez okres roku (art. 8 Konwencji), nadmiernie długiego okresu stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego (art. 5 ust. 3 Konwencji), przekroczenia uprawnień przez funkcjonariusza administracji więziennej, w związku z czym skarżąca zaszła w ciążę w okresie pobytu w jednostce penitencjarnej (art. 3), oraz w związku z opieką prenatalną i poporodową, jaką skarżąca i jej dziecko otrzymali od administracji więziennej (art. 3 i 8 Konwencji). W związku z zajściem w ciążę skarżąca w kwietniu 2015 roku została przeniesiona do Zakładu Karnego w Grudziądzu do specjalistycznego Domu dla Matki i Dziecka, gdzie w sierpniu tego samego roku urodziła syna. W 2018 roku, gdy syn ukończył trzy lata, sąd rodzinny zdecydował, że skarżąca powinna w dalszym ciągu sprawować nad nim bezpośrednią opiekę, w efekcie czego przedłużono ich wspólny pobyt w Grudziądzu do dnia ukończenia przez dziecko czwartego roku życia. W odpowiedzi na zarzuty skargi rząd przedstawił informację o infrastrukturze, warunkach pobytu i wyposażeniu grudziądzkiej placówki dla kobiet. Z tej informacji wynikało, że placówka była przystosowana do pobytu w niej małych dzieci. Ponadto wykazano, że skarżąca w jednostce penitencjarnej brała udział w szeregu szkoleń w zakresie przygotowania do porodu oraz opieki nad dzieckiem i karmienia piersią. Miała zapewnioną opiekę psychologa, dostęp do pediatry i innych lekarzy. Osadzone w ciąży i matki karmiące miały prawo do dodatkowych paczek żywnościowych i dłuższych wizyt rodzinnych. Podkreślono też, że skarżąca nie złożyła żadnej skargi dotyczącej warunków osadzenia w Domu dla Matki i Dziecka. Trybunał stwierdził, że skarżąca nie sformułowała konkretnych zarzutów w zakresie opieki medycznej zapewnianej jej i dziecku przez służby penitencjarne w okresie ciąży lub w późniejszym okresie i nie uzasadniła swoich skarg na podstawie Konwencji. Co istotne, jak zauważył Trybunał, w okresie osadzenia nie kierowała też żadnych skarg dotyczących opieki prenatalnej i poporodowej do władz krajowych. Na tej podstawie uznano, że w tym zakresie nie doszło do naruszenia praw i wolności określonych w Konwencji i skargę jako nieuzasadnioną odrzucono.

---

¹⁶ Wyrok ETPC z 26 października 2023 roku w sprawie *K.P. przeciwko Polsce* (skarga nr 52641/16).

IV

W analizowanych sprawach wybrzmiewa jednolite podejście sędziów Trybunału do kwestii ochrony zdrowia osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych. Sprowadza się ono między innymi do uznania, że art. 3 Konwencji nie może być rozumiany jako podstawa generalnego zobowiązania do zwolnienia osadzonego z jednostki penitencjarnej lub przeniesienia do placówki leczniczej, która jest usytuowana poza systemem więziennym, z powodów zdrowotnych. Trybunał niejednokrotnie podkreślał w swoim orzecznictwie, że taką bezwzględną podstawą nie jest nawet choroba szczególnie trudna do leczenia. Niemniej jednak w ramach tego przepisu podkreślano istnienie zobowiązania państwa-strony Konwencji do zapewnienia osobom pozbawionym wolności takich warunków pobytu, które zapewnią poszanowanie godności ludzkiej, nie będą narażały ich na cierpienie oraz trudności przekraczające nieunikniony poziom dolegliwości związany z wykonywaną karą lub zastosowanym środkiem. W judykatach ETPC wskazywano również, że niezależnie od praktycznych implikacji procesu wykonawczego należy dążyć do tego, aby zdrowie i samopoczucie osadzonych miały należytą ochronę, w tym w drodze zapewnienia niezbędnej opieki medycznej.

Trybunał, oceniając, czy stan zdrowia skarżących pozwala na pobyt w jednostce penitencjarnej, brał pod uwagę trzy główne komponenty: stan zdrowia pozbawionego wolności, odpowiedniość (adekwatność) opieki medycznej oferowanej podczas osadzenia w jednostce penitencjarnej oraz celowość utrzymywania kary bądź środka izolacyjnego w kontekście stanu zdrowia skarżącego. W licznych orzeczeniach podkreślano, że władze krajowe, w sytuacji gdy stan zdrowia osadzonego tego wymaga, muszą zapewnić regularny monitoring jego kondycji psychofizycznej. Ta kontrola dotyczy także ustalenia programu terapeutycznego, który obejmowałby, w miarę możliwości, wyleczenie schorzeń skazanego lub uniknięcie ich nasilenia, a nie tylko leczenie objawowe. W razie umieszczenia w jednostce penitencjarnej osoby z niepełnosprawnością zakłada się, że administracja penitencjarna musi dołożyć wszelkich starań, aby stworzyć warunki pobytu odpowiadające szczególnym potrzebom związanym z niepełnosprawnością osadzonego.

Sam Trybunał przyznaje, że adekwatność opieki zdrowotnej świadczonej przez jednostki penitencjarne osadzonym pozostaje najtrudniejszym elementem zarówno do zdefiniowania na poziomie teoretycznym, jak i do ustalenia w konkretnych sprawach zawisłych przed Trybunałem. Fakt, że pozbawiony wolności miał zapewniony dostęp do lekarza oraz miał przepisane konkretne zabiegi czy też formy terapii, nie może automatycznie prowadzić do wniosku o odpowiedniej (adekwatnej) opiece zdrowotnej. Administracja więzienna musi zapewnić archiwizację dokumentacji medycznej osadzonego. Powinno z niej także wynikać, że postawiona diagnoza i zarządzane postępowanie lecznicze były nie tylko trafne, lecz także bezzwłoczne.

Analiza orzecznictwa Trybunału w sprawach dotyczących świadczeń zdrowotnych dla osób pozbawionych wolności prowadzi do konkluzji, że poniżające traktowanie musi osiągnąć pewien minimalny stopień dolegliwości, aby wejść w zakres stosowania art. 3 Konwencji. Ocena, czy w danym przypadku ten minimalny stopień został osiągnięty, jest relatywna. Zależy bowiem od różnych okoliczności sprawy (między innymi od czasu traktowania, zaobserwowanych u skazanego skutków psychofizycznych, które w wyniku takiego traktowania nastąpiły, od płci, wieku, stanu zdrowia skarżącego). Co istotne, mimo że cel takiego traktowania jest czynnikiem brany pod uwagę w tej ocenie (chodzi zwłaszcza o to, czy poniżenie lub upokorzenie skarżącego było zamierzone), to jego brak wcale nie musi przesądzać o tym, iż nie doszło do naruszenia Konwencji w zakresie art. 3.

Wykaz aktów prawnych

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).
- Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 roku o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz.U. z 1996 r. Nr 28, poz. 152).
- Ustawa z 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 1998 r. Nr 137, poz. 887).
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 roku o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz.U. z 2004 r. Nr 210, poz. 2135).
- Ustawa z dnia 6 listopada 2008 roku o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz.U. z 2008 r. Nr 52, poz. 417).

- Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 roku o działalności leczniczej (Dz.U. z 2011 r. Nr 112, poz. 654)
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 13 listopada 2003 roku w sprawie warunków i sposobu zaopatrzenia osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych w protezy, przedmioty ortopedyczne oraz środki pomocnicze (Dz.U. z 2003 r. Nr 204, poz. 1986).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości i Ministra Zdrowia z dnia 9 maja 2012 roku w sprawie szczegółowych warunków, zakresu i trybu współdziałania podmiotów leczniczych z podmiotami leczniczymi dla osób pozbawionych wolności w zakładach karnych i aresztach śledczych w zapewnieniu świadczeń zdrowotnych osobom pozbawionym wolności (Dz.U. z 2012 r. poz. 547).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 czerwca 2012 roku w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych przez podmioty lecznicze dla osób pozbawionych wolności (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 2131).

Bibliografia

- Stępnik P., *Prawo do świadczeń zdrowotnych w warunkach izolacji penitencjarnej*, Warszawa 2018.

Orzecznictwo

- Wyrok ETPC z 26 października 2000 roku w sprawie *Kudła przeciwko Polsce* (skarga nr 30210/96).
- Wyrok ETPC z 12 lutego 2008 roku w sprawie *Pankiewicz przeciwko Polsce* (skarga nr 34151/04).
- Wyrok ETPC z 20 stycznia 2009 roku w sprawie *Musiał przeciwko Polsce* (skarga nr 28300/06).
- Wyrok ETPC z 3 lutego 2009 roku w sprawie *Koprykowski przeciwko Polsce* (skarga nr 23052/05).
- Wyrok ETPC z 13 października 2009 roku w sprawie *Orchowski przeciwko Polsce* (skarga nr 23052/05).
- Wyrok ETPC z 26 lutego 2012 roku w sprawie *Kowrygo przeciwko Polsce* (skarga nr 6200/07).
- Wyrok ETPC z 24 lipca 2012 roku w sprawie *Wenerski przeciwko Polsce* (skarga nr 38719/09).
- Wyrok ETPC z 9 października 2012 roku w sprawie *Kulikowski przeciwko Polsce* (skarga nr 16831/07).
- Wyrok ETPC z 12 lutego 2013 roku w sprawie *D.G. przeciwko Polsce* (skarga nr 45705/07).
- Wyrok ETPC z 13 marca 2013 roku w sprawie *Zarzycki przeciwko Polsce* (skarga nr 15351/03).

Wyrok ETPC z 2 kwietnia 2013 roku w sprawie *Olszewski przeciwko Polsce* (skarga nr 21880/03).

Wyrok ETPC z 21 marca 2017 roku w sprawie *Bujak przeciwko Polsce* (skarga nr 686/12).

Wyrok ETPC z 26 kwietnia 2018 roku w sprawie *Sepczyński przeciwko Polsce* (skarga nr 78352/14).

Wyrok ETPC z 24 lutego 2022 roku w sprawie *Normantowicz przeciwko Polsce* (skarga nr 65196/16).

Wyrok ETPC z 26 października 2023 roku w sprawie *K.P. przeciwko Polsce* (skarga nr 52641/16).

Protecting prisoners' health in penitentiary units. The analysis of the latest European Court of Human Rights judgments concerning Poland

Abstract

In the Polish penitentiary system reality, the issue of inadequate access to health-care or improper medical care in prisons during imprisonment or pre-trial detention is the most often raised by prisoners. In particular, inmates point out excessive waiting times to see a specialist, wrong medication and treatment decisions, *inadequate conditions* of deprivation of liberty and preventive measures *to the state of health*, the lack of access to medical records, doctor's wrong approach to prisoners, the difficulties of granting temporary release from prison to get medical treatment, and the absence of procedures to provide such help and benefits. In some of such cases the prison authorities had failed to take any special measures and the settlements were unsatisfactory to the prisoners, as a result of which the cases were brought to the European Court of Human Rights. This publication will present selected ECHR's judgments concerning health-care related issues of Polish inmates and pretrial detainees that were made in the last ten years.

Key words: inmate, the penalty of deprivation of liberty, penitentiary unit, health-care benefit, right to health-care, medical care in prisons, complaint, violation, European Court of Human Rights, judgement

Najnowsze rekomendacje Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności

ALEKSANDRA POLAK-KRUSZYK

ORCID: 0000-0001-7005-7238

Katedra Prawa Karnego Wykonawczego
Uniwersytetu Wrocławskiego

Abstrakt

Ochrona osób pozbawionych wolności przed torturami i innymi formami niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania została wzmocniona poprzez środki procesowe o charakterze zapobiegawczym, to jest wizytacje. Europejski Komitet do spraw Zapobiegania Torturom oraz Niehumanitarnemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (dalej: CPT) jest zasadniczym elementem tego mechanizmu prewencyjnego i wykonuje zadania w drodze bezpośrednich wizytacji prowadzonych w państwach członkowskich Rady Europy. Delegacje CPT mają nieograniczony dostęp do wszystkich miejsc detencji (zакладów karnych, pomieszczeń dla osób zatrzymanych, aresztów śledczych, szpitali psychiatrycznych, ośrodków dla cudzoziemców, domów opieki) i prawo do poruszania się wewnątrz nich bez żadnych ograniczeń. Raporty z wizytacji prowadzonych w poszczególnych krajach oraz coroczne sprawozdania ogólne o działalności Komitetu są istotnym źródłem standardów w postępowaniu z osobami pozbawionymi wolności. Niniejszy artykuł przedstawia najnowsze rekomendacje CPT w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności, które wyłoniły się w ostatnich latach. Najpierw przeanalizowano zalecenia wynikające dla Polski z najnowszych raportów z wizytacji prowadzonych w 2017 oraz 2022 roku, w których to raportach poruszono problematykę wykonywania kary pozbawienia wolności w polskich jednostkach penitencjarnych. Następnie przeanalizowano 31. Sprawozdanie Ogólne CPT, którego głównym tematem było zjawisko przedłużenia w zakładach karnych poszczególnych państw członkowskich.

Słowa kluczowe: Europejski Komitet do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu, CPT, wykonywanie kary pozbawienia wolności, standardy CPT, przeludnienie zakładów karnych

Wprowadzenie

Podstawą ochrony praw człowieka i praw skazanych w europejskim porządku prawnym jest Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, przyjęta przez Radę Europy, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku i zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, nazywana również Europejską konwencją praw człowieka (dalej: EKPC)¹. Artykuł 3 tej konwencji stanowi, że nikt nie może być poddany torturom ani niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu. Jest to norma *ius cogens*, co oznacza, że nie można uchylić się od jej stosowania w jakimkolwiek zakresie czy jakichkolwiek okolicznościach². Prawo to przysługuje zatem również osobom odbywającym karę pozbawienia wolności. Państwa członkowskie Rady Europy, mając na względzie treść wskazanego przepisu, w dniu 26 listopada 1987 roku przyjęły Europejską konwencję o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu³.

Ochrona osób pozbawionych wolności przed torturami i innymi formami niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania została wzmocniona poprzez środki pozasądowe o charakterze zapobiegawczym, to jest wizytacje. W tym celu w 1989 roku utworzono Europejski Komitet do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT). Komitet jest zasadniczym elementem mechanizmu prewencyjnego i wykonuje swoje zadania w drodze bezpośrednich wizytacji prowadzonych w zakładach karnych

¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

² E. Dawidziuk, *System Rady Europy*, [w:] *Traktowanie osób pozbawionych wolności we współczesnej Polsce na tle standardów międzynarodowych*, red. E. Dawidziuk, Warszawa 2013, s. 36–37.

³ Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzona w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 roku (Dz.U. z 1995 r. Nr 46, poz. 238, dalej: EKZT).

oraz aresztach śledczych państw członkowskich Rady Europy. Raporty z wizyt CPT wywierają znaczący wpływ na kształtowanie europejskich standardów postępowania ze skazanymi. Komitet regularnie przeprowadza wizytacje okresowe, które zazwyczaj odbywają się co cztery lata. Co więcej, zgodnie z postanowieniem art. 7 ust. 1 EKZT CPT ma także możliwość organizowania innych wizytacji, które odbywają się doraźnie, czyli *ad hoc*, i są przeprowadzane zawsze wtedy, gdy Komitet uznaje je za konieczne. W praktyce oznacza to, że niektóre państwa są poddawane częstszej wizytacji, podczas gdy inne są wizytowane rzadziej⁴. Po zakończeniu wizytacji raport przekazywany jest państwu wraz z prośbą o odpowiedź w określonym terminie. Ze względu na to, że CPT opiera działalność na zasadzie poufności i współpracy z rządami państw-stron, publikacja raportów uzależniona jest od zgody władz państw, których one dotyczą. Wskazuje się jednak, że rzadko się zdarza, aby treść tych raportów była utajniana⁵.

W razie potrzeby CPT może przekazać właściwym władzom krajowym wizytowanego państwa swoje natychmiastowe obserwacje (na podstawie art. 8 ust. 5 EKZT). To pozwala CPT na podjęcie szybkiej interwencji w niektórych przypadkach⁶. Należy wskazać, że delegacje CPT mają nieograniczony dostęp do wszystkich miejsc detencji (zakładów karnych, pomieszczeń dla osób zatrzymanych, aresztów śledczych, szpitali psychiatrycznych, ośrodków dla cudzoziemców, domów opieki) i prawo do poruszania się wewnątrz nich bez żadnych ograniczeń. Delegacje Komitetu rozmawiają indywidualnie z osobami pozbawionymi wolności i komunikują się swobodnie z każdym, kto może dostarczyć im istotnych informacji.

Oprócz wspomnianych powyżej raportów z wizytacji prowadzonych w poszczególnych krajach, istotnym źródłem standardów w postępowaniu z osobami pozbawionymi wolności są coroczne sprawozdania ogólne

---

⁴ Z. Hołda, *Wpływ na polepszenie przez władze publiczne sytuacji osób pozbawionych wolności — możliwości Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom*, [w:] *Przestrzeganie praw osób pozbawionych wolności. O monitorowaniu jednostek penitencjarnych*, red. W. Klaus, M. Nielączna, Warszawa 2008, s. 9–10.

⁵ M. Fajst, *Ochrona praw osób uwięzionych w Polsce — systemy CPT i OPCAT*, [w:] *Przestrzeganie praw osób pozbawionych wolności...*, s. 28–29.

⁶ Z. Hołda, *Wpływ na polepszenie...*, s. 10.

z działalności CPT, które przedkładane są Komitetowi Ministrów Rady Europy⁷. Sprawozdania te sporządzane są i upubliczniane na podstawie art. 12 EKZT. Są to tak zwane standardy CPT, które zawierają ogólne zasady oparte na sformułowaniach raportów z wizytacji w poszczególnych państwach⁸. Choć zalecenia CPT zawarte zarówno w sprawozdaniach, jak i raportach powizytacyjnych nie mają mocy prawnie wiążącej (w rozumieniu ratyfikowanych umów międzynarodowych czy też ustaw prawa krajowego), to wskazuje się, że wytyczne te mogą być źródłem przepisów i praktyki penitencjarnej na poziomie krajowym⁹. Już w pierwszym Sprawozdaniu Ogólnym wyraźnie podkreślono, że „CPT oferuje państwom-stronom niewiążące prawnie wytyczne, które mogą być pomocne w kontekście poprawy standardów traktowania i warunków, w jakich przebywają osoby pozbawione wolności”¹⁰.

Najnowsze zalecenia CPT dla Polski w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności

Wszystkie wizytacje CPT w Polsce prowadzone były w latach 1996, 2000, 2004, 2009, 2013, 2017, 2019 i 2022¹¹. Komitet w tym czasie przeprowadził siedem wizyt okresowych i jedną *ad hoc* (od 9 do 16 września 2019 roku)¹². Najnowsza wizytacja okresowa odbyła się od 21 marca do

⁷ M. Nielączna, *Implementacja zaleceń CPT w polskim prawie penitencjarnym — wybrane zagadnienia*, [w:] *Przestrzeganie praw osób pozbawionych wolności...*, s. 99.

⁸ Z. Hołda, *Europejskie standardy traktowania więźniów. Kilka uwag o Europie, Radzie Europy, Polsce i prawach więźniów*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 13, 2009, nr 1, s. 110.

⁹ M. Nielączna, *Implementacja zaleceń CPT...*, s. 100.

¹⁰ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. 1st General Report on the CPT's activities covering the period November 1989 to December 1990, CPT/Inf (91) 3, § 96, s. 27, <https://rm.coe.int/1680696a3e> (dostęp: 14.12.2023).

¹¹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, *The CPT and Poland*, <https://www.coe.int/en/web/cpt/poland> (dostęp: 14.12.2023).

¹² Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 9 to 16 September 2020, CPT/Inf (2020) 32, <https://rm.coe.int/1680a024c5> (dostęp: 14.12.2023).

1 kwietnia 2022 roku, a raport z jej przebiegu został opublikowany w lutym 2024 roku¹³. Zgodnie z informacją podaną przez Komitet wizytacja ta została przeprowadzona w celu weryfikacji działań podejmowanych przez polskie władze w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności, w odpowiedzi na zalecenia sformułowane przez Komitet w raportach z poprzednich wizytacji¹⁴. Szczególną uwagę zwrócono również na sposób traktowania i warunki przebywania osób zatrzymanych na komisariatach policyjnych, sytuację cudzoziemców zatrzymanych w placówkach Straży Granicznej oraz pacjentów placówek psychiatrycznych.

Poniżej zawarto opis najnowszych ustaleń CPT, w których poruszono kwestie związane z wykonywaniem kary pozbawienia wolności, a więc raportów z 2017 roku oraz 2024 roku¹⁵. Pominięto natomiast raport z pierwszej wizyty doraźnej w Polsce typu *ad hoc* (2019), ponieważ wizytacja ta w całości poświęcona była ocenie realizacji zaleceń Komitetu w zakresie postępowania z osobami zatrzymanymi przez policję oraz tymczasowo aresztowanymi¹⁶.

Szósta okresowa wizytacja Komitetu w polskich jednostkach penitencjarnych odbyła się od 11 do 22 maja 2017 roku¹⁷. W raporcie z tej wizytacji CPT pozytywnie ocenił działania polskiego rządu mające na celu zmniejszenie populacji więziennej i zachęcił polskie władze do dalszej aktywności na tym polu. Komitet z zadowoleniem przyjął fakt, że populacja tak zwanych „niebezpiecznych” skazanych w porównaniu

---

¹³ Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 21 March to 1 April 2022, <https://rm.coe.int/1680ae9529> (dostęp: 12.03.2024).

¹⁴ *European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, News 2022. Council of Europe anti-torture Committee visits Poland*, CPT, 5.04.2022, <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-visits-pola-2> (dostęp: 12.03.2024).

¹⁵ Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 11 to 22 May 2017, CPT/Inf (2018) 39, <https://rm.coe.int/16808c7a91> (dostęp: 16.12.2023).

¹⁶ Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the CPT from 9 to 16 September 2020...

¹⁷ Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the CPT from 11 to 22 May 2017...

do liczebności odnotowanej podczas poprzedniej wizytacji w 2013 roku zmniejszyła się ze 188 do 104.

W dalszej części raportu wyrażono natomiast dezaprobatę dla minimalnej powierzchni mieszkalnej przypadającej na jednego skazanego, która wynosi obecnie 3 m², a w wyjątkowych przypadkach może być obniżona nawet do 2 m² (art. 110 § 2 oraz 2a kkw)¹⁸. W opinii Komitetu minimalny standard w tym przedmiocie wynosić powinien 6 m² w przypadku skazanego przebywającego w celi jednoosobowej, a także 4 m² w przypadku skazanego znajdującego się w celi wieloosobowej (z wyłączeniem urządzeń sanitarnych). Choć cele w wizytowanych jednostkach spełniały polskie kodeksowe minimum 3 m², to jednak Komitet zauważył, że niektóre z nich były zbyt wąskie (odległość pomiędzy ścianami wynosiła jedynie 1,7–1,8 m). W opinii CPT tak wąska przestrzeń nie nadaje się do zakwaterowania skazanych przez dłuższy czas. Zdaniem Komitetu minimalna odległość między ścianami powinna wynosić co najmniej 2 m, zaś odległość pomiędzy podłogą a sufitem — przynajmniej 2,5 m, żeby można było mówić o humanitarnych warunkach. Powołując się na orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC), Komitet wezwał polskie władze do podwyższenia aktualnego kodeksowego standardu, wskazując, że niezachowanie podstawowego minimum w tym przedmiocie zwiększa ryzyko naruszenia art. 3 EKPC

W zakresie warunków bytowych CPT zwrócił szczególną uwagę na kraty w oknach, wskazując, że są one w większości przypadków niepożądane i uniemożliwiają skazanym dostęp do naturalnego światła i świeżego powietrza. Wobec powyższego zalecił ich usunięcie, a tam, gdzie ich zastosowanie jest absolutnie konieczne, zaproponował zastąpienie ich innymi urządzeniami, które zapewniłyby wystarczającą ilość naturalnego światła i świeżego powietrza w celach. Nadto zalecono podjęcie kroków w celu umożliwienia wszystkim skazanym regularnego wykonywania aktywności fizycznej na zewnątrz. Wskazano przy tym, że należy odpowiednio dostosować więzienne place spacerowe poprzez zainstalowanie zabezpieczeń przed niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi

---

¹⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 127 z późn. zm.).

nieograniczających osadzonym dostępu do światła dziennego i pozwalających im na aktywność nawet w trudnych warunkach pogodowych.

W dalszej części poświęconej warunkom bytowym Komitet zauważył dodatkowo, że wszystkie wizytowane placówki wymagają remontu (w większym lub mniejszym stopniu). To zostało jednak pozytywnie podsumowane spostrzeżeniem, że we wszystkich tych jednostkach zaplanowano już lub zapoczątkowano prace renowacyjne.

Znamienne jest, że w omawianym raporcie Komitet pozytywnie odniósł się do warunków, w jakich przebywają polscy skazani na karę dożywotniego pozbawienia wolności. CPT zwrócił szczególną uwagę na brak segregacji tej kategorii od innych skazanych. Choć skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności w Polsce umieszcza się w zakładach karnych typu zamkniętego (art. 88 § 3 pkt 2 kkw), to wskazać należy, że w dalszym ciągu są oni częścią różnorodnej społeczności więziennej, w jednostkach tego typu przebywają bowiem również inne kategorie osób pozbawionych wolności. Na podstawie licznych wizytacji w innych państwach członkowskich Komitet dostrzega tendencję do automatycznej segregacji tych skazanych i narzucania im szczególnych ograniczeń. W związku z tym działania podejmowane przez polską administrację więzienną zmierzające w przeciwnym kierunku zostały pozytywnie ocenione¹⁹.

W kolejnej rekomendacji CPT wyraził zaniepokojenie możliwością umieszczenia skazanego w celi izolacyjnej na okres nawet do 28 dni i tym samym zalecił skrócenie maksymalnego czasu trwania najbardziej dolegliwej kary dyscyplinarnej do 14 dni (jak w przypadku osadzonych tymczasowo aresztowanych). Co więcej, Komitet zarekomendował wprowadzenie przepisu legislacyjnego nakładającego na administrację więzienną zakaz stosowania następujących po sobie kar dyscyplinarnych, które skutkowałyby tak długim odosobnieniem.

Zalecono nadto poprawę dostępu do pierwszej pomocy, odnotowano bowiem brak dokładnych badań lekarskich po przyjęciu do jednostki,

---

¹⁹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, *CPT standards, Life-sentenced and other long-term prisoners*, CPT/Inf/E (2002), s. 26, <https://www.refworld.org/pdfid/4d7882092.pdf> (dostęp: 18.12.2023); The CPT's report after a visit to the Lithuania, 27 February 2023, CPT/ Inf (2023) 01, paragraph 65, <https://rm.coe.int/1680aa51af> (dostęp: 18.01.2024).

a także opóźnienia w ich przeprowadzeniu. Zaobserwowano, że w godzinach nocnych i w weekendy w wizytowanych jednostkach nie było dyżurującej pielęgniarki. Dodatkowo zauważono, że na wszystkich skazanych w danej jednostki przypada tylko jeden lekarz ogólny, co zdaje się niewystarczające do zapewnienia należytej opieki medycznej w tym zakresie.

Komitet nie odnotował zarzutów w zakresie fizycznego znęcania się przez personel więzienny w żadnym z wizytowanych zakładów karnych, a tylko nieliczne dotyczyły przemocy werbalnej. W omawianym raporcie zwrócono się jednak do dyrektorów jednostek, by przypomnieli pracownikom jednostek penitencjarnych, że w postępowaniu z osobami pozbawionymi wolności należy okazywać szacunek.

Następnie Komitet wyraził pełną satysfakcję w zakresie starań podejmowanych przez administrację więzienną w celu zapewnienia skazanym możliwości podjęcia pracy. Negatywnie odniósł się natomiast do warunków, w jakich przebywali tymczasowo aresztowani, choć pomimo wielokrotnych zaleceń CPT z lat poprzednich sytuacja pozostawała bez zmian. Komitet dobitnie podkreślił, że zdecydowana większość tymczasowo aresztowanych osadzonych spędzała dni i miesiące w stanie tak zwanej beczynności, zamknięta w swoich celach i bez znaczących aktywności. W tym kontekście zaakcentowano znaczenie odpowiedniej stymulacji psychicznej i fizycznej, która jest istotna w każdym rodzaju stosowanej izolacji, wpływa bowiem na utrzymanie odpowiedniego poziomu zdolności umysłowych i społecznych. Prawdopodobnie powyższe ustalenia były powodem podjęcia w 2019 roku pierwszej wizytacji doraźnej typu *ad hoc* w całości poświęconej sytuacji polskich osób zatrzymanych i tymczasowo aresztowanych.

W raporcie opublikowanym w 2024 roku, zawierającym spostrzeżenia z najnowszej wizytacji okresowej z 2022 roku, Komitet odniósł się w § 52–62 do warunków wykonywania kary pozbawienia wolności, a w pozostałym zakresie swe rozważania skoncentrował na kwestiach warunków panujących na komisariatach policyjnych, w placówkach Straży Granicznej oraz placówkach psychiatrycznych²⁰.

---

²⁰ Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the CPT from 21 March to 1 April 2022...

W odniesieniu do warunków wykonywania kary pozbawienia wolności CPT wyraził zaniepokojenie brakiem postępów od czasu wcześniejszych wizyt Komitetu. W raporcie zwrócono uwagę, że ustawowy minimalny standard 3 m² powierzchni mieszkalnej na skazanego (z wyłączeniem sanitarnych) pozostał niezmieniony. Ponownie zarekomendowano, by normy minimalne dotyczące osobistej przestrzeni życiowej w zakładach karnych wynosiły 6 m² dla celi jednoosobowej i 4 m² na więźnia w celi wieloosobowej (nie wliczając w to urządzeń sanitarnych). Według Komitetu przestrzeń mniejsza niż 4 m² znacznie zwiększa ryzyko naruszenia art. 3 EKPC.

Nadto Komitet z przykrością zauważył, że system dla tymczasowo aresztowanych więźniów pozostał niezmieniony. Sytuacja zaobserwowana przez delegację była praktycznie identyczna jak podczas wizyty okresowej w 2017 roku. W szczególności, poza codziennymi godzinnymi ćwiczeniami na świeżym powietrzu i możliwością odbywania godzinnych widzeń (do kilku razy w tygodniu), większość tymczasowo aresztowanych spędzała całe dnie i miesiące w stanie bezczynności, zamknięta w swoich celach przez 23 godziny na dobę. Aresztowanym nie zapewniono żadnych znaczących zajęć.

CPT jednoznacznie podkreślił konieczność zagwarantowania osadzonym odpowiednich badań lekarskich w trakcie przyjęcia do jednostki. Zdaniem Komitetu jest to niezbędne do określenia potrzeb osadzonych w zakresie opieki zdrowotnej, zwłaszcza w kontekście zapobiegania rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych oraz zapobiegania samobójstwom. CPT niestety odnotował brak postępów w tym zakresie i sytuację podobną do zaobserwowanej podczas wizytacji okresowej w 2017 roku. Badania przeprowadzane przy procedurze przyjęcia były zazwyczaj powierzchowne i ograniczały się do ogólnych pytań dotyczących stanu zdrowia (często nie obejmowały pełnego badania fizykalnego). Co więcej, nowo przybyłe osoby często poddawane były badaniom ze znacznym opóźnieniem. W świetle powyższych ustaleń Komitet zaleca, aby każda osoba pozbawiona wolności była poddana odpowiednim badaniom diagnostycznym bezpośrednio po przybyciu do jednostki, nie później jednak niż 24 godziny od momentu przyjęcia.

Najnowsze zalecenia CPT w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności wynikające z 31. Sprawozdania Ogólnego

Najnowsze sprawozdania ogólne CPT ukazały się kolejno w 2021 i 2022 roku²¹. W ostatnim dostępnym sprawozdaniu z 2022 roku Komitet szczegółowo odniósł się kryzysu migracyjnego i napięć, do których dochodziło na granicach różnych państw członkowskich Rady Europy²². Komitet poruszył w dokumencie problematykę rosnącej liczby przypadków nienależytego traktowania cudzoziemców pozbawionych wolności (na mocy przepisów imigracyjnych). Zarzuty dotyczyły również między innymi celowego fizycznego znęcania się przez policję i Straż Graniczną nad osobami znajdującymi się na zewnętrznych granicach Unii Europejskiej oraz wydalenia tych osób do innego kraju bez uprzedniego zbadania ich indywidualnej sytuacji, a także bez gwarancji i zabezpieczenia, że nie zostaną odesłane do państwa, w którym istnieje realne ryzyko złego traktowania.

Z uwagi jednak na to, że niniejszą publikację poświęcono standardom w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności, poniżej zawarto jedynie opis rekomendacji, które wyłoniły się w przedostatnim Sprawozdaniu Ogólnym (z 2021 roku), gdyż to właśnie jego głównym tematem było postępowanie ze skazanymi w izolacji więziennej.

Należy podkreślić, że 31. Sprawozdanie Ogólne wydane w 2021 roku²³ powstało w wyniku przeprowadzenia piętnastu wizytacji, to jest dziewięciu o charakterze okresowym (Austria, Bułgaria, Litwa, Rosja, Serbia, Szwecja, Szwajcaria, Turcja, Wielka Brytania) oraz sześciu doraźnych,

---

²¹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, *Annual reports*, <https://www.coe.int/pl/web/cpt/annual-reports> (dostęp: 14.12.2023).

²² European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment, 32nd General Report on the CPT's activities covering the period from 1 January to 31 December 2022, CPT/Inf(2023)7, <https://rm.coe.int/1680aabe2b> (dostęp: 20.12.2023).

²³ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment, 31st General Report on the CPT's activities covering the period from 1 January to 31 December 2021, CPT/Inf(2021)5, <https://rm.coe.int/1680a63c72> (dostęp: 20.12.2023).

to jest *ad hoc* (Albania, Belgia, Bośnia i Hercegowina, Gruzja, Grecja Rumunia). Rekomendacje wynikające z poszczególnych wizyt pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków i wytycznych w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności:

- przemoc pomiędzy skazanymi, a co za tym idzie — zastraszanie i różnego rodzaju wymuszenia, to istotny problem w większości wizytowanych jednostek²⁴. W tym przedmiocie Komitet wskazuje na wyraźny związek pomiędzy agresywnym zachowaniem osadzonych a przepełnieniem jednostek penitencjarnych, jak również istnieniem subkultury więziennej i nieformalnej hierarchii wśród skazanych;
- zjawisko przeludnienia w zakładach karnych może zniwelować wszelkie wysiłki resocjalizacyjne podejmowane przez administrację penitencjarną, a brak przestrzeni osobistej i prywatności może być przejawem nieludzkiego lub poniżającego traktowania, a co za tym idzie — zwiększa ryzyko naruszenia art. 3 EKPC. Komitet z żalem zauważył, że przepełnione jednostki penitencjarne przypominają „ludzkie magazyny”, a skazani są w nich stłoczeni niczym „sardynki”. Odnotowano przypadki, w których na jednego osadzonego przypadało mniej niż 2 m² w celi²⁵. Powyższe dodatkowo potęgował fakt, że nierzadko ci skazani (w tym również osoby tymczasowo aresztowane) beczynnie spędzali w celi 23 godziny i byli uprawnieni wyłącznie do jednego godzinnego spaceru²⁶;
- przeludnienie zakładów stanowi znaczący czynnik ryzyka w rozprzestrzenianiu się chorób zakaźnych (na przykład gruźlicy) oraz negatywnie wpływa na zdrowie psychiczne i może nawet prowadzić do aktów samookaleczenia. Komitet wezwał władze krajowe wizytowanych państw do podjęcia działań mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku. CPT skonkludował powyższe,

---

²⁴ Por. The CPT's report after a visit to the Greece, 2 September 2022, CPT/Inf (2022) 16, paragraph 24.

²⁵ Por. *ibidem*, paragraph 30, <https://rm.coe.int/1680a7ce96> (dostęp: 19.01.2024).

²⁶ Por. The CPT's report after a visit to the Belgium, 29 November 2022, CPT/Inf (2022) 22, <https://rm.coe.int/1680a922ac>; The CPT's report after a visit to the Bulgaria, 18 October 2022, CPT/Inf (2022) 20, paragraph 48, <https://rm.coe.int/1680a88ec1> (dostęp: 19.01.2024).

- wskazując, że przeludnienie jest wynikiem zbyt represyjnej polityki karania stosowanej w poszczególnych państwach;
- pandemia jedynie uwydatniła szkodliwe skutki, jakie niesie za sobą przeludnienie zakładów karnych. Wobec rozpowszechnienia się wirusa SARS-CoV-2 Komitet przyjął „Zbiór zasad dotyczących traktowania osób pozbawionych wolności w kontekście pandemii koronawirusa (COVID-19)”²⁷. W dokumencie tym wskazano między innymi, że bliski kontakt osobisty sprzyja rozprzestrzenianiu się wirusa, w związku z tym władze państwowe powinny podejmować wysiłki w celu zastosowania środków alternatywnych dla pozbawienia wolności. By ograniczyć rozprzestrzenianie się COVID-19 w miejscach izolacji, kilka państw członkowskich zainicjowało działania mające na celu zwolnienie niektórych kategorii osadzonych. W celu zmniejszenia populacji więziennej stosowano między innymi tymczasowe lub przedterminowe zwolnienia, udzielano amnestii, stosowano areszt domowy, a także zaleszczano postępowania czy wykonanie orzeczeń²⁸;
  - w wyniku pandemii COVID-19 zwiększyła się liczba aktów samookaleczenia w niektórych państwach. Wobec tego CPT podkreślił, że należy podwoić wysiłki w celu przeciwdziałania samoagresji wśród skazanych. W opinii Komitetu skazani powinni mieć szerszy dostęp do opieki psychologicznej, a szczególnym monitorowaniem psychologa należałoby objąć skazanych, którzy w wyniku epidemii przez dłuższy czas pozostawali w odosobnieniu lub byli odseparowani od bliskich. Nadto programy oferowane przez jednostkę penitencjarną powinny umożliwiać osadzonym przebywanie w ciągu dnia poza celą (w tym również na świeżym powietrzu) przez „rozsądną” ilość czasu²⁹. Komitet powtórzył w sprawozda-

²⁷ Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu [CPT], *Zbiór zasad dotyczących traktowania osób pozbawionych wolności w kontekście pandemii koronawirusa (COVID-19)*, <https://rm.coe.int/16809e1c57> (dostęp: 20.12.2023).

²⁸ European Prison Observatory, *COVID-19: what is happening in European prisons*, 2020, http://www.prisonobservatory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=32:covid-19-what-is-happening-in-european-prisons&catid=7&Itemid=101 (dostęp: 21.12.2023).

²⁹ Por. The CPT's report after a visit to the UK, 7 July 2022, CPT/Inf (2022) 13, paragraph 51, 67, 116, <https://rm.coe.int/1680a72b71> (dostęp: 20.01.2024).

niu swoje wcześniejsze zalecenia, że wszystkim skazanym należy zapewnić odpowiednią ilość codziennych ćwiczeń fizycznych na zewnątrz.

Opisane powyżej zagadnienia merytoryczne zwróciły uwagę CPT podczas wizytacji przeprowadzanych w tym czasie w różnych państwach. Jak widać, głównymi tematami omawianego sprawozdania były zjawisko przeludnienia w zakładach karnych, a także kryzys sanitarny spowodowany pandemią COVID-19. Komitet z zaniepokojeniem odnotował, że pomimo zniesienia obostrzeń mających na celu zapobieganie rozprzestrzenianiu wirusa SARS-CoV-2 wzrost zagęszczenia w populacjach więziennych różnych państw jest nadal obserwowany. W sprawozdaniu wskazał na potencjalne negatywne konsekwencje tego zjawiska, między innymi na problem przemocy pomiędzy osadzonymi. W kontekście oddziaływań penitencjarnych ponownie podkreślił znaczenie aktywności fizycznej i dostępu do zajęć na zewnątrz dla wszystkich skazanych.

Podsumowanie

W literaturze wskazuje się, że CPT jest organem szanowanym, który w istotny sposób wpływa na poprawę warunków bytowych i traktowanie osób pozbawionych wolności³⁰. Na poziomie krajowym rekomendacje zawarte w raportach powizytacyjnych pozwalają na ocenę stanu polskiego więziennictwa, a także wskazują kierunki niezbędnych zmian w praktyce penitencjarnej i regulacji wykonawczej. Coroczne sprawozdania ogólne z działalności CPT są cennym źródłem standardów ogólnych postępowania z osobami pozbawionymi wolności i stanowią podsumowanie z wizyt przeprowadzanych w różnych państwach w ciągu danego roku. W sprawozdaniach tych Komitet często odwołuje się do rekomendacji sporządzonych w poprzednich latach, a po stwierdzeniu braku reakcji ze strony państw członkowskich na poprzednie zalecenia powtarza swoje uwagi, zrywając do zmiany określonych praktyk³¹.

³⁰ Z. Holda, *Wpływ na polepszenie przez...*, s. 7–9.

³¹ *Ibidem*, s. 8.

Na podstawie lektury rekomendacji zawartych w 31. Sprawozdaniu Ogólnym z 2021 roku należy stwierdzić, że Komitet przedmiotem szczególnego zainteresowania uczynił kwestie związane z warunkami bytowymi skazanych i wskazał, że wszystkie miejsca, w których przebywają osadzeni, powinny spełniać te same minimalne standardy. Powyższe dotyczy przede wszystkim powierzchni celi mieszkalnej, a także dostępu do światła dziennego i świeżego powietrza. W tym kontekście CPT wyraził duże zaniepokojenie przeludnieniem zakładów karnych, które w dalszym ciągu obserwowane jest w niektórych wizytowanych państwach. W przedstawianym sprawozdaniu dobitnie podkreślono, że mimo postępów dokonanych w ciągu ostatnich 30 lat przez państwa członkowskie Rady Europy w walce z problemem przeludnienia zjawisko to, zamiast zostać całkowicie wyeliminowane, nadal jest powszechne w wielu systemach penitencjarnych³². W tym kontekście Komitet przypomina, że brak przestrzeni osobistej i niezapewnienie minimalnej powierzchni w celi mogą stanowić podstawę skargi do ETPC, co w konsekwencji może zostać odebrane przez Trybunał jako naruszenie zakazu tortur z art. 3 EKPC. Zagęszczenie w celach może nadto wywoływać napięcia i akty przemocy pomiędzy skazanymi, a także prowadzić do samoagresji i rozprzestrzeniania się chorób zakaźnych.

Odnośnie do zaleceń dotyczących *stricte* polskiego więziennictwa CPT w raporcie powizytacyjnym z 2017 roku i 2024 roku ponownie zwrócił uwagę na konieczność zapewnienia odpowiedniej wielkości cel wszystkim skazanym i wezwał polskie władze do zwiększenia powierzchni przypadającej na jednego skazanego do minimum 4 m² i 6 m² odpowiednio dla skazanych w celach wieloosobowych i jednoosobowych. Rekomendacje dotyczyły również kwestii technicznych związanych z renowacją wizytowanych jednostek, a także ze stosowanymi zabezpieczeniami w oknach i na placach spacerowych. W tym kontekście zwrócono szczególnie uwagę na kraty w oknach, przypominając, że cele, w których przebywają skazani, muszą mieć odpowiedni dostęp do światła dziennego i świeżego powietrza. W raportach powizytacyjnych podkreślono dodatkowo rolę personelu medycznego i konieczność poprawy w zakresie dostępu do lekarza ogólnego, pielęgniarki, a także prowadzenia dokładnych badań po osadzeniu w jednostce penitencjarnej.

---

³² 31st General Report on the CPT's activities..., § 88.

W najnowszych zaleceniach z 2024 roku zarekomendowano nadto potrzebę wprowadzenia dokładnych badań diagnostycznych bezpośrednio po przyjęciu do jednostki penitencjarnej³³.

CPT odniósł się po raz kolejny do sytuacji osób tymczasowo aresztowanych, które beczynnie spędzają większość wolnego czasu w celi. Komitet ponownie wezwał polskie władze do podjęcia zdecydowanych kroków mających na celu opracowanie zajęć dla tej grupy osadzonych. Programy te powinny zapewnić, by osoby przebywające w areszcie pozostawały poza celą przez rozsądną część dnia (osiem godzin lub więcej), uczestnicząc w różnorodnych zajęciach o zróżnicowanym charakterze, związanych z pracą, edukacją czy sportem³⁴.

Komitet zalecił nadto skrócenie w polskich przepisach regulacji wykonawczej górnej granicy trwania sankcji dyscyplinarnej polegającej na umieszczeniu w celi izolacyjnej — z 28 do 14 dni³⁵. Na przestrzeni lat CPT ugruntował stanowisko, według którego każdy reżim wzmożonej izolacji powinien być stosowany z zachowaniem zasady proporcjonalności, tak by stosowane ograniczenia odpowiadały faktycznej lub potencjalnej szkodzie, jaką osadzony spowodował lub może spowodować swoim działaniem³⁶. Już w drugim raporcie z działalności CPT podkreślono znaczenie tej zasady, którą rozpatrywano wówczas zarówno w kontekście podejmowanych środków i metod zabezpieczających, jak i czasu, przez jaki są stosowane. Wskazano wówczas, że pobyt w warunkach wzmożonej izolacji może nieść szkodliwe skutki dla kondycji psychicznej skazanego, a w pewnych okolicznościach może być wyrazem niehumanitarnego lub poniżającego traktowania.

---

³³ Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by CPT from 21 March to 1 April 2022...

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the CPT from 11 to 22 May 2017...

³⁶ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment (CPT) 2nd General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1991, CPT/Inf (92) 3, <https://rm.coe.int/1680696a3f>, §56 (dostęp: 21.12.2023).

Wykaz aktów prawnych

- Europejska konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, sporządzona w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 roku (Dz.U. z 1995 r. Nr 46, poz. 238).
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 127 z późn. zm.).

Raporty i sprawozdania ogólne CPT

- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. 1st General Report on the CPT's activities covering the period November 1989 to December 1990, CPT/Inf (91) 3, <https://rm.coe.int/1680696a3e>.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment (CPT) 2nd General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1991, CPT/Inf (92) 3, <https://rm.coe.int/1680696a3f>.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment, 31st General Report on the CPT's activities covering the period from 1 January to 31 December 2021, CPT/Inf(2021)5, <https://rm.coe.int/1680a63c72>.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment, 32nd General Report on the CPT's activities covering the period from 1 January to 31 December 2022, CPT/Inf(2023)7, <https://rm.coe.int/1680aabe2b>.
- Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 11 to 22 May 2017, CPT/Inf (2018) 39, <https://rm.coe.int/16808c7a91>.
- Report to the Polish Government on the visit to Poland carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 9 to 16 September 2020, CPT/Inf (2020) 32, <https://rm.coe.int/1680a024c5>.
- The CPT's report after a visit to the UK, 7 July 2022, CPT/Inf (2022) 13, <https://rm.coe.int/1680a72b71>.
- The CPT's report after a visit to the Greece, 2 September 2022, CPT/Inf (2022) 16, <https://rm.coe.int/1680a7ce96>.
- The CPT's report after a visit to the Bulgaria, 18 October 2022, CPT/Inf (2022) 20, <https://rm.coe.int/1680a88ec1>.
- The CPT's report after a visit to the Belgium, 29 November 2022, CPT/Inf (2022) 22, <https://rm.coe.int/1680a922ac>.
- The CPT's report after a visit to the Lithuania, 27 February 2023, CPT/ Inf (2023) 01, <https://rm.coe.int/1680aa51af>.

Bibliografia

- Dawidziuk E., *System Rady Europy*, [w:] *Traktowanie osób pozbawionych wolności we współczesnej Polsce na tle standardów międzynarodowych*, red. E. Dawidziuk, Warszawa 2013, s. 36–40.
- Fajst M., *Ochrona praw osób uwięzionych w Polsce — systemy CPT i OPCAT*, [w:] *Przestrzeganie praw osób pozbawionych wolności. O monitorowaniu jednostek penitencjarnych*, red. W. Klaus, M. Nielączna, Warszawa 2008, s. 19–40.
- Hołda Z., *Europejskie standardy traktowania więźniów. Kilka uwag o Europie, Radzie Europy, Polsce i prawach więźniów*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 13, 2009, nr 1, s. 97–124.
- Hołda Z., *Wpływ na polepszenie przez władze publiczne sytuacji osób pozbawionych wolności — możliwości Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom*, [w:] *Przestrzeganie praw osób pozbawionych wolności. O monitorowaniu jednostek penitencjarnych*, red. W. Klaus, M. Nielączna, Warszawa 2008, s. 7–18.
- Nielączna M., *Implementacja zaleceń CPT w polskim prawie penitencjarnym- wybrane zagadnienia*, [w:] *Przestrzeganie praw osób pozbawionych wolności. O monitorowaniu jednostek penitencjarnych*, red. W. Klaus, M. Nielączna, Warszawa 2008, s. 99–134.

Źródła internetowe

- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, *Annual reports*, <https://www.coe.int/pl/web/cpt/annual-reports>.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, *The CPT and Poland*, <https://www.coe.int/en/web/cpt/poland>.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, *News 2022. Council of Europe anti-torture Committee visits Poland*, CPT, 5.04.2022, <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-visits-pola-2>.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, *CPT standards, Life-sentenced and other long-term prisoners*, CPT/Inf/E (2002), s. 26, <https://www.refworld.org/pdfid/4d7882092.pdf>.
- European Prison Observatory, *COVID-19: what is happening in European prisons*, 2020, http://www.prisonobservatory.org/index.php?option=com_content&view=article&id=32:covid-19-what-is-happening-in-european-prisons&catid=7&Itemid=101.
- Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu [CPT], *Zbiór zasad dotyczących traktowania osób pozbawionych wolności w kontekście pandemii koronawirusa (COVID-19)*, <https://rm.coe.int/16809e1c57>.

The latest recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture on prisoners and prison conditions developed in recent years

Abstract

The protection of persons deprived of their liberty from torture and other forms of inhuman or degrading treatment or punishment has been strengthened by non-judicial means of a preventive character based on visits. The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) is an essential element of that preventive mechanisms and it organizes direct visits in the member states of the Council of Europe. The CPT delegations have unlimited access to places of detention (prisons, juvenile detention centres, police stations, holding centres for immigration detainees, psychiatric hospitals, social care homes, etc.) and the right to move inside such places without restriction. Reports on country visits, as well as the Committee's annual general reports on its activities, are the main source of the European standards on the treatment of persons deprived of their liberty. This article presents the latest recommendations of the European Committee for the Prevention of Torture regarding prisoners and prison conditions developed by the CPT in recent years. The first part of the analysis describes the recommendations resulting from the reports to the Polish Government on the visits to Poland concerning the execution of the penalty of deprivation of liberty, carried out by the CPT in 2017 and 2022. Further part of the article includes the analysis of the 31st General Report on the CPT's activities, where the problem of prison overcrowding in member states were underlined.

Keywords: European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, the CPT, the execution of the penalty of deprivation of liberty, the CPT standards, prison overcrowding

Uzyskanie prawa do obrony w świetle polskich standardów konstytucyjnych

MARCIN SOWAŁA

ORCID: 0000-0002-1960-9575

Katedra Postępowania Karnego
Uniwersytetu w Białymstoku

Abstrakt

Niniejsze opracowanie dotyczy kwestii uzyskania prawa do obrony. Zasadniczy problem badawczy zawiera się w pytaniu, w jakim zakresie przepisy Kodeksu postępowania karnego dotyczące momentu uzyskania prawa do obrony odpowiadają w tym aspekcie przepisom konstytucyjnym. Metoda dogmatycznoprawna i metoda analizy piśmiennictwa i judykatury pozwoliły zweryfikować hipotezę zamykającą się w stwierdzeniu, że Konstytucja RP określa znacznie wcześniejszy moment uzyskania prawa do obrony, niż czyni to ustawa. Analiza właściwych regulacji pozwoliła dojść do konkluzji, że w świetle przepisów rangi ustawowej prawo do obrony przysługuje od momentu uzyskania formalnego statusu podejrzanego, co nie jest jednak zgodne ze standardami konstytucyjnymi. Zgodnie z unormowaniami konstytucyjnymi prawo to przysługuje już od chwili powzięcia pierwszej czynności wobec danej jednostki.

Słowa kluczowe: podejrzany, obrońca, obrona, rzetelny proces karny, postępowanie przygotowawcze

Wprowadzenie

Wszczęcie postępowania karnego z całą pewnością jest wydarzeniem, które wywołuje dla potencjalnego sprawcy przestępstwa bardzo daleko

idące skutki. Są to jednak nie tylko konsekwencje natury prawnej, lecz także w wielu przypadkach skutki dotyczące życia społecznego i rodzinnego sprawcy. Ze względu na to każda osoba, która staje przed wymiarem sprawiedliwości, musi mieć zapewnione prawo do obrony. Nie tylko ma ono na celu zminimalizowanie skutków prawnych związanych z występowaniem w procesie karnym w charakterze osoby oskarżonej o popełnienie przestępstwa, lecz także jest przede wszystkim czynnikiem przesądającym o tym, że osoba ta jest podmiotem, a nie przedmiotem postępowania. Wiąże się to immanentnie z uznaniem procesu za proces rzetelny, który wymagany jest w demokratycznym państwie prawa¹.

Polska ustawa karnoprosowa² określa bardzo precyzyjnie, w którym momencie osoba uznawana przez organy ścigania za sprawcę przestępstwa uzyskuje prawo do obrony. Należy jednak ustalić, jak te postanowienia o randze ustawowej mają się do polskich standardów konstytucyjnych. Zasadniczy problem badawczy stawiany w ramach niniejszej publikacji zawiera się w pytaniu, w jakim zakresie przepisy Kodeksu postępowania karnego (dalej: kpk) dotyczące momentu uzyskania prawa do obrony odpowiadają w tym aspekcie przepisom konstytucyjnym. Autor stawia hipotezę, że Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej³ określa znacznie wcześniejszy moment uzyskania prawa do obrony, niż czyni to ustawa karnoprosowa. Na początku niniejszego opracowania autor postara się przedstawić, czym jest prawo do obrony oraz jakie wywołuje ono skutki procesowe. W kolejnej części omówione zostanie to, w jaki sposób kpk określa moment uzyskania prawa do obrony, a następnie autor postara się zbadać to zagadnienie na podstawie przepisów rangi konstytucyjnej. Dzięki tak przeprowadzonej analizie możliwe będzie ustalenie, czy — i jeżeli tak, to w jakim zakresie — unormowania ustawowe odpowiadają standardom konstytucyjnym. W celu weryfikacji tak postawionej hipotezy badawczej autor

---

¹ B. Bieńkowska, *Zasady procesu karnego*, [w:] *Wykład prawa karnego procesowego*, red. P. Kruszyński, Białystok 2012, s. 58. Podobne stanowisko zaprezentowane zostało również w wyroku TK z dnia 17 lutego 2004 roku, SK 39/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 7.

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1375, dalej: kpk).

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm., dalej: Konstytucja RP).

posłuży się takimi metodami badawczymi jak metoda dogmatyczno-prawna, metoda analizy piśmiennictwa i judykatury, a także metoda historycznoprawna.

Głównym celem badawczym niniejszej publikacji jest zbadanie, jak kształtują się standardy konstytucyjne dotyczące uzyskania prawa do obrony. Z tego powodu autor przeanalizuje podstawy oraz ewolucję rozwiązań konstytucyjnych odnoszących się do tego problemu. Poznanie rozwoju myśli konstytucyjnej, a następnie odniesienie wyników do obecnie obowiązujących unormowań posłużą ustaleniu, w jakim zakresie regulacje ustawowe są spójne ze standardami konstytucyjnymi.

Prawo do obrony

Prawo do obrony jest zasadą procesową, która nie tylko została uregulowana w kpk, lecz także została w polskim⁴ systemie prawnym podniesiona do rangi konstytucyjnej⁵. Zgodnie z art. 6 kpk oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć. Z kolei w art. 42 ust. 2 Konstytucji RP wskazano, że każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu. W doktrynie procesu karnego zasada prawa do obrony rozpatrywana jest w dwóch aspektach. Prawo do obrony może mieć bowiem charakter materialny oraz charakter formalny. Przez prawo do obrony materialnej rozumie się ogół gwarancji i uprawnień procesowych, które przysługują oskarżonemu do prowadzenia obrony przed stawianymi mu zarzutami. Prawo do obrony formalnej określić zaś można jako możliwość korzystania w procesie z pomocy obrońcy⁶.

---

⁴ Autor pragnie podkreślić, że tak znaczący charakter prawa do obrony został wyartykułowany w polskim prawodawstwie. Istnieją bowiem systemy prawne, w których prawo do obrony nie tylko nie ma charakteru normy konstytucyjnej, lecz także — co więcej — nie jest nawet zasadą procesową. Przykładem może być tutaj chociażby niemiecki system prawny.

⁵ C. Kulesza, P. Starzyński, *Postępowanie karne*, Warszawa 2020, s. 24.

⁶ *Ibidem*, s. 24.

W celu faktycznej realizacji prawa do obrony ustawodawca przewidział szereg uprawnień przysługujących oskarżonemu. Poza uprawnieniem do korzystania z pomocy obrońcy — co wynika z formalnego prawa do obrony — istnieją liczne gwarancje wywodzące się z prawa do obrony materialnej. Obrona taka może przyjąć formę obrony czynnej oraz obrony biernej. Do tej pierwszej możemy zaliczyć takie uprawnienia jak aktywne uczestnictwo oskarżonego w rozprawie oraz niektórych posiedzeniach, prawo składania przez oskarżonego wyjaśnień, prawo składania fałszywych wyjaśnień, prawo do składania wniosków dowodowych, możliwość wypowiadania się w zakresie przeprowadzonych dowodów, możliwość zadawania pytań uczestnikom procesowym czy też zaskarżania wydawanych decyzji⁷. Nie bez znaczenia pozostaje również prowadzenie obrony w sposób bierny, co *de facto* zawiera się w takim uprawnieniu jak powstrzymywanie się od dostarczania dowodów przeciwko sobie⁸. Oskarżony może zatem odmówić składania wyjaśnień czy też w ogóle nie uczestniczyć w rozprawie. Wskazane uprawnienia to jedynie pewne przykłady możliwości, którymi może dysponować osoba korzystająca z prawa do obrony materialnej.

Jak już wcześniej wskazano, prawo do obrony ma także swój aspekt formalny, w którego świetle oskarżonemu przysługuje też prawo do korzystania z pomocy obrońcy. W tym miejscu należy bardzo wyraźnie podkreślić, że korzystania z pomocy obrońcy absolutnie nie można utożsamiać z korzystaniem po prostu z pomocy adwokata lub radcy prawnego⁹. Obrońca jako uczestnik procesu ma bowiem zupełnie inaczej zbudowane uprawnienia oraz odgrywa zupełnie inną rolę procesową.

---

⁷ K. Skalska, *Prawo oskarżonego do obrony na tle przepisów polskiego i niemieckiego procesu karnego*, [w:] *Prawo wobec wyzwań współczesności. Z zagadnień nauk penalnych*, red. J. Helios, W. Jedlecka, A. Kwieciński, Wrocław 2019, s. 179.

⁸ J. Matan, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym oraz formy jej realizacji*, „Roczniki Administracji i Prawa” 9, 2009, s. 99.

⁹ Wyjaśniając tę tezę, należy wskazać, że na gruncie procedury karnej pojęcia obrońcy, adwokata i radcy prawnego znaczą zupełnie co innego. Obrońca jest uczestnikiem procesu będącym pomocnikiem oskarżonego. W tym charakterze może występować adwokat lub radca prawny. Nie oznacza to jednak absolutnie, że każda pomoc udzielona przez adwokata lub radcę prawnego jest pomocą udzieloną przez obrońcę. Z pomocy adwokata lub radcy prawnego skorzystać można zasadniczo w każdym momencie, np. w kancelarii prawnej. Z pomocy obrońcy można zaś skorzystać dopiero wtedy, kiedy uzyska się prawo do obrony.

Ze swej istoty obrońca ma obowiązek działania wyłącznie na korzyść oskarżonego, co zostało wyraźnie wskazane w art. 86 § 1 kpk. Tytułem przykładu można także wskazać, że obrońca ma prawo do uczestniczenia w czynnościach procesowych i do składania wniosków dowodowych. Może zadawać pytania, otrzymuje różnego rodzaju orzeczenia, opinie, odpisy, a także i inne dokumenty. Ma także prawo przeglądania akt czy też składania środków zaskarżenia. Obrońca jako pomocnik oskarżonego wykonuje swoje zadania przy samodzielnym sposobie ustalania metod i kierunków linii obrony. Ponadto obrońca nigdy nie może zostać przesłuchany w charakterze świadka co do faktów, o których dowiedział się, kiedy prowadził sprawę¹⁰.

Podsumowując tę część opracowania, należy bardzo wyraźnie podkreślić, że prawo do obrony jest jedną z najważniejszych zasad procesowych funkcjonujących w postępowaniu karnym. Z prawa tego wywodzą się liczne uprawnienia, dzięki którym oskarżony może dążyć do uzyskania korzystnego dla siebie rozstrzygnięcia. Wszystkie wskazane wcześniej uprawnienia są ściśle związane z uzyskaniem prawa do obrony. Inaczej rzecz ujmując, osoba, która nie jest uprawniona do korzystania z tego prawa, jednocześnie nie korzysta z tych wszystkich praw procesowych, które są właśnie gwarancjami zasady prawa do obrony. Jest to spójne z proponowaną w nauce definicją określającą prawem do obrony zbiór wszystkich dopuszczalnych prawem czynności, które podejmuje się w interesie oskarżonego¹¹.

Uzyskanie prawa do obrony w świetle kpk

Rozpoczynając analizę zagadnienia momentu, od którego potencjalny sprawca przestępstwa uzyskuje prawo do obrony w świetle ustawy karnoprocesowej, niezbędne jest ponowne przywołanie art. 6 kpk. Zgodnie z tym przepisem oskarżonemu przysługuje prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy, o czym należy go pouczyć.

---

¹⁰ K. Witkowska, *Strony procesowe i ich reprezentanci w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 9, s. 110.

¹¹ A. Sakowicz, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2016, s. 38.

Z literalnej wykładni tego przepisu wynika zatem, że prawo do obrony przysługuje oskarżonemu. W tym miejscu należy jednak odnieść się do tego, kim jest oskarżony. Odpowiedź uzyskać można, opierając się na art. 71 § 2 kpk. W świetle tego przepisu za oskarżonego uważa się osobę, przeciwko której wniesiono oskarżenie do sądu, a także osobę, wobec której prokurator złożył wniosek wskazany w art. 335 § 1 kpk lub wniosek o warunkowe umorzenie postępowania. Jak zauważa się w nauce procesu karnego, takie ujęcie oskarżonego jest ujęciem *sensu stricto*. Wskazać trzeba również na definicję oskarżonego *sensu largo*. Jak wynika z art. 71 § 3 kpk, jeżeli w kpk użyto w znaczeniu ogólnym określenia „oskarżony”, to odpowiednie przepisy mają zastosowanie także do podejrzanego¹². Z tak przeprowadzonej analizy wynika jasna konkluzja, że na podstawie art. 6 w zw. z art. 71 § 3 kpk prawo do obrony przysługuje już podejrzanemu. Pojęcie podejrzanego również ma swą definicję legalną, która zawarta została w art. 71 § 1 kpk. Zgodnie z tym przepisem za podejrzanego uważa się osobę, wobec której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo której bez wydania takiego postanowienia postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego. W polskim procesie karnym uzyskać status podejrzanego można jedynie w dwóch bardzo ściśle określonych i niezależnych od siebie przypadkach, które zostały opisane w art. 71 § 1 kpk. — z momentem wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów albo z momentem postawienia zarzutu bez wydania takiego postanowienia w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego¹³.

Reasumując — jako że prawo do obrony, zgodnie z art. 6 kpk, przysługuje oskarżonemu *sensu largo*, z prawa tego korzysta już podejrzany. Ustawa karnoprocusowa bardzo precyzyjnie określa moment, w którym dany podmiot staje się podejrzanym. W związku z tym należy stwierdzić jednoznacznie i bez jakichkolwiek wątpliwości, że prawo do obrony w świetle kpk przysługuje *de facto* od momentu wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutów albo od momentu postawienia zarzutu bez wydania takiego postanowienia w związku z przystąpieniem do prze-

¹² C. Kulesza, P. Starzyński, *Postępowanie karne...*, s. 130.

¹³ M. Kucharczyk, „Osoba podejrzana”, „podejrzany” i „oskarżony” w polskim procesie karnym — zakres pojęciowy, „Problemy Prawa Karnego” 27, 2017, nr 1, s. 142.

słuchania w charakterze podejrzanego. Należy jednak bardzo wyraźnie zaznaczyć, że prowadzenie czynności procesowych wobec danego podmiotu nie jest związane z uzyskaniem przez tę osobę statusu podejrzanego. W znakomitej większości przypadków czynności procesowe prowadzone są zdecydowanie wcześniej. Innymi słowy, postawienie komuś zarzutów jest już konsekwencją tego, że wobec określonego podmiotu prowadzono różnego rodzaju czynności. W nauce procesu karnego obok pojęcia podejrzanego wyróżnia się jeszcze inny zbliżony leksykalnie termin, a mianowicie termin: osoba podejrzana. Osobą podejrzaną jest osoba, wokół której koncentrują się działania organów procesowych mające na celu ściganie tej osoby, ale której nie przedstawiono jeszcze zarzutów¹⁴. Osobą podejrzaną jest zatem po prostu osoba, względem której organy ścigania mają podejrzenie, że może być ona sprawcą przestępstwa, w związku z czym podejmują wobec niej czynności procesowe, jednakże — co bardzo istotne — osoba ta nie ma jeszcze formalnego statusu podejrzanego. Przepisy kpk przewidują, że już wobec osoby podejrzanej można podejmować określone czynności. Tytułem przykładu można tutaj wskazać chociażby na art. 74 § 3a kpk, według którego osobę podejrzaną wzywa się do poddania się obowiązkom wynikającym z § 2 i § 3. Obowiązki te to między innymi konieczność poddania się oględzinom zewnętrznym ciała, pobraniu odcisków, fotografowaniu oraz okazaniu w celach rozpoznawczych innym osobom, badaniom połączonym z dokonaniem zabiegów na ciele czy też pobraniu przez funkcjonariusza policji wymazu ze śluzówki policzków¹⁵. Z tak przedstawionej analizy wypływa jasny wniosek, że w związku z faktem, iż prawo do obrony w świetle przepisów ustawy karnoprocesowej przysługuje dopiero podejrzanemu, osoba podejrzana tego prawa nie ma. Mimo że przeprowadza się wobec niej liczne czynności procesowe, to ustawodawca

¹⁴ K. Dudka, H. Paluszkiwicz, *Postępowanie karne*, Warszawa 2015, s. 103.

¹⁵ Szerzej na temat roli osoby podejrzanej w procesie karnym oraz czynności, które można wobec niej podejmować, np. M. Sowała, *Osoba podejrzana w polskim procesie karnym, czyli gdy niepewność jest gorsza od najgorszej prawdy. Analiza zagadnienia w świetle dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 oraz w ujęciu wiktymologicznym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 50; P. Wróbel, *Prawo do obrony osoby podejrzanej w polskim procesie karnym*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2017, nr 7.

nie zagwarantował jej prawa do obrony. Prawdą jest, że osoba podejrzana korzysta z pewnych uprawnień — może przykładowo wnieść zażalenie na zatrzymanie. Jednak nie dysponuje ona prawem do obrony, a tym samym nie korzysta z przywilejów, które się z tym wiążą, a które opisane zostały we wcześniejszej części artykułu¹⁶.

Uzyskanie prawa do obrony w świetle standardów konstytucyjnych

Zagadnienie momentu uzyskania prawa do obrony należy jeszcze przeanalizować w kontekście unormowań wynikających z Konstytucji RP. Należy zatem przytoczyć przepis, który odnosi się do tej materii, a mianowicie art. 42 ust. 2 najważniejszego aktu obowiązującego w Polsce. Zgodnie z tym przepisem każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu. Jak słusznie zauważają przedstawiciele nauki procesu karnego, skutkiem bezpośredniego stosowania Konstytucji RP jest to, że kpk nie może określać węższego zakresu prawa do obrony, niż czyni to Konstytucja. Jedynie odnośnie do prawa do korzystania z obrońcy z urzędu Konstytucja pozostawiła prawodawcy pełną swobodę do określenia jego zakresu¹⁷.

Analizę problemu rozpocząć należy od przedstawienia ewolucji standardów konstytucyjnych odnoszących się do tej materii. Pozwoli to na uzyskanie obrazu tego, jak rozwijała się polska myśl konstytucyjna w kontekście uzyskania tak ważnego prawa jak prawo do obrony. Badanie przeprowadzone zostanie na materiale ustaw zasadniczych obowiązujących od momentu uzyskania przez Polskę niepodległości. Pomijając małą konstytucję z 1919 roku¹⁸, która w zakresie przedmiotowym

¹⁶ A. Murzynowski, *Faktycznie podejrzany w postępowaniu przygotowawczym*, „Pa-lestra” 15, 1971, nr 10, s. 39–40.

¹⁷ C. Kulesza, *Efektywna obrona w postępowaniu przygotowawczym a favor procuratori*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 4, s. 5.

¹⁸ Uchwała Sejmu z dnia 20 lutego 1919 roku o powierzeniu Józefowi Piłsudskiemu dalszego sprawowania urzędu Naczelnika Państwa (Dz.Pr.P.P. z 1919 r. Nr 19, poz. 226 ze zm.).

powierzała marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu wykonywanie urzędu naczelnika państwa i w żaden sposób nie odnosiła się do praw i wolności człowieka — tym bardziej prawa do obrony, pierwszym aktem rangi konstytucyjnej tego okresu jest tak zwana konstytucja marcowa z 1921 roku¹⁹. Konstytucja ta wzorowana była na francuskich ustawach konstytucyjnych i z całą pewnością jej uchwalenie było podstawowym zadaniem Sejmu Ustawodawczego. Odnosiła się ona do najważniejszych zasad ustroju państwa, gdyż konstytuowała między innymi zasadę suwerenności narodu, trójpodział władzy czy dwuizbowość parlamentu²⁰. Znaczną część tego aktu normatywnego obejmowały przepisy odnoszące się do praw i wolności człowieka i obywatela. Wśród nich istniał art. 98, który statuował prawo do sądu. Zgodnie z tym przepisem *ab initio*: „Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega”. Konstytucja ta ujmowała prawo do sądu od strony negatywnej, gdyż zakazywała pozbawiania dostępu do sądu. Jednakże w żadnym miejscu *expressis verbis* nie odnosiła się do prawa do obrony²¹. Stanu tego nie zmieniła także nowela sierpniowa²². Niemalże identycznie do tej materii podszedł ustrojodawca, uchwalając tak zwaną konstytucję kwietniową²³. Wieńczyła ona proces ewolucji ustroju po przewrocie majowym przeprowadzonym w 1926 roku. Przepisy aktu skupiały się przede wszystkim na kwestiach ustrojowych, zwłaszcza pozycji i uprawnieniach prezydenta²⁴. Jeżeli chodzi o prawa i wolności człowieka i obywatela, to konstytucja kwietniowa jedynie zdawkowo odnosiła się do tego przedmiotu. Zaledwie pojedyncze przepisy odnosiły się do pozycji jednostki w państwie, a tym bardziej — do relacji między obywatelem a wymiarem sprawiedliwości.

---

¹⁹ Ustawa z dnia 17 marca 1921 roku Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1921 r. Nr 44, poz. 267 ze zm.).

²⁰ D. Górecki, *Przekształcenia w polskim prawie konstytucyjnym*, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, red. D. Górecki, Warszawa 2012, s. 19.

²¹ M. Szwaab, *Kształtowanie się prawa do sądu w prawie polskim przed uchwaleniem Konstytucji RP z 1997 r.*, „Przegląd Konstytucyjny” 2019, nr 3, s. 39.

²² Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 roku zmieniająca i uzupełniająca Konstytucję Rzeczypospolitej z dnia 17 marca 1921 roku (Dz.U. z 1926 r. Nr 78, poz. 442).

²³ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 roku (Dz.U. z 1935 r. Nr 30, poz. 227).

²⁴ K. Prokop, *Uprawnienia nadzwyczajne Prezydenta Rzeczypospolitej w świetle przepisów konstytucji kwietniowej z 1935 r.*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 18, 2019, nr 2, s. 204–205.

Wśród nich wskazać można chociażby na art. 68 ust. 4. Zgodnie z tym przepisem nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega, ani karany za czyn niezabroniony przez prawo przed jego popełnieniem, ani też zatrzymany bez nakazu sądu dłużej niż 48 godzin. Zasadniczo można uznać, że przepis ten powtarza regulację z konstytucji marcowej, czego oczywiście nie można powiedzieć o pozostałych przepisach obu tych aktów²⁵. Także i tutaj zasada prawa do obrony nie została wprost wyartykułowana. Kolejnym aktem prawnym o randze konstytucyjnej była tak zwana mała konstytucja z 1947 roku²⁶, która miała za zadanie tymczasowo regulować ustrój Polski Ludowej i dlatego też jej postanowienia odnosiły się wyłącznie do kwestii zadań organów państwa²⁷. Za ironię losu można uznać to, że po raz pierwszy do kwestii prawa do obrony odniosła się konstytucja PRL-owska²⁸. Zgodnie z art. 53 ust. 2 rzeczony aktu oskarżonemu poręcza się prawo do obrony. Oskarżony może mieć obrońcę z wyboru lub z urzędu²⁹. Abstrahując od fasadowości tego unormowania, należy wskazać, że Konstytucja PRL oraz obowiązujące wówczas ustawy karnoprocesowe³⁰ były ze sobą spójne. Zarówno Konstytucja, jak i kodeksy postępowania karnego prawo do obrony uzależniały od uzyskania statusu oskarżonego. Słusznie się jednak dostrzega, że przez oskarżonego należało także rozumieć podejrzanego³¹.

---

²⁵ A. Ajnenkiel, *Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym 1791–1997*, Warszawa 2001, s. 214.

²⁶ Ustawa Konstytucyjna z dnia 19 lutego 1947 roku o ustroju i zakresie działania najwyższych organów Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1947 r. Nr 18, poz. 71 ze zm.).

²⁷ S. Bożyk, *Pozycja ustrojowa Rady Państwa w Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 r.*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 8, 2009, s. 163.

²⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 roku (tekst jedn. Dz.U. z 1976 r. Nr 7, poz. 36 ze zm., dalej: Konstytucja PRL).

²⁹ W tym miejscu należy od razu wskazać, że w wyniku nowelizacji Konstytucji PRL od 21 lutego 1976 roku przepis art. 53 ust. 2 przeniesiony został w niezmiennym kształcie do art. 63 ust. 2.

³⁰ W okresie obowiązywania Konstytucji PRL obowiązywały dwa kodeksy postępowania karnego: rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 roku Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1928 r. Nr 33, poz. 313 ze zm.) oraz ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 96 ze zm.).

³¹ M. Cieślak, *Sytuacja prawna obrońcy w świetle nowego ustawodawstwa polskiego*, „Palestra” 13, 1969, nr 8, s. 30–32.

Można zatem jednoznacznie uznać, że Konstytucja PRL w sposób precyzyjny określała, od którego momentu uzyskuje się prawo do obrony, co było spójne z postanowieniami aktów o randze ustawowej. Przed wejściem w życie obecnie obowiązującej ustawy zasadniczej w polskim systemie prawnym funkcjonowała jeszcze tak zwana mała konstytucja z 1992 roku³². Ten akt nie odnosił się jednak do kwestii sprawowania wymiaru sprawiedliwości ani praw i wolności człowieka, tym samym nie regulował materii związanej z prawem do obrony.

W tym miejscu należy zbadać, w jaki sposób obowiązująca obecnie konstytucja określa moment uzyskania prawa do obrony. Zasadniczo odnieść się tutaj należy do dwóch zagadnień. Zgodnie z przywołanym wcześniej przepisem art. 42 ust. 2 Konstytucji RP prawo do obrony przysługuje, po pierwsze, każdej osobie, przeciwko której prowadzone jest postępowanie karne, a po drugie, ma przysługiwać we wszystkich stadiach tego postępowania. Poruszając te kwestie, należy ustalić, jaki jest zakres pojęciowy zwrotu „prowadzenie przeciwko komuś postępowania karnego” oraz jakie są stadia postępowania karnego. W tym miejscu należy przytoczyć jeden z wyroków Trybunału Konstytucyjnego³³, w którym to wyroku uznano, że prawo do obrony przysługuje każdemu od chwili wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego, a zatem w praktyce — od chwili przedstawienia zarzutów aż do wydania prawomocnego wyroku, obejmuje zatem również etap postępowania wykonawczego. W opinii autora sąd konstytucyjny podszedł do tego problemu w sposób dość lakoniczny i nie przeanalizował dogłębnie problemu. Stwierdzenie, że prowadzenie przeciwko komuś postępowania karnego rozpoczyna się od momentu przedstawienia mu zarzutów, z całą pewnością nie zasługuje na aprobatę. Z tego powodu przywołać należy późniejszy wyrok Trybunału Konstytucyjnego³⁴. W tym wyroku ten błąd interpretacyjny został dostrzeżony i skorygowany. Bardzo wyraźnie i precyzyjnie w nim stwierdzono, że pierwsza czynność organów ścigania skierowana wobec

---

³² Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 roku o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U. z 1992 r. Nr 84, poz. 426 ze zm.).

³³ Wyrok TK z dnia 17 lutego 2004 roku, SK 39/02, OTK-A 2004, nr 2, poz. 7.

³⁴ Wyrok TK z dnia 11 grudnia 2012 roku, K 37/11, www.senat.gov.pl (dostęp: 1.02.2021).

danej osoby powoduje, iż przeciwko określonej osobie prowadzone jest postępowanie karne. Z tego też względu to właśnie dokładnie w tym momencie rodzi się prawo do obrony. Autor niniejszej publikacji w pełni popiera to stanowisko. Należy bowiem uznać, że prowadzenie przeciwko komuś postępowania karnego to nie jest absolutnie dopiero przedstawienie tej osobie zarzutów. Skierowanie przeciwko komuś postępowania karnego to już dokonywanie wobec niego czynności procesowych, w tym właśnie czynności przeprowadzanych jeszcze przed przedstawieniem zarzutów. Teza ta została również bardzo mocno wyartykułowana przez Sąd Najwyższy w jednym z orzeczeń³⁵. Sąd stwierdził wówczas: „Tak więc nie formalne przedstawienie zarzutu popełnienia przestępstwa, lecz już pierwsza czynność organów procesowych skierowana na ściganie określonej osoby, czyni ją podmiotem prawa do obrony”. Należy także wskazać na to, że argumentacja ta znajduje uznanie również wśród przedstawicieli doktryny. Za wręcz niepodlegające dyskusji uznawane jest już to, że Konstytucja RP, określając moment uzyskania prawa do obrony, jednoznacznie wskazuje, iż jest to ta chwila, kiedy organy ścigania przestępstw podejmują wobec osoby podejrzanej pierwszą czynność procesową³⁶. Naturalnie spotkać się można ze stanowiskiem odmiennym, które zamyka się w stwierdzeniu, że początkiem postępowania karnego jest moment przedstawienia zarzutów i należy uznać, iż właśnie od tego momentu przysługiwać zaczyna prawo do obrony³⁷. W tym sporze doktrynalnym takie stanowisko jest jednak mniejszościowe i zdaniem autora niniejszej publikacji wynika z przeprowadzenia jedynie literalnej wykładni i zapomnienia o funkcji celowościowej omawianego przepisu. Powoływanie się na cel przepisu będący elementem przeprowadzania wykładni funkcjonalnej jest rzeczą, na którą wyraźnie zwracają uwagę przedstawiciele doktryny prawa konstytucyjnego³⁸.

Podsumowując tę część opracowania, należy wskazać, że Konstytucja RP, podobnie zresztą jak kpk, dokładnie wskazuje na moment,

³⁵ Wyrok SN z dnia 9 lutego 2004 roku, V KK 194/03, www.sn.pl (dostęp: 1.02.2021).

³⁶ A.M. Tęcza-Paciorek, *Pojęcie osoby podejrzanej i jej uprawnień*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 11, s. 56.

³⁷ B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2012, Legalis.

³⁸ M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 42*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019, LEX.

w którym dana osoba uzyskuje prawo do obrony. W świetle przepisów konstytucyjnych jest to moment podjęcia pierwszej czynności wobec określonej jednostki. Z tej przyczyny z całą pewnością należy uznać, że prawo do obrony w świetle standardów konstytucyjnych przysługuje już osobie podejrzaney, czyli podmiotowi, który nie jest jeszcze podejrzanym, jednakże są już wobec niego podejmowane czynności przez organy ścigania. Co jednak ciekawe, inaczej do tego zagadnienia podchodziły wcześniej obowiązujące akty o randze konstytucyjnej. Przeprowadzona analiza ewolucji tych kwestii pokazała, że generalnie dopiero Konstytucja PRL w swych postanowieniach się do tego odniosła. Poprzednio obowiązujące ustawy zasadnicze nie odniosły się w ogóle do tego problemu. Niemniej jednak — pomijając oczywiście faktyczne stosowanie przepisów Konstytucji PRL — wskazać należy, że przepisy konstytucyjne odnoszące się do uzyskania prawa do obrony były spójne z regulacjami ustaw. Oczywiście obecnie obowiązująca konstytucja znacznie wcześniej określa moment uzyskania prawa do obrony, niż regulowała to Konstytucja PRL.

Podsumowanie

Prawo do obrony to zasada procesowa, której rzeczywiste funkcjonowanie jest faktorem determinującym określanie procesu karnego mianem rzetelnego. Rzetelny proces karny jest z kolei elementem *sine qua non* istnienia demokratycznego państwa prawnego. Prawo do obrony jest źródłem wielu uprawnień procesowych, bez których realizacji nie jest możliwe skuteczne i efektywne oczyszczenie się z zarzutów. Moment uzyskania prawa do obrony budzi jednak pewną konsternację wśród przedstawicieli doktryny procesu karnego i prawa konstytucyjnego. Zasadniczy problem badawczy, który został sformułowany przez autora tej publikacji, zawiera się w pytaniu, w jakim zakresie przepisy kpk dotyczące momentu uzyskania prawa do obrony odpowiadają w tym aspekcie przepisom konstytucyjnym.

Przepisy kpk wskazują, że prawo do obrony przysługuje oskarżonemu *sensu largo*. Zatem to *de facto* podejrzany jest podmiotem, który z prawa do obrony może korzystać. Status podejrzanego uzyskuje się jednak w ściśle określonych przypadkach, a mianowicie dopiero z mo-

mentem wydania przez organ procesowy postanowienia o przedstawieniu zarzutów albo z momentem postawienia zarzutu bez wydania takiego postanowienia w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego. Zatem dopiero od jednego z tych momentów można mówić o uzyskaniu prawa do obrony na podstawie przepisów ustawy karnoprocesowej. Dostrzec można zatem, że prawo do obrony nie przysługuje osobie podejrzaney, czyli podmiotowi, wobec którego podejmuje się czynności procesowe, jednakże który jednocześnie nie ma jeszcze w procesie oficjalnego statusu podejrzanego.

Problem ten należy jednak rozpatrywać jeszcze w świetle standardów konstytucyjnych. Przeprowadzona analiza ewolucji unormowań konstytucyjnych pokazała, że materia prawa do obrony została dopiero uregulowana w Konstytucji PRL. Wskazano wówczas, że prawo do obrony przysługuje oskarżonemu — co było spójne z rozwiązaniami rangi ustawowej. Obecnie słuszne wydaje się stanowisko zarówno przedstawicieli doktryny, jak i judykatury, że na podstawie art. 42 ust. 2 Konstytucji RP prawo do obrony przysługuje już znacznie wcześniej, niż określa to ustawa. Zgodnie z tym unormowaniem momentem uzyskania prawa do obrony jest chwila podjęcia pierwszej czynności procesowej wobec danej osoby.

Do wyżej przedstawionego problemu badawczego autor skonstruował hipotezę, że Konstytucja RP określa znacznie wcześniejszy moment uzyskania prawa do obrony, niż czyni to ustawa karnoprocesowa. Po przeprowadzeniu za pomocą stosownych metod badawczych analizy tego zagadnienia uznać należy, że hipoteza ta została potwierdzona. Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, można stwierdzić jednoznacznie, że przepisy kpk określające moment uzyskania prawa do obrony nie odpowiadają w tym zakresie polskim standardom konstytucyjnym. Fakt ten nie może zostać pozostawiony bez odzewu. Wydaje się, że wyjściem z tej sytuacji jest art. 8 ust. 2 Konstytucji RP, w którego świetle przepisy konstytucji stosuje się bezpośrednio. Autor publikacji nie widzi przeciwwskazań, aby osoba podejrzana, która pragnie korzystać z pomocy obrońcy, lub szerzej po prostu z prawa do obrony, mogła z tych uprawnień korzystać, powołując się bezpośrednio na treść art. 42 ust. 2 Konstytucji RP. Oczywiście najrozsądniejsze byłoby wprowadzenie zmian w tym zakresie w ustawie karnoprocesowej poprzez wyartykułowanie

expressis verbis, że prawo do obrony przysługuje już osobie podejrzanej, choć wówczas niezbędne byłoby także wprowadzenie do ustawy definicji legalnej tego pojęcia³⁹. Tym postulatem *de lege ferenda* niniejsze opracowanie należy zakończyć.

Bibliografia

- Ajnenkiel A., *Konstytucje Polski w rozwoju dziejowym 1791–1997*, Warszawa 2001.
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2012.
- Bieńkowska B., *Zasady procesu karnego*, [w:] *Wykład prawa karnego procesowego*, red. P. Kruszyński, Białystok 2012, s. 28–110.
- Bożyk S., *Pozycja ustrojowa Rady Państwa w Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 r.*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 8, 2009, s. 161–174.
- Cieślak M., *Sytuacja prawna obrońcy w świetle nowego ustawodawstwa polskiego*, „Palestra”, 13, 1969, nr 8, s. 30–44.
- Dudka K., Paluszkiwicz H., *Postępowanie karne*, Warszawa 2015.
- Górecki D., *Przekształcenia w polskim prawie konstytucyjnym*, [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, red. D. Górecki, Warszawa 2012, s. 21–32.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2016.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019.
- Kucharczyk M., „Osoba podejrzana”, „podejrzany” i „oskarżony” w polskim procesie karnym — zakres pojęciowy, „Problemy Prawa Karnego” 27, 2017, nr 1, s. 133–171.
- Kulesza C., *Efektywna obrona w postępowaniu przygotowawczym a favor procuratori*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 4, s. 5–33.
- Kulesza C., Starzyński P., *Postępowanie karne*, Warszawa 2020.
- Matan J., *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym oraz formy jej realizacji*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2009, s. 89–109.
- Murzynowski A., *Faktycznie podejrzany w postępowaniu przygotowawczym*, „Palestra” 15, 1971, nr 10, s. 36–43.
- Prokop K., *Uprawnienia nadzwyczajne Prezydenta Rzeczypospolitej w świetle przepisów konstytucji kwietniowej z 1935 r.*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 18, 2019, nr 2, s. 203–225.
- Skalska K., *Prawo oskarżonego do obrony na tle przepisów polskiego i niemieckiego procesu karnego*, [w:] *Prawo wobec wyzwań współczesności. Z zagadnień nauk penalnych*, red. J. Helios, W. Jedlecka, A. Kwiecieński, Wrocław 2019, s. 175–183.
- Sowała M., *Osoba podejrzana w polskim procesie karnym, czyli gdy niepewność jest gorsza od najgorszej prawdy. Analiza zagadnienia w świetle dyrektywy Parlamentu*

---

³⁹ Pojęcie osoby podejrzanej nie ma bowiem definicji legalnej. Przedstawiona we wcześniejszej części pracy definicja jest tylko jedną z wielu zaproponowanych przez przedstawicieli doktryny procesu karnego.

- Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 oraz w ujęciu wiktymologicznym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2020, nr 50, s. 413–426.
- Szwast M., *Kształtowanie się prawa do sądu w prawie polskim przed uchwaleniem Konstytucji RP z 1997 r.*, „Przegląd Konstytucyjny” 2019, nr 3, s. 33–60.
- Tęcza-Paciorek A.M., *Pojęcie osoby podejrzanej i jej uprawnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 11, s. 56–75.
- Witkowska K., *Strony procesowe i ich reprezentanci w postępowaniu przygotowawczym*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 9, s. 102–119.
- Wróbel P., *Prawo do obrony osoby podejrzanej w polskim procesie karnym*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2017, nr 7, s. 245–261.

Obtaining the right to defence in the light of Polish constitutional standards

Abstract

This study deals with the issue of obtaining the right to defence. The fundamental research problem is contained in the question to what extent the provisions of the Code of Criminal Procedure concerning the moment of obtaining the right to defence correspond in this aspect to the constitutional provisions. The dogmatic-legal method and the method of analyzing the literature and judicature allowed to verify the hypothesis concluding that the Constitution determines the moment of obtaining the right to defence much earlier than the act does. The analysis of the relevant regulations led to the conclusion that, in the light of statutory provisions, the right to defence is granted from the moment of obtaining the formal suspect status, which, however, is not in line with constitutional standards. According to constitutional regulations, this right is granted from the moment of taking the first action against a given individual.

Keywords: suspected person, defence lawyer, defence, fair criminal trial, preparatory proceedings

Polecamy nasze nowe serie i publikacje

Książka i biblioteka w wybranych pracach Umberta Eco

Anna Lubińska

Wzbogacona ilustracjami i rysunkami autorstwa Eco publikacja gromadzi pojawiające się w twórczości pisarza wątki dotyczące roli książki w społeczeństwie oraz relacji książka–biblioteka–czytelnik.

Piłka nożna na celu polityki

red. Dariusz Wojtaszyn

Piłka nożna wyzwała wielkie emocje, a jej wpływ na świadomość obywateli bywa niedoceniany. Książka zawiera fascynujące fakty, analizy i historie ukazujące wzajemne stosunki piłki nożnej i polityki.

Johann Jacob Eybelwieser młodszy

Marek Kwaśny

Wnikliwe spojrzenie na życie, strategię rozwoju i twórczość barokowego, wrocławskiego mistrza – Joahnnu Jacoba Eybelwiesera młodszego oraz katalog dzieł malarza (230 pozycji).

Między Śląskiem a Italią

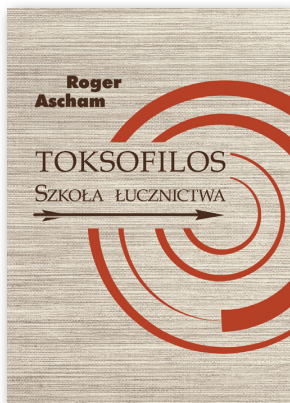
**red. Andrzej Kozieł,
Małgorzata Wyrzykowska**

Tom studiów z historii sztuki polskich i włoskich badaczy poświęcony pamięci Arkadiusza Wojtyły (1978-2021). Jednocześnie niezapomniana wyprawa w fascynujący świat sztuki baroku i jej przejawów na Śląsku i w Italii.

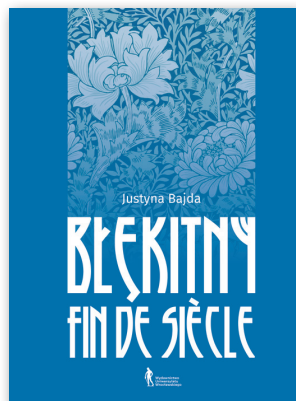
Czyj sen Wrocław śni?
red. Agnieszka Zabłocka-Kos,
Adam Pacholak,
Aleksandra Podlejska

150 lat historii niegdyś najbardziej reprezentacyjnej alei w mieście w szczególności opracowanej i bogato ilustrowanej monografii. A w niej dziesiątki przedwojennych planów dzielnicy, archiwalne fotografie i pocztówki, niezrealizowane i konkursowe projekty zabudowy.

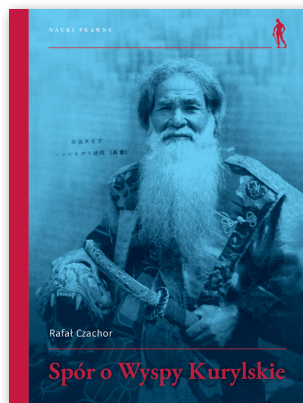
Toksofilos. Szkoła łucznictwa
Roger Ascham

Pierwszy polski przekład dzieła *Toxophilus*, szesnastowiecznego traktatu poświęconego łucznictwu. Praktyczne rady renesansowego uczonego, dotyczące także życia i polityki, zostały wzbogacone o ilustracje Andrzeja Graniaka.

Błękitny fin de siècle
Justyna Bajda

Niezwykła pozycja opisująca fenomen koloru niebieskiego w kulturze młodopolskiej przez pryzmat twórczości Gabrieli Zapolskiej, Kazimierza Przerwy-Tetmajera i Stanisława Wyspiańskiego. Zawiera blisko sto ilustracji mody, wnętrza, sztuki, słownik odcieni błękitów i mowy kwiatów, a także wzornik kolorów na obwołucie.

Spór o Wyspy Kurylskie
Rafał Czachor

Książka wypełnia lukę w wiedzy na temat prawnych i politycznych uwarunkowań rosyjsko-japońskiego konfliktu o archipelag. Zwraca też uwagę na przemilczany przez prawo wymarłych w XX wieku gospodarzy Kuryli — Ajnów.

Wydawnictwo
Uniwersytetu
Wrocławskiego

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego

pl. Uniwersytecki 15
50-137 Wrocław
wydawnictwo@uwr.edu.pl

wuwr.eu
[Facebook/wydawnictwouwr](https://www.facebook.com/wydawnictwouwr)